T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK TARİHİ ANABİLİM DALI
YENİÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

63 NUMARALI MÜHİMME DEFTERİ

(995-996 / 1587-1588)

< ÖZET VE TRANSKRİPSİYON >

Yüksek Lisans Tezi

110329

Hazırlayan

Serdar KAR

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Ali KARACA

T110329

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

İSTANBUL 2002

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

Yüksek Lisans öğrencisi Serdar Kar " 63 nolu Mühimme Defteri " konulu tez çalışması jürimiz tarafından Türk Tarihi Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı Yüksek Lisans tezi olarak oy birliği / ~~oy çokluğu~~ ile başarılı bulunmuştur.

		İmza
Tez Danışmanı Üniversitesi	: Yrd. Doç.Dr. Ali KARACA Marmara	.....
Üye Üniversitesi	: Prof.Dr. Necdet ÖZTÜRK Marmara	.....
Üye Üniversitesi	: Doç. Dr. Ahmet ŞİMŞİRGİL Marmara	.....

ONAY

Yukarıdaki jüri kararı Enstitü Yönetim Kurulu' nun ...02./..5..../ 2001 tarih ve ....04.. sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Emine Gürsoy-NASKALİ
Müdür

İÇİNDEKİLER

ÖZET IV
SUMMARY V
ÖNSÖZ VII
KISALTMALAR IX
GENEL OLARAK MÜHİMME DEFTERLERİ X
A. FERMAN XI
B. DİVÂN-I HÜMÂYÛN KALEMLERİNDEN BEYLİKÇİ KALEMİ XVI
C. MÜHİMME DEFTERLERİNDEKİ MUAMELE KAYITLARI XVIII
D. MÜHİMME DEFTERLERİ ÜZERİNDE YAPILAN DİĞER ÇALIŞMALAR XXI
E. 63 NUMARALI MÜHİMME DEFTERİ XXII
DEFTERİN ÖZET VE TRANSKRİPSİYONU 1-58
BİBLİYOGRAFYA 59-60
ÖZGEÇMİŞ 61
EKLER 62

ÖZET

Osmanlı Devleti merkez teşkilâtının en mühim müessesesi olan Divân-ı Hümâyûn, devletin siyasî, askerî, malî işleriyle meşgul olur, her türlü dava ve şikâyetlere bakardı. Divân-ı Hümâyûn'da alınan kararlar, ferman, berat ve hükümlerin nakil kısmı Divân-ı Hümâyûn sicilleri olarak da bilinen mühimme defterlerine kaydedilirdi. Özellikle padişaha ait belgelerden birisi olan "ferman" sefer açılması, asker sevki, vergi, vs. devlet işlerine dair, doğrudan doğruya Divân-ı Hümâyûn'un kararı ve padişahın emri üzerine hazırlanıp ilgili şahıslara gönderilirdi. Konumuz olan mühimme defterleri Divân-ı Hümâyûn kalemlerinden Beylikçi veya Divân Kalemi diye adlandırılan kalem dairesinde "mühimmenüvisân" denilen kâtipler tarafından kaleme alınır ve hıfzedilirdi. Kaleme alınan bu mühimme defterlerindeki hükümlerin üstlerinde, hükümlerin nasıl meydana geldiği, ne gibi muamele gördüğü veya cevabın mahiyeti ile ilgili olan ve zamanla, belki de Reisü'l-küttab'ın yönlendirmesine göre değişiklik gösteren çeşitli kayıtlar mevcuttur. Bu kayıtlar Osmanlı bürokrasisi bakımından olduğu kadar diplomatiği açısından da ehemmiyet arz etmektedir.

Tarih araştırıcılarının istifadesine sunduğumuz 1587-1588 yıllarına ait *63 Numaralı Mühimme Defteri* de yukarıda belirttiğimiz husûsiyetleri haiz olup devrinin siyasî, askerî, malî, içtimaî vs. hadiseleri hakkında birçok malumatı muhtevidir. Defterimizin kaleme alındığı yıllar Osmanlı Devleti'nin içerde birtakım eşkıyanın bozgunculuk faaliyetleri ile ve Alevi ayaklanmalarıyla; dışarda da İran ile devam etmekte olan savaşla ve Gürcistan üzerine düzenlenen sefer ile meşgul olduğu dönemdir. İran, Osmanlı Devleti aleyhine bir taraftan Avrupa devletleriyle iyi ilişkiler kurmakta, diğer taraftan Anadolu içerisinde kendisine taraftar kıldığı Aleviler'i isyana teşvik etmektedir. Bu durum karşısında Osmanlı Devleti ise, bir ara İran içerisinde baş gösteren taht kavgalarını fırsat bilerek İran üzerine sefer açmaktadır. Fırsat buldukça Osmanlı aleyhine isyana tevessül eden Gürcüler üzerine de sefer açılıp onlara ders vermeye çalışılırken bir yandan da Ruslar'a gözdağı verilmeye uğraşılmaktadır.

SUMMARY

The Royal state council *Divân-ı Hümâyûn* which is the most important body of the central organization of Ottoman Empire, was involved in political, military and financial affairs of the state. And take care of any actions and complaints therewith. The decrees resolved with The Royal state council *Divân-ı Hümâyûn,* the royal orders *ferman,* royal warrant and provisions were recorded with the ledger books called *mühimme* which was also known as the registration of The Royal state council *Divân-ı Hümâyûn.* Particulary the royal orders *ferman,* which was one of the exclusive documents of the sultans, used to be issued based on the direct resolutions of The Royal state council *Divân-ı Hümâyûn,* or otherwise the sultan's himself. For the matters particularly related to the major state affairs such as; declaration of wars, mobilization, taxes ete, and relayed to the authorities concerned accordingly. The ledger books, which constitute the subject matters of this study, were used to be written and kept by the royal clerks called *mühimmenüvisân* who as a matter of fact were employed in the royal clerk's office *Beylikçi (chancery office)* or *Divân Kalemi (the office of Secretary of State Council).* Over the provisions included in these ledger books called *mühimme* are various notes showing many changes either related to the time, or the answer backs and how it was treated by the office and the process of the provision itself, probably including the direction of the *Reisü'l-küttab (Minister of foreign Affairs).* Such notes and records are important in terms of Ottoman Bureaucracy and diplomacy.

The ledger books called *mühimme* with the reference no.63 of the years between 1587-1588 which we submitted to the benefit of the history researchers, has the above mentioned characteristics and includes many valuable information related to the state political, military, financial, social etc. Affairs of its time, the years wherethe said ledger book called *mühimme* was kept falls under an era where many defeatism activities were lead by many outlaws within the Ottoman country while the state has been involved in dealing with Alawi rebellions and riots, inside and the Iran war outside including the war which was continuing with Georgia and the preparation of further campaign therewith.Iran was involved in many treaties with the European Countries against Ottomans, while

provoking the Alawis whom they made partisans for Iran for rebellion against Ottpmans within the Anatolian land. In this case, The Ottoman State made a campaign over Iran when the internal conflict in Iran appeared for the transfer of the power amongst the Iranian royalists. The Georgians who used to attempt for riots against Ottomans were also taken as the military target by the Ottoman State and the army was marched on the Georgians to give them a lesson that they deserved, and to intimidate the Russia by this opportunity.

ÖNSÖZ

Milletler dünya sahnesinde varlıklarını devletler kurarak idame ettirirler. Geçmişten geleceğe uzanan bir devamlılığı bulunan devletlerin bu devamlılıklarını sağlamaları arşivlerinin düzenli, sistemli ve işler bir hale getirilmesi ile mümkündür.

Arşivler devletin ve fertlerin haklarını korur ve milletlerarası münasebetlerini belgelerler. Arşivler bununla birlikte ait olduğu dönemin örf ve adetlerini, sosyal yapısını, kurumlarını ve bunlar arasındaki münasebetlerini ortaya koyarlar.

Osmanlı Devleti kuruluş yıllarından itibaren milyonlarca arşiv belgesini muhafaza etmiştir .Ortadoğu, Yakındoğu, Balkan ve Akdeniz ülkeleri içerisinde kudretli ve kuvvetli devlet olabilme vasfını uzun süre devam ettiren Osmanlı Devleti'nde arşiv fikri çok eskilere kadar uzanmaktadır. Bu bakımdan bütün Ortadoğu ve Yakındoğu ülkeleri içerisinde Osmanlı arşivleri, idarî kayıtların devlet eliyle tesbit edilip düzenlendiği ve günümüze kadar muhafaza edildiği örnek kuruluşlardır.

Bir tarih araştırıcısı açısından Türkiye, sahip olduğu kütüphaneler, müzeler ve arşivleri itibariyle zengin bir potansiyele ve müstesna bir yere sahiptir. Osmanlı dönemi arşiv malzemesine ilaveten, Milli Mücadele, onu takip eden dönem ve Cumhuriyet'in ilanından bugüne kadar teşekkül eden arşiv malzemeleri devletimizin sahip olduğu zenginlikler arasındadır. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, ayrıca, geçen yüzyılda Osmanlı eyaletleri olan Ortadoğu, Yakındoğu, Balkan ve Kuzey Afrika ülkelerinin milli tarihlerine dair kaynakları da bünyesinde barındırmaktadır. Bu sebeple bahsettiğimiz bölgelerden birçok tarih araştırıcısı da Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde, toplum ilimleri açısından varoluşları ile ilgili meseleleri incelemek, tesbit etmek ve değerlendirmek için araştırmalar yapmak mecburiyetini hissetmektedirler.

Arşivlerden doğrudan istifade etmek araştırıcılar için her zaman mümkünse de pratikte bu kolay olmamaktadır. Bu yüzden defter ve belge neşirleri araştırıcılar için önemli bir gelişmedir. Son zamanlarda bazı önemli ve umumi mahiyetteki defter serilerinin tıpkı basımlarıyla beraber neşredilmesi faaliyetlerinde hızlanma görülmektedir.Osmanlı

dönemine ait Tahrir Defteri, Şer'iyye Sicili ve Mühimme Defteri gibi önemli defterlerin yayınlanması bilhassa İstanbul ve Ankara gibi arşivlerin bulunduğu merkezlerden uzakta, taşrada ikamet eden araştırıcılar için bulunmaz bir fırsat teşkil etmektedir. Çünkü ülkemizde araştırıcının temel problemi bilgiye ulaşmaktır. Muayyen merkezlerdeki arşiv ve kütüphanelerdeki çalışma mevzuatının olumsuzlukları da eklenirse defter yayınlamanın önemi daha iyi anlaşılır.

Yeniçağ Tarihi Anabilim Dalı,Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlamış olduğum *63 Numaralı Mühimme Defteri*'ne ait özet ve transkripsiyon incelendiğinde -diğer mühimme defterlerinde olduğu gibi- Osmanlı idaresindeki üst düzey karar organı olan Divân-ı Hümâyûn'a ait ferman suretlerini ihtiva eden bu defterde dönemin siyasî, idarî ve kültürel olaylarına ışık tutacağı, kültür ve medeniyet tarihimize ait yorumlara açıklık getireceği farkedilecektir.

Bu tezi hazırlarken konumuzla ilgili çeşitli kaynaklardan faydalandım. Faydalandığım eserlerden bir kısmını dipnotlarda; bir kısmını da dipnotlardaki eserlerle birlikte bibliyografya kısmında belirttim.

"Osmanlı Arşivi 63 numaralı 995-996 H. / 1587-1588 M.tarihli Mühimme Defteri" özet ve transkripsiyonundan faydalanılmasını, bu sayede bilim tarihi ile kültür ve medeniyet tarihimizin zenginliğini ortaya koyması bakımından önemli katkılarda bulunmasını, aynı zamanda eksik ve kusurlarının affedilmesini ümit ediyorum. Bu tezi hazırlarken yardımlarını esirgemeyen hocalarım Yrd. Doç. Dr. Ali KARACA'ya, Prof. Dr. Mücteba İLGÜREL'e, Doç. Dr. Ahmet ŞİMŞİRGİL'e, Yrd. Doç. Dr. Muzaffer DOĞAN'a, Dr. Recep AHISKALI'ya şükranlarımı sunuyorum. Ayrıca dostluklarını ve ilgilerini esirgemeyen arkadaşlarım Numan ELİBOL ve Orhan PAŞAZADE'ye, tashihte yardımcı olan eşim Gülay GÜLTÜRK KAR'a sonsuz teşekkür ediyorum.

Serdar KAR

KISALTMALAR

a. g. e.	adı geçen eser
B	Recep
bkz.	bakınız
Ç	Cemâziye'l-âhır
Ca	Cemâziye'l-evvel
DİA	Diyanet İslam Ansiklopedisi
h.	hicrî
m.	milâdî
R	Rebî'ü'l-âhır
Ra	Rebî'ü'l-evvel
S	Safer
s.	sayfa
yy.	yüzyıl
vs.	vesaire

GENEL OLARAK MÜHİMME DEFTERLERİ

Osmanlı Devleti merkez teşkilâtının en mühim kuruluşu, siyasî, askerî, malî işlerle meşgul olan, her türlü dava ve şikâyetlere bakan bir bakıma bugünkü "Bakanlar Kurulu" vazifelerini icra eden Divân-ı Hümâyûn'dur. Eski Türk devlet an'anesinde basit şekillerde görülen divân sistemi, bilhassa İslam devletlerinde oldukça gelişmiş ve bu sistem teşkilâtının ana yapısını kendisinden önceki Türk ve İslam devletlerinden tevarüs eden Osmanlılar'a muhtemelen Anadolu Selçukluları'ndan geçmiştir. Osmanlı Devleti'nin hızla büyümesine paralel olarak devletin idarî yapısı şekillenmeye başlamış, dolayısıyla II.Murad ve özellikle Fatih Sultan Mehmed zamanında divân sistemi, teşrifat kaidelerinin tesbitiyle müesseseleşmiş ve XVI. asırdan itibaren de bilinen klasik yapısına kavuşmuştur. Divân-ı Hümâyûn'un çalışma tarzı ve fonksiyonunu aydınlatmaya yardımcı olan en önemli kaynaklar mühimme defterleridir. [1]

Mühimme defterleri Divân-ı Hümâyûn sicilleri olarak da bilinir. Sadaret dairesinde tutulan defterlerden bir kısmı hakkında kullanılan bir tabirdir. Osmanlı Devleti'nin merkezi karargâhı olan Divân-ı Hümâyûn'un muntazaman aktedildiği zamanlarda her divân toplantısında müzakere edilen siyasî, içtimaî, malî, örfî, idarî kararların kaydını havi defterlere *mühimme defterleri* denirdi. [2]

Çıkarılan her ferman ve beratın özeti ilgili olduğu Divân-ı Hümâyûn defterine yazılırdı. Kararlarla ilgili belgelerin birer örneği tarih sırasına göre bu defterlere aynen kaydedilirdi. Fatih Sultan Mehmed döneminden (1451-81) başlayarak divân kararlarının tümünü ihtiva eden bu *mühimme defterleri* bir bütünlük taşıyordu. 1649' dan sonra ferman ve hüküm konusu olmayan ama divânda neticelendirilen diğer işlemler için şikâyet, ruûs, tahvîl ve nâme defterleri gibi aynı kayıt defterleri tutulmaya başlandı.

Mühimme defterleri, ferman ve kararların özüne göre dört kısımda incelenmektedir:

1. Divân kararlarının sırasıyla yazıldığı asıl mühimme defterleri.

---

[1] İsmet Miroğlu, "Mühimme Defterleri", *Tarih ve Medeniyet Dergisi*, İstanbul 1993, I, 12.
[2] İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı*, İstanbul 1988, s. 79.

2. Gizli tutulmasında fayda mülahaza edilen karar ve fermanların yazıldığı mühimme-i mektûm defterleri.

3. Muharebe zamanlarında lazım olan bütün defterler, Sadrazam ve Serdar-ı ekrem ile beraber sefere gönderildiğinden seferdeki müzakerelere ait tutulan ordu mühimmeleri.

4. Rikâb-ı hümâyûn kaymakamının riyaseti altında toplanan divân ve meclisteki müzakereye dair tutulan rikâb mühimmeleri.[3]

Günümüzde Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü'ne bağlı Osmanlı Arşivi Dairesi Başkanlığı'nda bulunan mühimme defterlerinin sayısı 263'tür.

Mühimme defterlerinin herbir hükmü yukarıda işaret edildiği gibi çıkarılan her bir ferman, berat ve kararın özeti idi. Her bir hüküm bu belgelerin yazılma sebebinin izah edildiği nakil kısmını ihtiva ederdi.

A. FERMAN

Padişaha ait belgelerden birisi olan ferman; Divân-ı Hümâyûn veya Paşa Kapısı'ndaki divânlarda alınan kararlara uygun olarak yazılan ve üzerinde tuğra bulunan padişah emirlerine verilen addır. Ferman kelimesi tek başına değil, padişaha ait olduğunu ifade eden "*ferman-ı âlişân, ferman-ı şerîf, emr-i padişahî, hükm-i şerîf, cihan muta*" şeklinde terkipler halinde kullanılmıştır.

1. RÜKÜN, ŞART VE BÖLÜMLERİ:

Rükünleri:

a) Ferman kelimesinin kullanılması,

b) Gönderilenin isminin kendine layık duâ ve sena ile birlikte yazılması,

c) Fermanın gönderilmesine sebep olan olayın belirtilmesi,

d) Gönderilenin muradının emr edilmesi,

e) Muradın açıklanması

f) Gerekenin tamamlanmasına duâ ile nihayet verme;

Şartları:

a) Tuğra

[3] M. Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 1993, II, 695.

b) Padişaha yakışan ifade

c) Gönderilenin rütbesine riayet

d) Gönderilenin isminin yazılmasından önce "*düstûr-ı mükerrem*"gibi senada; isminden sonra "*zîde kadruhû*" gibi mevkiine uygun bir duâda bulunulması.

e) Fermanın ısdar sebebinin belirtilmesi.

Bölümleri:

a) Davet: Padişaha ait bütün belgelerin başında yer alan bu rükün , fermanda son derece sade olup, sadece *"hüve"* veya *"hû"* şeklinde Allâhu Te'âlâ'nın adının zikredilmesi şeklindedir.

b) Tuğra: Fermanlarda padişah emri olduğunu tasdik makamında tuğra bulunmaktadır.

c) Elkab: Ferman metinleri "*mürselün-ileyh*" denilen fermanın muhatabı olan şahsın elkabı ile başlar. Osmanlı diplomatiğinde, Osmanlı erkânına olsun, yabancı hükümdar veya devlet adamlarına olsun yazılacak yazılarda kullanılacak elkab ayrı ayrı tesbit edilmiştir. Meselâ, sadrazam elkabı Fatih Kanunnamesi'nde şöyle gösterilmektedir: *"Düstûr-ı ekrem, müşîr-i efham, nizâmü'l-ümem, enisü'd-devleti'l-kahire, celîsü saltanatı'z-zâhire, müdebbir-i umûri'l-cumhûr bi'r-re'yi's-sâib, mütemmim-i mehammi'l-enâm bil-fikri's-sâkıb, müessis-i cenâbi'd-devleti ve'l-ikbâl, muhassıs-ı erkâni's-saltanatı ve'l-iclâl, el mahfûfu bi-sunûfi'l-avâtıfi'l-a'la vezîr-i âzam....paşa".*

d) Duâ: Elkab kısmından sonra mutlaka duâ rüknü yer alır. Duâ kısmıda fermanın yazıldığı şahsın mevkiine göre olurdu. Her vazifeli için kullanılacak duâ da tespit edilmişti. Meselâ, sadrazam için: "*Edâma'llâhü te'âlâ iclâlehû*" idi.

e) Nakil: Fermanın yazılma sebebinin izahı nakil/iblağ rüknüdür ki duâ rüknünden sonra yer alır. Ancak nakilden önce, duâ ile nakil kısmını bağlayıcı mahiyette olan *"tevkî'-i refî'-i hümâyûn vasıl olacak ma'lum ola ki"* ibaresi yer alır. Bundan sonra konuya geçilir. Nakil kısmı konunun önemine yahut nakledilen olayın mahiyetine göre kısa veya uzun olur. Bazen bir cümle ile özetlenebildiği halde bazen fermanın büyük bir kısmı nakil rüknüne ayrılır. Eğer ferman devlet işleri ile alakalı re'sen verilmişse hemen gönderilme sebebine geçilip izah edilir.

Eğer fermanda nakledilen hadise yeni cereyan etmişse *"hâliyâ"* yahut *"şimdiki halde"* ibareleri kullanılır. Fermanın yazılmasına sebep olan şey daha önce cereyan etmiş

bir olayın anlatılmasını gerektiriyorsa *"bundan akdem"* veya *"bundan evvel"* ifadelerinden biri tercih edilir.

Fermanlarda kullanılan işaret zamirleri:

Nakil kısmına girişte kullanılan hitap tarzı *"sen"*dir. Fiillerin bitiş şekli ise çok kere *"sin"* veya "*siz*" eklerinden hangisi ile bittiği anlaşılacak şekilde yazılmadığından fermanın tek kişiye hitap etmesi daima *"sen"* zamirinin kullanıldığı söylenebilir.

f) Emir: Nakil kısmında fermanın yazılmasına sebep olan hadise özetlendikten sonra bu konuda verilen emre geçilir. Bu rükün genelde iki kısımdan ibarettir. Birinci kısım çok kere *"imdi vech-i meşrûh üzre amel olunmak babında"* ibaresiyle başlayıp *"ferman-ı âlişânım sâdır olmuşdur"* ibaresiyle son bulur. Padişahın nakil kısmında anlatılan şey hakkında tutumu burada belirtilir. Neyin doğru ve gerekli olduğu eskiden beri var olan tatbikattan ve eğer gerekiyorsa böyle bir durumda verilecek cezadan bahsedilir. Bazen sadece fermanın muhatabı tarafından gönderilmiş olan bilgi burada belirtildiği gibi aynı zamanda daha önce fermanın muhatabı tarafından yapılan açıklamanın öğrenildiği de belirtilir. Nadiren ise fermanın muhatabının hareketinden dolayı takdir sözlerine yer verilir. Mamafih birçok fermanın bu kısmında, padişahın kararı muayyen bir şahsı hedef almamak üzere kısa bir emir şeklinde yer alır. Emrin bu ilk kısmı, çok seyrek olarak da *"...'e icâzet-i şerîfim olmuşdur"* yahut *" ...'e rızây-ı şerîfim yokdur"* şeklinde son bulur. Bu ilk kısım *"buyurdum ki"* ifadesi ile başlayan emrin ikinci kısmına esas teşkil eder. XV. ve XVI. asırlardaki fermanlarda *"buyurdum ki"* yi takiben *"hükm-i şerîfim vardukda"* ifadesi kesintisiz olarak devam eder. Bazı fermanlarda *"buyurdum ki"* den sonra hemen *"sadır olan ferman-ı şerîfim mûcibince"* denilerek emre geçilir. Fermanların bir kısmında *"buyurdum ki"* ile *"vardukda / vusul buldukda"* arasında bir açıklık bırakılmıştır.

Emir / Hüküm'ün ikinci kısmında belli bir şahıs yahut şahıslar muhatab alınır. Padişahın, nasıl yerine getirileceği veya tatbikatta nelerin yapılmaması gerektiği hususundaki *"bir ân ve bir sa'ât te'hîr ü terâhî etmeyip, varup Diyârbekr Eyâleti'ne mutasarrıf olup, muaccelen adamın gönderip berâtın ihrâc ile mukayyed olasın"* v.b. şekillerde başlayıp devam eden emirleri burada belirtilir; fakat esasda emir / hüküm rüknünün birinci kısmında bildirilenlere pek fazla bir şey katılmaz.

g) Tekid / Tehdid: Bazı fermanlarda emir rüknünü takiben sadece *"şöyle bilesiz, alâmet-i şerîfe îtimâd kılasız"* formülü yer alır ki daha başka bir tekid veya tehdid bulunmayan belgelerde bu ibare tekid rüknü olarak kabul edilmektedir.

Bazı fermanlarda emrin yerine getirilmemesi halinde ne gibi bir cezaya çarptırılacağına da işaret olunmaktadır. *"Özrü bahâne asla makbûl ve mesmû' olmayup müstehıkkı itâb-ı azîm vakı' olursuz, bilmiş olasız. Ona göre ihtiyât u ihtirâz edüp...dahl u taarız olunmakdan ziyâde hazer eyleyesiz"* gibi.

Emir rüknü içinde tehdide yer verilen fermanlara da rastlanmaktadır. Nitekim, kaptan paşaya gönderilen bir fermanda emir rüknünün *"imdi"* ve *"vusul buldukda"* ile başlayan kısımları için de iki defa *"başın sana gerek ise"* şeklinde tehdide rastlanmaktadır.

Fermanlarda bu rükünde tehditten daha ileri gidilerek *"bu hükmü duymayanları yer ve gök kabul etmesin"* şeklinde lanete yer verildiği de görülür.

h) Tarih: Fermanlarda tekid / tehdid rüknünden sonra tarih bulunur. Tarihlerin başında genelde *"tahriren fî"* bazen de *"hurîre fî"* ibaresi yer alır. Tarih daima yazıyla, gün, ay, yıl sırasına göre ve arapça olarak atılır.

i) Mahall-i Tahrir: Fermanların son rüknü, mahall-i tahrir denilen fermanın nerede yazıldığını gösteren kısımdır. Bu rükün sol alt köşede yer alır. Ferman İstanbul ve Edirne gibi padişahın devamlı ikamet yerlerinden birinde yazılmışsa şehir isminin başına *"Be-makâmı Kostantiniyye el-mahrûsa"* gibi formüller kullanılırdı.

Sefer sırasında konaklanılan yerlerde yazılanlarda yer adının başına *"Be-yurd-ı Sahrâ-yı Sivas"* şeklinde terkipler yazılırdı. Geçici ikamet yer adlarının sonuna herhangi bir sıfat eklenmezdi.

2.YAZILIŞ SEBEB VE ŞEKİLLERİ İLE MENŞELERİ

Yazılış Sebebleri:

a) İlk Yazılış: Re'sen ilk yazılış: Sefer açılması, asker sevki, vergi vs. devlet işlerine dair fermanlar, doğrudan doğruya Divân-ı Hümâyûn'un kararı ve padişahın emri üzerine hazırlanıp ilgili şahıslara gönderilirdi.

Müracaat üzerine ilk yazılış: Fermanların büyük bir kısmı ise beylerbeyi, sancakbeyi, kadı, v.s. bir vazifelinin mektup veya arzı yahut halktan birinin arzuhali üzerine konunun divânda görüşülüp bir karara bağlanması sonunda hazırlanırdı.

b) Hazırlanış Safhaları: Herhangi bir mesele divâna gelir, burada görüşülür, gerek duyulanlar padişaha arz edilirdi. Ferman, padişahın, telhisin üzerine kendi hattı ile yazdığı emir gereğince kaleme alınırdı. Fermanın müsvettesi hazırlanırdı. (Meselâ, arazi meseleleriyle alâkalı fermanın müsvettelerini nişancı hazırlardı). Arzın üzerine sadece

"*buyruldu*" konur, bazen da izah ilavesi yapılır, ferman müsvettesi buyruldudaki talimata göre hazırlanırdı. İtinalı olması gereken fermanı reisü'l-küttab; diğerlerini de kâtipler hazırlardı. Kâtiplerin hazırladıkları müsvetteler reisü'l-küttabın bazen de nişancının kontrolünden geçerdi. Bundan sonra fermanın temizi yazılır, tuğrası çekilirdi. Tuğrayı bazen nişancı bazen de vezirler çekerdi. Tuğralı, hazır kağıda yazıldığı da olurdu. (Padişah İstanbul'dan ayrılırken muhafiza tuğralı kağıtlar bırakırdı).

c) Tekid ve Tecdid: Tekid evvelce yazılanı tekrarlamak demektir. Normal olarak adına ferman yazılan vazifelinin emredileni hususi suretle yerine getirmekle beraber bu mekanizmanın her zaman istenilen şekilde işlemediği gerek müstakil ferman metinlerinden gerekse mühimme defterlerindeki kayıtlardan anlamaktayız.Gerçekten vazifelilerin bazen ihmalleri bazen de kendilerini aşan sebepler dolayısıyla fermanların tekidine ihtiyaç duyulduğu haller az değildir. İsti'cal emirlerinde tekid fermanları grubunda yer alırlar. Yeni bir fermanla tekidine ihtiyaç duyulan meselelerde fermanın muhatabı olan vazifelinin az veya çok ihmal ve becerisizliği mevzu bahis olduğundan bu tür fermanlar mutlaka bir tehdid rüknü ihtiva ederlerdi.

Yeni bir padişah tahta çıktığı zaman selefi zamanında verilmiş olan emirlerin yürürlükte olduğunu göstermek üzere yeni padişahın tuğrasını taşıyan fermanlar gönderilirdi (Tecdid).

Menşelerine Göre Fermanlar:

Fermanlar Kanunnamesi'nde *"tuğrây-ı şerîf ile ahkâm buyurulma"* nın üç makamda bulunanlarca gerçekleştirilebileceğine işaret edilmiştir. Mülkî işlere ait olanlar sadrazam buyruldusu, malî işlerle ilgili olanlar defterdar buyruldusu, şer-i şerif üzerine gönderilen davalar sonunda kaleme alınan fermanlar ise kadıasker buyruldusu ile yazılacaklar.

a) Divân'dan yazılan fermanlar: Sadrazam ve kadıasker buyurdularıyla yazılan fermanlar Divân-ı Hümâyûn kalemlerinde hazırlanırdı. Fermanların bir kısmında sadece "*ferman*" ve "*emir*" tabirleri geçtiği halde bir kısmında bunlara bir de "*hükm*" ilave edilmiştir. Vezirlik, beylerbeyilik gibi memuriyet tevcihi, ilgili şahsa hem hatt-ı hümâyûn, hem de ferman gönderilerek bildirilirdi.

Divân'dan herhangi bir şahsın müracaatı, yahut şikayeti üzerine gönderilen fermanlarda ise "*emir*" ve "*ferman*" ile "*hüküm*" de kullanılmıştır.

Divân'dan verilen fermanların tarihleri, fermanın yazıldığı kalemle, satır değiştirmeden, ara vermeden yazılırdı. Ayların günleri ekseriya tam tarih olarak değil, evâil, evâsit, evâhir olarak atılmışlardı.

b) Maliyeden yazılan fermanlar: Defterdar buyruldusu ile maliye kalemlerinde hazırlanan fermanlarda da "*ferman*", "*emir*" tabirleri bir aradadır. Maliye fermanlarında kesin tarih atılır ve bu iş ayrı bir kalemde, maliyenin tarihçi kaleminde yapılırdı.Daha ince uçlu bir kalemle tarih atılırdı. Bu fermanlardaki tarih ekseriya, "*itimâd kılasız*" dan sonra bir ara verilerek yazılırdı. Tahrir mahallinin yazılmasında da tarihin atıldığı kalem kullanılırdı. Divânda yazılan yazılardan farklı olarak bu fermanlarda ilk devirlerden itibaren "defterdar" imzası bulunurdu.

c) Sahte Fermanlar: Timar tasarrufu, müteferrikalık, esnaf şeyhliği gibi mevzularda ya böyle bir şeyi tasarruf etmediği halde tasarruf edermiş gibi gösteren, yahutda aslından tecdidi ferman gerektiğinden harcını vermeden yenisini alabilmek için sahte fermanlar düzenleyenlere rastlanmaktadır.

Sahte ferman düzenleyenlere verilen cezalar: Evamir-i mühimme ile ilgili sahte ferman yazılması ağır cezalar gerektirirdi. Suça iştirak derecesine göre: İdam, kürek cezaları, yazanın bir elinin kesilmesi, vb.cezalar uygulanırdı. Lakin husûsât-ı âdiyye denilen ikinci, üçüncü derece şahısları ilgilendiren konularda büyük cezalar verilmekten kaçınılmış, hatta hafifletici sebebler aranmıştır denilebilir.[4]

B.DİVÂN-I HÜMÂYÛN KALEMLERİNDEN BEYLİKÇİ (DÎVÂN) KALEMİ

Divân-ı Hümâyûn kalemleri, Bâb-ı Âlî'nin iyice teşekkülünden yani Paşa Kapısı veya Bâb-ı Âsafî denilen sadrazam dairesinin bütün devlet işlerini üzerine alıp, merci olmasından evvel beylik (divân), tahvil (kese veya nişan), ruûs ve daha sonra ilave edilen amedî kalemi olmak üzere dört kısımdı. Her bir kısmın amirine kesedar denilirdi. Beylikçi kesedarı Divân-ı Hümâyûn mühimme kaleminin amiri idi.[5]

Beylikçi veya Divân Kalemi:

---

[4] Mübahat Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili*, İstanbul 1994, s. 99-124; aynı yazar, "Ferman", *DİA*, XII, 400-406.

[5] Başbakanlık Osmanlı Arşivi Yayınları, *3 Numaralı Mühimme Defteri*, İstanbul 1992, bkz: Önsöz.

Buraya beylik denilmesinin sebebi, bu kalem heyetinden bir kısmının beylikçiliğe ait muamelata bakmasından dolayıdır. Divân işleri, Divân-ı Hümâyûn'da görülmeyip, Paşa Kapısı'na nakledildikten sonra beylikçiliğin ehemmiyeti artmıştır.

Divân-ı Hümâyûn kalemi büyük divânın kararlarını tutan ve divânda müzakere edilen evrakı icabeden mahalle havale eden mühimme denilen divân müzakere ve kararlarını müsvedde etme (tesvid) ve temize çekme (tebyiz) ile tali işler hariç olarak emir ve hüküm suretlerini yazan bir daire idi. Divân-ı Hümâyûn mühimmelerini yazanlara mühimmenüvisân (yani mühimme defterlerini yazanlar) denilirdi. Bu dairede sonradan diğer divân daireleri gibi Bâb-ı Âlî'ye nakledilmişti.

Merkez kalem teşkilâtına dair tertip edilen bir hülasada gerek mühimmeye dair ve gerek müracaat dolayısıyla bir işe müteallik emir ve kararların Devlet-i Aliyye ile sair devletler arasında akdedilen müsalahaname ve sair şart ve akidlerin, kanunnamelerin hep bu Divân-ı Hümâyûn veya beylikçi kaleminde kayıtlı olduğu görülüyor. Ahidnameler ile dahili idareye dair eski ve yeni nizamlar ve imtiyazlar ve bazı maddelere dair sadır olan fermanlarla resmi emirler, hatt-ı hümâyûn ve name-i hümâyûnlar, iktiza eden çeşitli emirler bu divân kaleminde yazılır ve hıfzedilirdi.

Divân-ı Hümâyûn kalemine havale edilen evrak üzerine bu kalemden yazılan varakalara da muktezi denilirdi. Muktezi muamelesine ait tutulan defterler iki nevi olup birine "*mühimme*" ve diğerine "*adi*" denilirdi. Burada zikredilen bilgilere göre beylikçi dairesi ile divân kaleminin aynı şey olduğu görülür. Beylikçi reisü'l-küttabtan sonra her üç kaleminde şefi olduğundan dolayı divân kalemi de denilmiştir.

Beylik veya divân kaleminde müdir olan kesadardan başka, kanuncu, ilamcı, mümeyyiz olarak üç amir daha vardı.

Divân-ı Hümâyûn kalemi yukarda saydığımız işlerden başka, eyalet ve liva mutasarrıfları yani vali olan vezir, beylerbeyi ve sancakbeyleri ve kale muhafizları vs.'nin azl ve nasb tebdilleri vukuunda vaziyetin icablarına göre kendilerine verilecek direktiflere ait hususlar Anadolu ve Rumali'de vuku bulan şer'i davalara kanuni maddeler ve umur-ı idarenin rü'yet ve tesviyesi zımmında lazım olan bütün emirler hep bu Divân-ı Hümâyûn kaleminden yazılırdı. Gizli tutulması icabeden işlerle sair iktiza eden emirlerin ve tahriratın tanzimi reisü'l-küttab tarafından Divân-ı Hümâyûn beylikçilerine havale olunup, onlar da gündüzleri beylikçi odasında ve geceleri kendi evlerinde kaleme alıp yazılacak emirlerin müsveddesi makamında olan kalem buyruldusunu ibtida reisü'l-küttaba arzedip yazılması

muvafik görülürse bu kalem buyruldusunun üzerine pençe koyup sadarete takdim edilir ve oradan da bunun üzerine sahh-ı alim denilen ve bizzat sadrazam tarafından konan sah işareti konulduktan sonra muamele görürdü. Yazılacak emrin mahrem tutulması gerekse bunu bizzat beylikçi yazardı; o kadar mühim bir iş değilse emin ve itimada şayan bir katibe yazdırılırdı.

Mühimmenüvis olan yani mühim işlere ait emirleri yazan ve mühimme kayıtlarını tutan katiplerin ketum ve haysiyet sahibi olmalarına çok dikkat edilirdi. Yazılacak şeyler için beylikçi efendi bunları odasına getirip eskiden beri adet olduğu üzre orada yazdırırdı.[6]

C. MÜHİMME DEFTERLERİNDEKİ MUAMELE KAYITLARI

Osmanlı Devleti'nin en yüksek, idarî ve kazaî mercii Divân-ı Hümâyûn'da alınan kararların kayd edildiği defterler arasında ise mühimmeler ilk sıradadır. Mühimme defterlerindeki hükümlerin üstlerinde, hükümlerin nasıl meydana geldiği, ne gibi muamele gördüğü veya cevabın mahiyeti ile ilgili olan ve zamanla, belki de reisü'l-küttabın yönlendirmesine göre değişiklik gösteren çeşidli kayıdlar mevcuttur. Bu kayıdlar, Osmanlı bürokrasisi bakımından olduğu kadar diplomatiği açısından ehemmiyet arzettiğinden burada incelenecektir.

1.DEFTERLERİN RAŞLARINDAKİ KAYITLAR:

a) Defterlerin ihtiva ettiği hükümlerin cinslerini gösterenler: Hepsinin olmamakla birlikte, defterlerin başında ne cins hükümlerin yazıldığı kaydedilmiştir. "*Mirî ahkâm*", "*sefer ahkâmı*" gibi.

Bir kısmında ise, hükmün cinsiyle beraber hangi reisü'l-küttab zamanında tutulduğu da belirtilmiştir. Bazen de bir fermanın başına "*sefer cüz'üdür*" diye yazılmıştır. Gizliliği olan meselelere ait hükümlerin yazıldığı bu defterlerde de bu hususun belirtildiği görülmektedir.

Defterlerin hangi reisü'l-küttablar zamanında tutulduğu kayd edildiği gibi, daha sonraki tarihlerde reisü'l-küttab ile birlikte sadrazamın adı da geçmeye başlamaktadır. Hariciye nezaretinin teşekkülünden sonra ise, reisü'l-küttab yerine, hariciye nazırının adı konmuştur. Reisü'l-küttabın değişmesi halinde de yine başta olduğu gibi başlık konmuştur.

---

[6] İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı*, Ankara 1988, s. 52.

Bazı defterlerde ara sahifelerde başka birtakım başlıklara da rastlanmaktadır. Seferlerle alakalı hükümlerin üstüne ise bazı defterlerde de "*sefere müteallikti*r" kaydı konmuştur.

b) Defterlerde, başlık şeklinde yazılmış diğer bazı mühim kayıdlarda bulunmaktadır. Mesela, 951 tarihli defterde "*bugün Vezîr Rüstem Paşa hazretleri ,Vezîr-i Âzâm Süleyman Paşa yerine vezîr-i âzâm oldu*" kaydı ve hemen altında tarihi yer almaktadır.

Bu defterlerde padişahın sefere çıkışı, ava gidişi, Edirne'den İstanbul'a dönüşü gibi kayıtlar vardır.

2.TARİH

a) Tarihlerin atılış şekli: Birkaç istisna dışında XVII.yy. ortalarına, Sultan İbrahim saltanatına kadar tarihler, aynı tarih ile birlikte, haftanın günü de gösterilmek üzere başlık şeklinde üste yazılmıştır. "*Yevmü'l-isneyn fî 14 Muharremü'l-harem sene 959*" gibi. Tarihin altına umumiyetle "*Kostantiniyye*", "*der Edirne*", "*Karye-i Ilıca*" gibi divânın akdedildiği yer de kaydedilmiştir. Divânın yapıldığı yerin tamamen ihmal edildiği de vakidir. Nadir hallerde ise hükmün altında tarihe rastlanmaktadır. Daha sonraları ise tamamen başlık tarih usülünden vazgeçildiği görülür.

b) Tarihlerde yanlışlar: Başlık tarihlerin, gün, ay, sene yanında haftanın günü de ihtiva etmesi, ilk bakışta tahvil cetveli yolu ile yapılabilecek hataların düzeltilmesi bakımından son derece faydalı görünmektedir. Fakat dikkat edildiğinde aynı ay içinde tarih ile haftanın gününün birbirine uymadığı anlaşılmaktadır. Meselâ, 966 tarihli 3. defterde 3-8 şevvâl arası günler birbirini takip etmekte 8 şevvâl perşembe gösterdiği halde 9 atlanarak 10 pazar, 11 pazartesi, 12 atlanarak, 13 salı şeklinde tarihlenmekte, cumaya kadar gün ve tarihler muntazam olarak birbirini takip ettiği halde 16 cuma , 18 cumartesi denilmektedir.

Bu tarz tutarsızlıklar diğer defterlerde de vardır. Ayrıca haftanın her günü divân toplantısı yapılabileceği izlenimi uyanmaktadır. XVI.yy. ortaları için bu belki mümkün olabilir. Fakat bilgilerimize göre bu asrın sonlarından itibaren toplantılar haftada dört güne inmiştir.

Mühimme defterlerindeki hükümlerin, divânın akdedilişini takip eden günlerde kaleme alındığı muhakkaktır. Ancak, başlık tarihlerin, kaydın yapıldığı günün tarihi

olması tahmini doğru olabilir mi? Kâtiplerin, içinde bulundukları günün tarihini atarken bu derece hataya düşmeleri mümkün gibi görünmemektedir.

Bazı hükümlerin mukarrer oluşu keyfiyyetine gelince: Özellikle 980 tarihli 19. defterde bulunan örneklerine rastlamak mümkündür.

3. HÜKÜMLERİN YAZILMASI İLE İLGİLİ KAYITLAR:

a) Hüküm üstlerindeki bazı kayıtlar, fermanların yazılıp gönderilişine kadarki safhaları hakkında fikir vermektedir. Arz veya takrirler tezkireci veya reisü'l-küttab tarafından okundukça her biri hakkında hüküm buyrulur. Bunlar hemen ilgili vesikanın üzerine veya ayrı bir kâğıda geçirilir. Bazen buyruldunun kimin hattıyla olduğu da işaret edilmiştir.

Mühimme defterlerinde hangi hükümler için hatt-ı hümâyûn sadır olduğunu görmek mümkündür.

b) Müsvedde: Divânda karar çıktıktan sonra hükmün mahiyetine göre nişancı, reisü'l-küttab veya kâtiplerden biri tarafından müsvedde yapılırdı. Kâtiplerin bir kısmı isimlerini bir kısmı da yahud daha özel işaretler kullanmaktadır.

c) Tashih: Hüküm müsveddeleri kâtipler tarafından yapıldığı takdirde reisü'l-küttab tarafından görülüp düzeltilmiş, bu da "*bâ-tavhîh-i Hazret-i Efendi*", "*bâ-müsvedde-i Molla, tavhîh: Efendi Hazretleri*" şeklinde kayd edilmiştir. Reisü'l-küttab kadar olmamakla beraber, nişancı tarafından tashih edilen hükümlere de rastlanmaktadır.

d) Eski hükümlerin tekrarı: Bazı hükümlerin yeniden müsveddesi hazırlanıp eski örneklerine göre yazıldığı veya geçirildiğine de işaret olunmuştur.

e) Temiz yazılması: Müsveddenin kontrolünden sonra gönderilecek ferman orjinali hazırlanıp tuğrası çekiliyordu. Günümüze intikal eden ilk mühimme defteri olan 951 tarihli de tuğra çekilmesi ile ilgili, daha sonraki defterlerde pek rastlanmayan bazı kayıtlar bulunmaktadır. Tuğrasız göderilenler bulunduğunu 972 tarihli İstanbul kadısı ve Ayasofya mütevellisine gönderilen hükümden öğreniyoruz.

4) GÖNDERME KAYITLARI:

XVI. yy.'a ait hükümlerin büyük kısmında gideceği yere ulaştırılmak üzere kime ve hangi tarihte verildiğine de işaret olunmuştur. "*Arz getüren Hacı Mahmud'a verildi*",

"Sığla beyinin kethudâsına verildi, fî 4 Muharrem 972", *"Haydar Çavuş'a verildi fî 2 Safer 972"* gibi notlar bulunmaktadır. Kaptan paşa veya vezirlerden birine yazılarak sadrazama gönderilen hükümlerin birer suretlerinin çıkarılarak sahiplerine gönderildiğine de işaret olunmuştur.

Arazi meseleleri ile ilgili hükümler ise nişancı tarafından arzedilip müsveddesi yapıldığı gibi ferman yazıldıktan sonra da ona verilmekteydi. Bazen de bir çavuşa teslim edilmişken, aynı bölgeye iki şahış göndermemek için ferman, ilk teslim edilenden alınıp diğer birine verilmekte ve birinci kayıt iptal edilerek yeni verilen şahısla ikinci teslim tarihi yazılmaktaydı.

Hüküm, deftere geçirilip üzerine teslim edilenin ismi yazıldığı halde, belki muamele kaydı yanlış hüküm üzerine konduğundan, belki de daha başka bir sebeple hüküm geri alındığı için *"verilmedi"* kaydı düşülen hükümlerde mevcuttur.

XVII. yy. ortalarında ise hükmün kime teslim edildiği değişik şekilde ifade edilmeye başlanmıştır.

5. DİĞER KAYITLAR:

Bazı defterlerde hükmün sağ üst tarafında *"yazıldı"* veyahud *"görüldü"* kelimeleri ile altında kâtip rumuzları ve hükümlerin nakl edildiklerini gösteren *"nuklet"* kelimesi yer almaktadır. Suretleri değişik yerlere gönderilen hükümlerde, her suretin üzerindeki rumuz farklıdır. Bu işaret ve rumuzlar daha ziyade müsvedde görünüşünde olan, dikkatsiz yazılmış, üzerinde çok çizilme ve düzeltmeler yapılmş defterlerde görülmektedir.[7]

D.MÜHİMME DEFTERLERİ ÜZERİNDE YAPILAN DİĞER ÇALIŞMALAR

Başbakanlık Osmanlı Arşivi 3, 5, 6, 7, 12 ve 82 numaralı mühimme defterlerini neşretmiştir. (Tıpkı basım-özet-transkripsiyon-indeks).

113 Numaralı Mühimme Defteri, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Uzmanlık Tezi olarak Yusuf İhsan Genç tarafından hazırlanmıştır.

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Doktora ve Yüksek Lisans çalışmalarında 18, 29, 38, 49, 51, 59, 68 numaralı mühimme defterlerinin transkripsiyonu yapılmıştır.

---

[7] Mübahat Kütükoğlu, "Mühimme Defterlerindeki Muamele Kayıtları Üzerine", *Tarih Boyunca Paleografya ve Diplomatik Semineri*, (30 Nisan-20 Mayıs), *Bildiriler*, İstanbul 1988, s. 99.

Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştımaları Enstitüsü Arşivcilik Bölümü Yüksek Lisans çalışması olarak 107 numaralı mühimme defterinin transkripsiyonu yapılmıştır.

Türk Dünyası Araştırmaları Vakfi 90 numaralı mühimme defterini neşretmiştir.

Akademi Kitabevi (İzmir) 44 numaralı mühimme defterini neşretmiştir.

E. 63 NUMARALI MÜHİMME DEFTERİ

1587-1588 yıllarına ait 63 numaralı Mühimme Defteri'nin 43 (kırküç) yazılı, 5 (beş) yazısız, toplam 48 (kırksekiz) sayfadan; 65 (atmışbeş) numaralı, 91 (doksanbir) numarasız toplam 156 (yüzellialtı) hükümden ibaret olduğu; 2, 3, 10, 25, 27, 38, 47 numaralı sayfalarda 5 cm. den fazla boşluk bulunduğu tesbit edilmiştir. Defterdeki 65 numaralı hükmün sonu 29.sahifede olduğu için o kısmada sehven 48 numara verilmiştir.

Hükümlerin transkripsiyonu yapılırken parantez içerisinde belirtilen ilk numara sayfa numarasını; " / "den sonraki numara ise hüküm numarasını işaret etmektedir. Hükümlerin muhtevası transkripsiyonundan önce özetlenmiş, sonra kayıtlar ve derkenarlara yerverilmiş, daha sonra da metin transkripsiyonu yapılmıştır. Metinde okunamamış olan kelimeler parantez içerisinde soru işareti (?) ile ifade edilmiştir.

Defterdeki 65 numaralı hükümden 42'si beylerbeyi ve bey; 13'ü vezir; 4'ü hakim; 3'ü kadı; 1'i dizdar; 1'i zaim; 1'i dergâh-ı muallam müteferrikası ünvanlı şahıslara gönderilmiştir.

Aynı hüküm iki defa aynı şahsa gönderilmemiştir. Hükümlerde tehdit rüknüne rastlanmamıştır. Bundan da işlerin yolunda gittiği anlaşılmaktadır.

Yine bu defterdeki hükümler tek tek incelendiğinde:

- Sefer esnasında duyulan ihtiyaçların karşılanmasına dair emirler (12 hükümde),
- Özellikle İran tarafından gelebilecek düşman saldırılarına karşı tedbirli ve uyanık olunmasına dair emirler (12 hükümde),
- Eşkıyanın zulmüne ve bozguncuların faaliyetlerine karşı tedbirler alınmasına dair emirler (8 hükümde),
- İran'la yapılan savaşlardaki gelişmelere dair bilgiler (4 hükümde),
- İran'la barış yapılması için gösterilen gayretlerin boşa gittiğine dair bilgiler (3 hükümde),
- İran'dan gelebilecek casus tehlikesine karşı tedbir alınmasına dair bilgiler ve emirler (1 hükümde),

- Kızılbaş ayaklanmalarına dair bilgiler (3 hükümde),
- İran'la yapılan savaşlar, Kızılbaşlar'ın çıkardığı ayaklanmalar ve eşkıya tâifesinin zulümleri gibi konularda Kürtler'in Osmanlı ordusuna her türlü yardımı sağladığı ve sürekli devlet idarecileriyle işbirliği içerisinde bulunduğuna dair bilgiler (3 hükümde),
- Timarlı sipahilerin vesair askeri zevatın sefere katılmaları gerektiğine dair emirler (6 hükümde),
- Sefer için ihtiyaç duyulan meslek erbabının teminine dair emirler (4 hükümde),
- Çeşitli vazifelere tayin emirleri (10 hükümde),
- Timar tevziine dair bilgiler (2 hükümde),
- Gelirlerin hangi giderlere harcanacağına dair bilgiler (1 hükümde),
- Hazine sevkine dair emir (1 hükümde) yer almaktadır.

Hükümlerde son derece otoriter, açık, kesin bir üslup kullanılmıştır. Bu emirler tamamiyle merkezi otoriteye istinat eden bir imparatorluğun, ülkenin çeşitli kaynaklarını, harp zaruretlerini karşılayacak şekilde nasıl organize olduğunu yansıtması bakımından son derece dikkat çekicidir. Merkezden pek uzakta bulunan hudut boylarındaki miktarı yüzbini aşan ordunun her türlü ihtiyacının temin edilmesi hususunda uzun tecrübe ve ihtisasın mahsulü olduğu aşikar olan idari bir yapının mevcut olduğu göze çarpmaktadır. Sefer hazırlıkları konusunda gönderilen hükümler bütün teferruatıyla resmedilmiş, bir mimari abidenin planına benzer bir kifayet ve mükemmellik arzetmektedir. Bu plan yeni ihtiyaçlar ve zaruretler karşısında süratle tadil ve tebdil edilebilmektedir.

Yukarıdaki hükümlerin konularına göre tasnifinden de anlaşılacağı üzere bu mühimme defterinin ait olduğu dönem Osmanlı Devleti'nin İran'la savaş halinde olduğu; diğer taraftan Gürcistan üzerine sefer yapıldığı bir dönemdir. Osmanlı tahtında III. Murat , serdarlık makamında da Ferhat Paşa bulunmaktadır. [8]

İRAN İLE MÜNASEBETLER: İran'da Safevi hanedanı ile 1555'te Amasya Muahedesi akdedildikten sonra doğu hududunda sükunet hasıl olmuştu; fakat Osmanlılar'a karşı Avrupa'da yardımcı arayan ve hatta Papa VIII. Greguvar'la ve daha sonra Avrupa Devletleri'yle anlaşmak isteyen İran Şahı aynı maksatla (bilhassa Şah Abbas zamanında) manevi nüfuzları dolayısıyla Anadoluda'ki kızılbaşları da zaman zaman tahrikten hali değildi; bundan dolayı Osmanlı hükümeti İran hükümetinin bu siyasetini bildiği için

[8] Bekir Kütükoğlu, *Osmanlı-İran Siyasi Münasebetleri (1578-1612)*, İstanbul 1993, s. 181-194.

uyanık bulunuyor ve İran'ın bu iki taraflı siyasetine karşı o da İran'ın doğusundaki sünni mezhebinde bulunan hükümetlerle bir anlaşma yolu arıyordu.

Anadolu Kızılbaşları nezr ve sadaka namıyla ve mıntaka mıntaka her sene birer kızılbaş halifesi vasıtasıyla İran'a para yollarlardı. Bundan dolayı seneden seneye bu havalide bir kızılbaş, alevilerin nezirlerini şaha götürürdü; şah bu halifeler vasıtasıyla Anadolu Kızılbaşları'nı icabında Osmanlı hükümeti aleyhine tahrik ederek neticesiz kan dökülmesine sebep olurlardı.

Şah'ın aleviler üzerindeki bu nüfuzuna ve bazı alevi kıyamlarına rağmen Amasya Muahedesi, II.Selim zamanında yenilenmek suretiyle 1576'da Şah Tahmasb'ın vefatı ve İran'daki tac ve taht kavgalarına ve Osmanlı hükümetinin sulhu bozmasına kadar devam etmiştir.

Tahmasb'tan sonra İran Şahı olan II. İsmail'e kürt beylerini Osmanlılar aleyhine tahrik ettiğini vesile sayan Osmanlı hükümdarı İran'a sefer açtı.

Şah Tahmasb'ın ölümünden sonra yerine Şah olan II. İsmail Osmanlılar'la olan dostluk muahedesini yenilemiştir; az sonra Şah İsmail'in de vefatı üzerine İran'da tac ve taht mücadelesi başlamış ve nihayet Tahmasb'ın oğullarından olup gözleri pek az gören Mehmed Hudabende şahlığa getirilmiştir.

Bu durum karşısında Osmanlı hükümeti İran tarafından muntazaman malumat alıp hudut beylerine ve valilere uyanık bulunmalarını bildirmiş ve ilk fırsatta taarruza geçmiş (Ocak 1578) ve İran üzerine sefer açılarak Lala Mustafa Paşa serdar olmuştur. [9]

GÜRCİSTAN SEFERİ: 1587 baharında İran'dan gelen bir elçilik heyeti Serdar Ferhat Paşa'ya şahın barış istediğini bildirdi. Ancak şahın bu isteğinde samimi olmadığını sezen Ferhat Paşa bu durumdan Sultan Murat'ı haberdar ederken bir taraftan da Gürcistan üzerine yürümeyi tercih etti. Ferhat Paşa'nın bundan maksadı hem İran'la müzakere kapılarını kapamamış olmak, hem de Osmanlılar'a itaatleri gevşek olan fırsat buldukça isyana tevessül eden bazı Gürcü beylerine gereken dersi vermekti. Diğer yandan da Ruslar, Sibirya'ya doğru ilerliyor Kuzey Kafkasya'da gözle görülür bir takım faaliyetlerde bulunuyordu. Akıllı ve çok yönlü bir politika izleyen serdarın Gürcistan üzerine yürümesi ayrıca Ruslar'a da gözdağı vermek anlamına geliyordu.

Gürcistan'da Osmanlılar'a karşı yer yer isyan eden Gürcü prensleri arasında Minüçehr ve Simon da bulunuyordu. Erzurum'dan Kars'a hareket eden Ferhat Paşa

---

[9] İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Ankara 1995, III / I, 61-64.

Gürcistan'a girmeden önce öncü kuvvet olarak Kars ve Çıldır Beyleri'ni önden gönderdi. Osmanlı kuvvetlerini gören Barçak Kazakları islamı kabul ederek itaatlerini arz etti. Diğer bir Kazak boyunun da itaatlerini bildirmesi ile Simon'un üzerine yürünmesine karar verildi. Son Kartlı Kralı David'in kardeşi Simon, Gori şehrinde faaliyetlerde bulunmaktaydı. Osmanlı ordusu önce Tiflis'e gidip oradan Gori'ye doğru ilerlemek üzereyken, birkaç yıldan beri Safeviler adına çalışan Rabat Beyi Mahmut Han da itaatini sundu.

Ferhat Paşa 1587 eylülünde Gori şehrini teslim aldı. Gori Beylerbeyiliği'ne ise Mahmut Paşa'yı getirdi. Serdarın emriyle burada kısa zamanda bir kale inşa ettirildi ve adına da Hasan-âbâd adı verildi. Böylece Gürcistan'daki Osmanlı hakimiyeti daha da kuvvetlenmiş oldu.

1587 yılında Ferhat Paşa kumandasındaki Osmanlı ordusu İran topraklarında epey miktarda yeri aldıktan bir yıl sonra, 1588'de Sultan III. Murat'ın emriyle Gence üzerine yürümeye başladı. Gence, Aras nehrinin kuzeyinde Safeviler'in elinde kalan birkaç şehirden biriydi.

Padişah , Ferhat Paşa'ya hitaben yazdığı mektupta Şah Abbas'ın Doğu Türkleri'ne karşı savaşmak üzere Horasan'da olduğunu, taht şehri Kazvin'in boş bulunduğunu bildiriyor, derhal Kazvin üzerine yürümesini emrediyordu. Ancak Ferhat Paşa padişahın emrine rağmen Safeviler'in başşehrine girmekten çekiniyordu. Daha sonra Sultan Murat'tan ikinci emir geldi. Bu emirde Kazvin üzerine yürümekten vazgeçip, Gence şehri üzerine yürümesi isteniyordu. Kesin emri alan Ferhat Paşa Gence üzerine yürüdü.

Gence'nin alınması Ferhat Paşa emrindeki Osmanlı Ordusu için zor olmadı. Şehri savunamayacağını anlayan Ziyadoğlu Muhammed Han kumandasındaki Safeviler Osmanlı kuvvetleri karşısında hiçbir direniş gösteremeden Gence Kalesi'ni boşaltıp kaçtılar. Böylece Gence Osmanlılar'ın eline geçmiş oldu ve büyük bir kalenin yapımı için temel atıldı (Eylül 1588).

Gence'de bir miktar asker bırakılıp Aras Nehri boyunda İranlılar'ın asker toplayarak saldıracağı haberi geldi. Şirvan Beylerbeyi Cafer Paşa 30.000 askerle İran kuvvetlerinin üzerine yollandı. Düşman ordusunun başında eski Gence Beylerbeyi Ziyadoğlu Muhammed Han bulunuyordu. Yapılan savaşta İranlılar Osmanlı'nın kılıcından çok Aras Nehri'nin hışmına uğradı. Binlerce İran askeri kaçmak için can attığı nehirde boğularak öldü. Bu fethin hemen arkasından Cafer Paşa da ölünce yerine Halep Beylerbeyi Hasan Paşa Şirvan valisi yapıldı. [10]

---

[10] Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 58-61; Kütükoğlu, *a.g.e.*, s. 181-194.

MÜHİMME DEFTERİ

Min şehr-i Receb sene 995 ilâ evâhir-i Rebî'u'l-evvel sene 996

(1/1) Serdar Vezir Ferhad Paşa'ya Erzurum'dan hareket ederek sefere katılması emri verilmesi üzerine, serdar-ı mükerrem tarafından Gazze Beyi'ne gönderilen çavuşun elindeki emr-i şerif ile ilgili ihtiyaçların karşılanmasını muhtevi:

(صلا).

Dergâh-ı mu'allâm çavuşlarından Abbâs Çavuş almışdır.Fî 26 R sene 995.

Bâ-müsvedde-i (عبد).

(و).

Gazze Beyi'ne hüküm ki:

Bu sene-i mübârekede dahi asâkir-i İslâm'a serdâr olan destûr-ı mükerrem ilâ âhire vezîrim Ferhâd Paşa *edâma'llâhu te'âlâ iclâlehû* mâh-ı Receb'in gurresinde derhâl Erzurum'dan kalkup sefer-i hümâyûna teveccüh itmek emr olunmuşdur. Öyle olsa müşârün-ileyh tarafından emr-i şerîf ile gelen çavuş her ne hıdmete me'mûr ise te'hîr itmeyüp mu'accelen tedârük idüp târîh-i mezbûrdan mukaddem Erzurum'a irişmek mühimmâtdandır buyurdum ki:

Vardukda livâ-i mezbûra müşârün-ileyh serdârım tarafından emr ile gelen çavuş sefer mühimmi içün ne makûle hıdmetle me'mûr ise ol hükm-i hümâyûn mûcebince mu'accelen tedârük ittürüp zemân geçmeden müşârün-ileyh serdârıma îsâl itdiresin. Bu bâbda aslâ ta'allül itmeyüp müşârün-ileyhden vârid olan emirde her ne fermân olunmuş ise mûcebince anınla amel eyleyesin. Bu seferi sâyir seferlere kıyâs eylemeyesin. İhtimâm-ı şerîfim ziyâde olmuşdur; var kuvveti bâzûya getürüp, serdârıma irsâli lâzim olan her ne ise mûmâ-ileyhden gelen emrim mûcebince ber-vech-i isti'câl gönderüp ihmâl ü müsâheleden ve giç varmasından ihtiyât eyleyesin.

(و).

Bu dahi. Fî m.

Bir sûreti Lecûn beyine.

(ع).

Bu dahi. Fî m.

Bir sûreti Aclûn beyine.

(1/2) Hudavendigar Sancakbeyi'nin sefer için Tebriz'de olmasını fırsat bilen eşkıyanın, Hudavendigar Sancağı'nda halka yaptığı zulmün artması üzerine bölgede yeterince sipahi alıkonularak liva-i mezburun muhafazasının teminini muhtevi:

Mezkûr Za'îm Mehmed'e virilmişdir. Fî 23 Ca sene [9]95.

Zu'amâdan Mehmed'e hüküm ki:

Hâliyâ asâkir-i nusret-me'âsirim Şark Seferi'ne gitmek ile Hudavendigâr Sancağı'nda ehl-i fesâd eşkıyânın re'âyâ ve berâyâya ziyâde zulm ü te'addîleri olup ve Hudavendigâr Sancağıbeyi bi'l-fi'l Tebrîz'de olup sen ol canibin ehl-i vukūfi olduğun ecilden muhâfaza içün sene-i sâbıkada ne mıkdâr sipâhî alıkonmuş ise bu yıl dahi ancak hâllü (hâlince?) ol mıkdâr sipâhî yazılmışdır. Muhâfaza içün alıkonulmak emr idüp buyurdum ki:

Vardukda re'âyâya mukayyed olup, livâ-i mezbûr muhâfazasîçün geçen sene ne mıkdâr sipâhî alıkonulmuş ise bu yıl dahi liva-i mezbûrdan alçak hâllü olup, muhâfazaya kādir olanlardan olmıkdâr sipâhî yazup, defter idüp, defterin bir sûretini anda muhafaza sipâhîlerine serdâr olan Ferruh'a teslîm idüp, bir sûreti geldikde Südde-i sa'âdet'ime bile getüresin ki tîmârlarına zarar gelmemek içün her birine müstekıll hükm verile. Ammâ yazduğun sipâhîler muhafazaya kādir yarar kimesneler olup, amel-mânde olmayup ve her birine muhkem tenbîh ü te'kîd eyleyesin ki varup yat u yaraklarıyla muhâfaza hıdmetinde olup kendü hevâlarında olmayalar. Şöyle ki; lâzim geldükde mahallinde bulunmayalar dirlikleri alınmağla konulmayub gereği gibi haklarından gelinir. Ana göre mukayyed olalar, hıdmet-i muhâfazada dakîka fevt itmeyeler.

Bu emr yazılup nişân idüp efendi Tâc-zâde Efendi hazretleri kendüleri almışdır. Fî 17 B sene [9]95. Bâ-müsvedde-i efendi.

Bir sûreti mezkûr Mehmed hıdmet-i mezbûra varmayup, sa'y ve kābiliyeti mücerreb olmağın Bursa'da vekîli-i harç olan Mehmed Çavuş'a tekrâr emr yazılup, mezkûr Mehmed Çavuş yazmak içün emr yazılmışdır.

(2/3) Serdar Vezir Ferhad Paşa'nın Erzurum'dan sefer için hareket etmesi nedeniyle, ülke sınırları içerisinde ihtiyaç duyulan nüzül, ırgad, benna vb. ihtiyacın tedarik edilmesinde olduğu gibi, Halep hazinesinin de sefer için vaktiyle gönderilmesini muhtevi:

Dergâh-ı mu'allâm çavuşlarından sâbıkā Diyârbekr Beylerbeyisi iken Tebrîz'de şehîd olan Mehmed Paşa'nın kethudâsı olan Hüseyin Çavuş'a virilmişdir. Fî 25 R sene [9]95. Ba'dehû ândan alınup Abbâs Çavuş'a virildi. Fî 27 R sene [9]95.

Haleb Dizdârı'na hüküm ki:

İnşâ'a'llâhu te'âlâ bu sene-i mübârekede vâkı' olan mâh-ı Receb'in gurresinde asker-i İslâm'a serdâr olan destûr-ı mükerrem vezîrim Ferhâd Paşa Erzurum'dan kalkup, sefere teveccüh itmek fermân olunup, ana göre memâlik-i mahrûsede olan ümerâ ve kuzâta nüzül ve ırgad ve bennâ ihrâcına ahkâm-ı şerîfem gönderilüp ve Beylerbeyisi dahi vilâyet-i mezbûreye tâbi' ümerâ ve zu'amâ ve erbâb-ı tîmâr ile târîh-i mezbûrdan mukaddem varup, müşârün-ileyhe mülâkī olmak içün emr-i şerîf gönderilüp ve Haleb hazînesi dahi târîh-i mezbûrdan evvel ol cânibe irsâl olunmak mühimmâtdan olmağın buyurdum ki:

Vusûl buldukda bu bâbda tamâm dikkat ü ihtimâm üzre olup ve vilâyet-i mezbûrenin hazînesin ber-vech-i isti'câl tedârük ve ihzâr idüp dahi beylerbeyi ile ma'an gönderesin ki târîh-i mezbûrdan mukaddem müşârün-ileyhe varup vâsıl ola. Askere hazîne husûsu cümle-i mühimmâttan ehemdir. Aslâ kimesneye himâyet olunmayup tevfîr ü teksîr-i mâl-ı mîrîde gereği gibi mücidd ü sâ'î olasın. Vaktiyle gönderilmeyüb avk ü te'hîrden hazer eyleyesin. Hazîne zemânıyla varup irişmeyecek olursa sa'yin dahi hebâ olur. Ana göre serdârım cânibinden gelen emr mûcebince hazineyi ber-vech-i isti'câl ulaşdırasın.

Bir sûreti Trablusşâm Dizdârı'na.

Dergâh-ı mu'allâm çavuşlarından AbbâsÇavuş'a virildi. Fî m.

Bir sûreti Şâm Dizdârı'na.

Bu dahi mezkûr çavuşa virilmişdir. Fî 25 R sene [9]95.

Bir sûreti Rûm Dizdârları'na.

Yeni Çavuş-oğlu Şa'bân Çavuş'a virilmişdir. Fî 26 R sene [9]95.

Bir sûreti Karaman Dizdârı'na.

Dergâh-ı mu'allâm çavuşlarından AbbâsÇavuş'a virildi. Fî 27 R sene [9]95.

Bir sûreti Diyârbekr Dizdârı'na.

Dergâh-ı mu'allâm çavuşlarından Hüseyin Çavuş'a virilmişdir. Fî 3 Cemâziye'l-evvel sene [9]95.

(3/4) Serdar Vezir Ferhad Paşa'nın sefere çıkması nedeniyle Serdar tarafından ihtiyaç duyulan asker, nüzül, bedel-i nüzül vb. tedarikinin sefer için hareket edilmezden evvel vaktiyle yapılmasını muhtevi:

Diyârbekr'in sancakları çokluk olmağla her sancağa virilmeyüp Hemâd Beylerbeyi'ne bu sûret yazılup gönderilmiştir. Sâbıkā Diyârbekr Beylerbeyisi iken Tebrîz'de şehîd olan Mehmed Paşa'nın kethudâsı Hüseyin Çavuş'a virilmişdir. Fî 3 Cemâziye'l-evvel sene [9]95.

Bâ-müsvedde-i efendi.

Diyârbekr Beylerbeyisi'ne hüküm ki:

Hâliyâ asâkir-i zafer-me'âsirime serdâr olan destûr-ı mükerrem vezîrim Ferhâd Paşa *edâma'llâhu te'âlâ iclâlehû*ya yine sefer-i hümâyûna çıkmak fermân olunup lâkin yeni tereke içün harman idüp, andan sonra nüzül kaldırup varmağla, mûmâ-ileyh serdârım geç çıkmak lâzim gelüp ve murâd üzre eğer kal'a yapılur ve eğer düşmen üzerine varılur, lâzime-i edâ-i hıdmet olunmadan kış irişüp dönmek lâzim olmağla nice fursat fevt olur deyü asla te'hîr olunmayup taht-ı hükûmetinizde mûmâ-ileyhe vâsıl olucak eğer asker ve eğer nüzüldür ve eğer bennâ ve bedel-i nüzüldür, serdârım cânibinden ta'yîn olunduğu üzre varup irişmek emr idüp ve mûmâ-ileyh serdârım inşâ'a'llâhu te'âlâ işbu sene 995 Receb'inin gurresinde Erzurum'dan kalkup sefere teveccüh eylemek fermân olmuşdur. Ol târîhde cümle asâkir ve nüzül ve gayrıdır mûmâ-ileyhe varup vâsıl olmak emrim olmuşdur. Buyurdum ki:

Vusûl buldukda bu bâbda kemâl-i tekayyüd ile mukayyed olup ve bu def'a olacak seferi sâyir zemânlara kıyâs itmeyüp, taht-ı hükûmetinde eğer sefere gidecek zu'amâ ve erbâb-ı tîmâr ve kapu halkı ve yeniçerilerdir ve eğer serdârım cânibinden vârid olup evâmir-i şerîf mûcebince ihrâc olunacak nüzüldür veyâhud bennâ ve bedel-i nüzüldür, cümlesin tedârük ü ihzâr idüp, asker halkına tenbîh ü te'kîd eyleyesin. Cümlesi senünle ma'an ol târîhde mûmâ-ileyh serdârım yanına hâzır bulunalar. Serdâr kalkup sefere teveccüh itdikden sonra varanlar makbûlüm değildir. Hemân erken varup anda hâzır olunmağa sa'y eyleyesin. Ve müşârün-ileyh serdâr tarafından nüzül içün gelen emr-i şerîf mûcebince cidden te'hîr ü tevakkuf itmeyüp, nüzül husûsunda yeni terekeyi alup gidelim demeyüp, bulunandan tedârük idüp, yarar mekkârîler ile sürüp, mâl-ı mîrîye müfettiş ve nâzır olanlar nâ'ibleriyle gönderüp, olmayanlar bi'z-zât alup gidüb serdârıma mülâkī olalar. Zemân geçirüp, serdâra geç varmak lâzim gelürse aslâ te'hîr itmeyüp, nüzülü kaldırup

serdârım cânibine varup, serdârdan bu husûs içün bir dahi haber gelmez.Ya sen gereği gibi târîh-i mezbûrda serdârım yanında bulunup sefere çıkduğı zemânda bile çıkup gidesin bir ân ve bir sâ'at te'ahhur ü tevakkuf olunmalı eylemeyesin.

(4/5) Sefer için ihtiyaç duyulan orducu esnafının Filibe, Sofya, Rusçuk, Tatarpazarı, Köstendil, Silistre ve Niğbolu kazalarından tedarik edilerek Rumili Beylerbeyi Mehmed Paşa nezaretinde Sofya taraflarında toplanmasını muhtevi:

Orducu başı Ahmed kapucuya virilmişdir. Fî 6 Ca sene [9]95.

Bâ-müsvedde-i (عبد).

(و).

Filibe, Sofya, Ruscuk, Tatarpazarı, Köstendil kādîlarına hüküm ki:

Hâlâ vezâretle Rumili Beylerbeyisi vezîrim Mehmed Paşa *edâma'llâhu te'âlâ iclâlehû*ya Sofya câniblerinde cem'iyyet fermân olunup, taht-ı kazânızdan asâkir-i zafer-me'âsirim içün orducı ihrâcı lâzim olmağın, kadîmden olıgeldiği üzre iki kassâb ve dört etmekçi ve iki bastacı ve iki bakkâl ve bir çukacı ve bir attâr, iki sarrâc, iki pabuccı, iki dulî, iki derzi, iki kazzâz, iki boyacı, iki berber, iki hallâc ve bir na'alçacı, iki bozacı, iki na'l-band, dört erteci, bir kılıççı ve bir taşçı ve bir çâkşîrci, iki mûtâb, iki semerci ve iki iğneci ve iki mumcu ihrâc olmasın emr idüp buyurdum ki:

Vardukda kat'â te'hîr ü terâhî itmeyüp zikr olunan erbâb-ı hırefin yararlarından ve kādirlerinden emr olunan orducuları yazup ta'yîn eyleyüp dahi her birinin san'atlarına müte'allık lâzim ü mühimm olan havâyicleriyle mu'accelen ihrâc idüp, müşârün-ileyhe teslîm eyleyesin. Ve emr-i şerîfim üzre ta'yîn olunan orducuları itmâmla kaç nefer ve tüfengleri ile yazup defter eyledikden sonra defterin sûretini mezbûr kapucuya teslîm eyleyüp ve bir sûretin anda sicill-i mahfûza kayd etdiresin ki, vakt-i hâcetde anunla amel oluna. Bu bâbda gereği gibi mukayyed olup, zikr olunan tavâyifden ta'yîn olunan kimesneleri yazup, ihmâl ü müsâhele eylemeyesin. Ve bir bahâne ile kimesneden bir akçe ve bir habbe aldırmayasın ve orduculuğa kādir olmayanları göndermeyesin.

Bu dahi.

Bâ müsvedde-i (عبد).

(ح).

Bir sûreti Silistre ve Niğbolu ve Ruscuk kādîlarına iki kassâb, dört ekmekci ve iki bastacı ve iki işçi ve iki bakkâl ve bir çukacı ve bir attâr ve iki sarrâc ve iki pabuççı ve iki hırkacı ve iki derzi ve iki gazzâz ve iki boyacı ve iki berber ve iki hallâc ve iki na'lçacı ve iki bozacı ve iki na'l-band ve dört arabacı ve bir kılıççı ve bir tasçı ve bir kantarcı ve iki mûtâb ve iki semerci ve iki igneci ve iki ma'denci ihrâc olunmak içün vech-i meşrûh üzre işbu hükm yazılmışdır.

(5/6) Selânik Beyi Mehmed Bey'in, daha önce görev yaptığı Ohri Sancağı'nı iyi tanıması ve meselelerinin iç yüzünü bilmesi nedeniyle tekrar eski görev yeri olan Ohri Sancağı muhafazasıyla görevlendirilmesini muhtevi:

Emri efendi hazretleri kendüleri yazup sâhib-i sa'âdete göndermişlerdir. Fî 8 Cemâziye'l-evvel sene 995.

Bâ-müsvedde-i efendi.

(٥).

Yazıldı.(مرسی).

Selânik Beyi Mehmed Bey'e hüküm ki:

Hâliyâ Ohri Sancağı muhâfazası lâzim ü mühimm olmağın ve sen sâbıkā Ohri Sancağı'na vâlî olmağla ol câniblerin ahvâl ü etvârına kemâl mertebede fevku'l-'âde asâkir olduğu ecilden Ohri Sancağı muhâfazası hıdmetinde olman emr idüp buyurdum ki:

Vardukda te'hîr ü terâhî etmeyüp gereği gibi hıfz ü hırâset eyleyüp, ehl-i fesâd ü şekâdan ve mâd ü mütemerridînden memâlik ve vilâyete ve re'âyâ ve berâyâya zarar ü gezend irişdirmekden ihtiyât üzre olasın deyü emir yazılmışdır.

(5/7) Hala Kilis Sancağı'nda olup beş altı seneden beri Şark Seferleri'ne katılan Hüseyin'in tahrir vazifesini tamamlamak amacıyla Halep muhafazasında kalması ve Halep Beylerbeyisi'nin alaybeyleriyle beraber sefere katılmasını muhtevi:

Bâ-müsvedde-i hazret-i Nişancı Paşa. Müsveddesi müşârün-ileyh hazretlerine virildi. Fî 2 Cemâziye'l-âhir sene [9]95.

Emri dahi dîvândan müşârün-ileyh hazretlerine teslîm idilmişdir.Fî târîhi'l-mezbûr sene [9]95.

Haleb Beylerbeyi'ne hüküm ki:

Bundan akdem Südde-i sa'âdet'ime mektûb gönderüp sefere teveccüh itdikde, Haleb muhâfazası içün Hüseyin *dâme izzuhû*nun muhâfazada olmasın arz itdiğinde, hükm-i şerîf virilmiş idi. Hâlâ Kilis Sancağıbeyi olan Hüseyin *dâme ulüvvuhû* Südde-i sa'âdet'ime gelüp, beş altı senedir şark tarafına vâkı' olan seferleri seferleyüp, üzerinde tahrîr-i cedîd dahi olup, bu sene Haleb muhâfazasında olup ve hem hıdmet-i tahrîri itmâm itmek murâd idüp, sen dahi mektûb gönderüp, müşârün-ileyhin sancağı ekrâd-ı bed-nihâd eşkıyâsı icrâ-yı ehl-i fesâd içre olup, livâ-i mezbûrun hâli gayrdır deyü eğlendirmeyüp, gönderilmesin arz idüp, müşârün-ileyh Hüseyin'in sene-i sâbıkada muhâfazada olup re'âyâya tazyîk ü te'addîsi olduğu i'lâm olunmağın, bu sene-i mübârekede Hüseyin *dâme ulüvvuhû* Haleb muhâfazasında kalup mühimm-i tahrîri itmâm itmek emr idüp buyurdum ki:

Vardukda Haleb muhâfazasında emrim üzre mezkûr ta'yîn olunup, sancağı askeri kalup, müretteb ü mükemmel düşmen yarağıyla alaybeyisin ihrâc idüp sefer-i hümâyûnuma bile alup gidüp istihdâm eyleyesin. Südde-i sa'âdet'imden emr var deyü mezkûr Hüseyin'i komıyasın.

(6/8) Anadolu vilayeti kazalarından toplanan nüzül akçesinin tımar ve zeamet sahipleri ile müteferrika ve çavuşlara verilmeyip vilayet halkından hizmetlerinden istifade edilen servet sahibi nakliyecilere verilmesi gerektiğini muhtevi:

Dal (ﺩﺍﻝ) Paşa'ya tâbi' Tırâşî Hüseyin Ağa'ya virildi. Fî 10 Ca sene [9]95. Ba'dehû Bostan Çavuş-oğlu Hüseyin Çavuş'a virilmişdir. Fî 8 C sene [9]95.

Bâ-müsvedde-i hazret-i m.

Vilâyet-i Anadolı kādîlarına ve serdârım cânibinden nüzül ihrâcına me'mûr olan çavuşlara hüküm ki:

Bundan akdem nüzül ihrâc olunmalı olup, "sipâh ve zu'amâ ve erbâb-ı tîmâra ve çavuşlara nüzül verilmeye, vilâyet halkından yarar kudretli ve müteemevvil mekkâriler virile" deyü serdâr tarafından hükm-i şerîfim virilmişiken ba'zılar tenbîh olmayup, ol hükm-i şerîfime mugāyir vilâyetden cem' olunan nüzül akçesini ekseriyâ zu'amâ ve erbâb-ı tîmâra virüp ve eşirrâdan ba'zılar "biz de istediğümüz kimesnelere veririz" deyü mekkârîlere virmeyüp, celb ve ahziçün mani' olmağla, nüzül ihrâcında küllî idlâl ve bir bahâne ile avk ü te'hîr olunduğun i'lâm olundu. İmdi her kangınız me'mûr olduğunuz nüzüli ber-vech-i isti'câl ihrâc itmeyüp ve zu'amâ ve erbâb-ı tîmâra ve çavuşlara virüp,

yarar mekkârîlere virmeyüp, nüzül-i mahall-i me'mûra varup vaktiyle erişdirmezseniz, mansıbınız ve mutasarrıf olduğunuz dirlikleriniz alınmağla konulmayup eşedd-i siyâsetle siyâset olunmanız mukarrerdir. Buyurdum ki:

Vardukda bu bâbda gereği gibi mukayyed olup, vech-i meşrûh üzre sefer mühimmi ihrâc olunan nüzüli müteferrika ve çavuş ve zu'amâ ve erbâb-ı tîmâr ve kapıkuluna virdirmeyüp, vilâyet tarafından yarar kudretlü mütemevvil mekkârîleriyle alup gideler. İhmâl ü musâheleden ve emrime muhâlif iş itmekden ziyâde hazer eyleyesin. Mekkârîler var iken biz kendümüz istedüğümüz gibi alup gideriz deyü ta'allül eylemeyesiz. Emrime muhâlefet idenler her kim ise isimleri ve dirlikleri ile yazup Südde-i se'âdet'ime arz eyleyesin. Sefere mühimm olan nüzüldür avk ü te'hîr olunmasından ziyâde ihtirâz eyleyesin. Şöyle bilesin ki, serdârım tarafından nüzül içün şikâyet oluna, her kimin yedinden olduysa siyaset olunmak mukarrerdir. Ana göre mukayyed olup, vech-i meşrûh üzre emrim edâsında dakîka fevt eylemeyesin.

(6/9) Vilayet kadıları ve nüzül tedariki ile görevlendirilen çavuşların görevlerini aksatmayıp nüzülü önceden belirlenen yerlere zamanında ulaştırmaları gerektiğini muhtevi:

Bu dahi.

Kütahya Kādîsı'na ve Beylerbeyisin kā'im-makāmına hüküm ki:

Vilâyet kādîlarıyla nüzül ihrâcına me'mûr olan çavuşlara, "nüzül ihrâcında ihtimâm idüp mahall-i me'mûra vaktiyle irişdirüp avk ü te'hîrden hazer eyleyeler" deyü hükm-i şerîfim îsâl olunmuşdur. Buyurdum ki:

Vusûl buldukda ol hükm-i şerîfimin bir sûretin yazdırup, her çavuşa ve kādîya ber-vech-i isti'câl îsâl idüp, nüzül ihrâcında kemâl mertebe ihtimâm idüp ve sefere me'mûr olan sipâhî ve zu'amâ ve erbâb-ı tîmâr ber-vech-i isti'câl serdârım tarafına varup irişmek bâbında dakîka fevt itmeyüp, her gün bâzârlarda ve şehirlerde nidâ itdüresün. Serdârımdan bu husûsîçün defe'âtla mektûblar gelmişdir. Şöyle ki bir def'a dahi gitmeyüp, gelüp nüzülden ihrâc olunup, kendüye vâsıl olmadığın ve sipâh tâyifesine ve zu'amâ ve erbâb-ı tîmâr varup vaktiyle irişilmeyüp, yerlerinde olduğun arz ile bilmedik ve işitmedik dimeyesin. Hakkımızdan gelinmek mukarrerdir. Ana göre bâb-ı ikdâmda dakîka fevt eylemeyesin.

(7/9) *Bu dahi.*

Bir sûreti Karaman Beylerbeyisi'ne vech-i meşrûh üzre yazılmışdır.

Bu dahi.

Bir sûreti Haleb Beylerbeyisi'ne vech-i meşrûh üzre yazılmışdır.

Bu dahi.

Bir sûreti Maraş Beylerbeyisi'ne vech-i meşrûh üzre yazılmışdır.

Bu dahi.

Bir sûreti Sivas Beylerbeyisi'ne vech-i meşrûh üzre yazılmışdır.

Bu dahi.

Bir sûreti Diyârbekr Beylerbeyisi'ne ve Adana Kādîsı'na vech-i meşrûh üzre emr-i şerîf yazılmışdır.

(7/10) Tarsus ve İçel Beyleri'nin Şark Seferi'ne gitmelerinden sonra, Tarsus tarafından bölgeye gelen eşkıya ve suhte tayfasının fesadlarına son vermek üzere Girid Beyi'nin görevlendirilmesini muhtevi:

Kıbrıs Beylerbeyi'ne hüküm ki:

Mektûb gönderüp, Tarsus ve İçil beyleri Şark Seferi'ne me'mûr olup gitmemekle, elviye-i mezbûreden Melaş Arabı dimekle ma'rûf eşkıyâ ve suhte tâyifesi dâ'imâ şekādan hâlî olmayup, cezîre-i mezbûreye ubûr iden tüccâr ve sâyir müslimânların yollarına inmekle, bu tarafdan tüccâr ve gayrı gelmeden kalup, fukarânın hâli görülmedüği ba'isden sene-i sâbıkada Yafa Beyi livâ-i mezbûr muhâfazasına ta'yîn olunmağla, re'âyâ zikr olunan eşkıyânın fesâdlarından emn ü emân üzre olup bir kimseye zarar olmamışdır. Bu sene dahi minvâl-i sâbık üzre zikr olunan sancaklar muhâfazası mühimm olmağın, Girid Beyi bu sene zikr olunan sancaklar muhâfazasına ta'yîn olunmak recâsına arz eyledüğün ecilden buyurdum ki:

Mezkûr bu sene sefer-i hümâyûnuma varmayup, zikr olunan sancaklar muhâfazasında olup, gereği gibi hıfz ü hırâset ve zabt [ü] sıyânetde dakîka fevt itmeye deyü hüküm yazıldı.

(7/11) Kastamonu Beyi'nin sancağındaki tımar ve zeamet sahiplerini alay, cebe ve cebelüleriyle birlikte alaybeyleri komutasında Şark Seferi için yolladıktan sonra kendisinin sancağı muhafaza için kalması gerektiğini muhtevi:

Sâhib-i sa'âdete gönderilmişdir. Fî evâi'l-i C sene [9]95.

Bâ- hâtt-ı hümâyûn. Hâtt-ı hümâyûnu efendidedir.

Kastamonu Beyi'ne hüküm ki:

İşbu sene vâkı' olan Şark Seferi'ne sancağın sipâhîleri alaybeyleriyle gönderilüp sen livâ-i mezbûrun muhâfazasında olman emr idüp buyurdum ki:

Vardukda tîmâr askerleri cümle zu'amâ ve erbâb-ı tîmârın cebe vü cebelüleri ile müretteb ü mükemmel cümlesin alaybeylerine koşup ber-vech-i isti'câl serdârım Vezîr Ferhâd Paşa'ya gönderüp sen seferden kalup yarar âdemlerinle sancağının hıfz u hırâsetinde olasın. Bu bâbda mukayyed olup umûmen sancağının zu'amâ ve erbâb-ı tîmârın emrim üzre müretteb ü mükemmel alaybeyleri ile mu'accelen çıkarup serdârıma gönderüp, vakti ile varup irişmeleri bâbında ikdâm ü ihtimâm üzre olasın. İhmâl ü müsâhele eylemeyesin deyü yazılmışdır.

(8/12) Düşmanın, mahiyeti tam olarak anlaşılamayan bir takım hareketler içinde bulunması nedeniyle, Budun Beylerbeyi tarafından gelecek haberleri de gözönüne alarak, Semendire ve Sirem Beyleri'nin tımar ve zeamet sahipleriyle birlikte sınır boylarında silahlı olarak hazır bulunmaları gerektiğini muhtevi:

Semendire Beyi'ne hüküm ki:

Budun Beylerbeyisi mektûb gönderüp küffâr-ı hâksârın ba'zı hareketi olup lâkin fikr ü fâsidleri ne idüğü ma'lûm değildir. Ana gaflet üzre olunmayup cem'iyyet ile serhadde olman husûsun arz eylemeğin imdi buyurdum ki:

Vardukda bu bâbda gereği gibi mukayyed olup, sancağın zu'amâ ve erbâb-ı tîmârıyla müretteb ü mükemmel düşmen yarağıyla hâzır ü müheyyâ olup, hiç bir husûsda kusûr u noksânları olmaya. İnşâ'allâhu te'âlâ Budun Beylerbeyisi cânibinden haber gelüp taleb olundukda, bir husûs içün avk ü te'hîr olunur nesne olmayup, cümlesi ol anda teveccüh idüp varup mûmâ-ileyhe mulâkī olalar.

Bir sûreti Sirem Beyi'ne. Mezkûr çavuşa virilmişdir. Fî 13 C sene [9]95.

M.

Bir sûreti Segedin Beyi'ne.

Bâ-müsvedde-i hazret-i efendi.

(و).

(8/13) Bağdad, Halep ve Diyarbakır'dan İstanbul'a gelecek hazinelerin Bağdad'da bulunan Vezir Sinan Paşa ile Halep ve Diyarbakır Beylerbeyileri ve defterdarlarının gözetimi altında geciktirilmeden gönderilmesi gerektiğini muhtevi:

Serdâr Vezîr Ferhâd Paşa'ya hüküm ki:

İşbu sene-i mübârekede Bağdad ve Haleb ve Diyârbekr'den Südde-i sa'âdet'ime gelecek hazîne anda seninle olan kullarım mevâcibi içün sana virilmek fermânım olup, ol bâbda Bağdad'da olan vezîrim Sinan Paşa'ya ve Haleb ve Diyârbekr Beylerbeyileri'ne ve defterdârlarına müstekıll ahkâm-ı şerîfim yazılup, ihrâcı içün dergâh-ı mu'allâm çavuşlarından Rahmi-zâde İbrahim Çavuş ile sana irsâl olunmuşdur. Buyurdum ki:

Vusûl buldukda vech ü münâsib gördüğün üzre sen dahi mü'ekked ahkâm-ı şerîfim ile mektûb virüp, müşârün-ileyh çavuşumla ol câniblere gönderüp, eğer hazîne ve eğer sâyir irsâli lâzim olan mühimmât-ı seferdir taleb idüp, vakti ile getürdesün deyü emir yazılmışdır.

(8/14) Maraş vilayetinin muhafazası için Kars Beyi'nin ve ihtiyaç oranında sipahinin görevlendirilmesini muhtevi:

Dîvânda Rumili Beylerbeyisi kapu kethudâsı Haydar Çavuş'a virildi. Fî 12 Ca sene [9]95.

Bâ-müsvedde-i (عبد).

(ح).

Maraş Beylerbeyi'ne hüküm ki:

Bu def'a vilâyet-i mezbûre muhâfazasîçün ümerâdan birisi alıkonulmak lâzim gelürse Kars Beyi olan Kubad *dâme ızzuhû* alıkonulmak emr idüp buyurdum ki:

Vardukda eğer vilâyet-i mezbûrede muhâfazaya sancakbeylerinden biri alıkonulmak lâzim gelürse müşârün-ileyhi nakl idüp arz eyleyesin ki muhâfaza hıdmetinde olmak içün emr-i şerîfim virile. Ve geçen sene Maraş muhâfazasına kaç nefer sipâhî alıkonulmuş ise yine ol denlü sipâhî defter idüp alıkoyup, defterin ve sûretin müşârün-ileyh Kubad *dâme ızzuhû*ya ve bir sûretin Südde-i sa'âdet'ime gönderesin ki her birine muhâfazasîçün müstekıll emr virüp, tîmârlarına zarar gelmeye deyü emir yazılmışdır.

(9-15) Ülke sınırları içerisinde ordunun ihtiyaç duyduğu ırgad ve diğer sefer mühimmatının zeamet sahipleri, müteferrikalar, çavuşlar ve diğer askeri sınıf mensupları tarafından, nüzül ve hazine tedariği sırasında olduğu gibi, Erzurum'dan hareket etmesinden önce Serdar'a yetiştirmeleri gerektiğini muhtevi:

Mezkûra virildi.

Dergâh-ı mu'allâm müteferrikalarından Hüsâm'a hüküm ki:

Hâlâ memâlik-i mahrûsede vâkı' olan asâkir-i zafer-me'âsirime ve nüzül ve bennâ ve ırgad ve sâyir mühimmât-ı sefer tedârük olunup, gurre-i Şa'bân'da serdâr-ı zafer-şi'ârıma varup irişmek fermân olunup, beylerbeyilere müekked ahkâm-ı şerîfe gönderilmişdir. Sen dahi hâlâ uğradığın yerlerde sefer-i hümâyûna me'mûr olanlardan her kime râst gelürsen asla ruhsat virmeyüp, müşârün-ileyhe irişmek içün tenbîh olunmak emr idüp buyurdum ki:

Vusûl buldukda uğradığın yerlerde sefere me'mûr olan eğer ümerâ ve zu'amâ ve eğer müteferrika ve çavuş ve sâyir asâkirden eğer hazîne ve nüzülde tenbîh idesin ki bu hâlde avk ü te'hîr itmeyüp mu'accelen varup, târîh-i mezbûrda müşârün-ileyhe mülâkî olalar. Şöyle ki; müşârün-ileyh Erzurum'dan kalkdıkdan sonra [nizâ' edenlerin] dirlikleri alınup kendülerin haklarından gelmek fermânım olmuşdur. Ana göre tenbîh idesin ki sonra bilmedik işitmedik deyü özr ü bahâne eylemeyeler. Sen dahi te'hîr ü tevakkuf itmeyüp mu'accelen varup irişmek üzre olanlardan seferleyüp gitdikden sonra seferlüden biribirin bulup sefere gitmiş olmaya, senden su'âl olunur. Ana göre mukayyed olup seferlüleri hemân bî-kusûr ihrâc eyleyesin.

Bir sûreti dergâh-ı âlî çavuşlarından Koçi-zâde'ye virildi.

(9/16) Bolu Livası'nın muhafazası için Hudavendigar Livası Sivrihisar Nahiyesi Sağrıargı Ağa Karyesi'nde beşbin dörtyüz akçe tımara sahip olan Mustafa'nın, bu iş için tahsis edilen bir zaim ve kırk nefer sipahi ile birlikte Bolu Beyi'nin gözetimi altında muhafaza ve mal-ı miri tahsiline tayinini muhtevi:

Hudâvendigâr Beylerbeyisi'ne virilmişdir. Fî 9 B sene [9]95.

Bolu Beyi Behrâm Bey'e hüküm [ki]:

Dergâh-ı mu'allâma mektûb gönderüp, bundan akdem livâ-i mezbûr muhâfazası ve mâl-ı mîrî tahsîlîçün altmış-yetmiş nefer sipâhî ve bir nefer za'îm alıkonulagelmişdir. Bu

senede seninle "kırk nefer sipâhî ve bir nefer za'îm alıkonulup, vilâyet hıfz ü hırâset olunmak lâzimdır" deyü arz eylediğin ecilden sen bir za'îm ve kırk nefer sipâhî ile mâl-ı mîrî tahsîlinde ve muhâfazaya hıdmet olunması emrim olmuşdur. Buyurdum ki:

Vardukda emr-i şerîfim üzre sen bir za'îm kırk nefer sipâhî ile livâ-i mezbûr muhâfazasında ve mâl-ı mîrî tahsîlinde olup ve sipâhîleri kendü hevâsına komayup mâl-ı mîrî tahsîline ve muhâfaza hıdmetine istihdâm eyleyüp, livâ-i mezbûr halkını ehl-i fesâddan gereği gibi hıfz ü hırâset eyleyüp ve alıkoduğun za'îm ve sipâhîlerin isimlerin ve baş karyelerin ze'âmet ve tîmârların add ü defter eyleyüp mühürleyüp, bir sûretin serdâr tarafına ve bir sûretin Südde-i sa'âdet'ime gönderesin ki her birine müstekıll hükümler virile ki sehven dirlikleri âhara virilmekle nizâ'a (mü'eddâ?) olmak ihtimâli olmaya. Ve sen dahi mâl-ı mîrî tahsîlinden ve livâ-i mezbûrı hıfz u hırâsete ikdâm ü ihtimâm üzre olup, ihmâlden hazer eyleyesin. Ve Hudavendigâr Sancağı'nda Sivrihisar Nâhiyesi'nde Sağrıargı nâm karye ve gayrıden beş bin üçyüz akçe tîmâra mutasarrıf olan Mustafa me'mûr olduğun muhâfaza hidmetine ve mâl-ı mîrî tahsîline alıkonulması fermân olunmağın, sâyirleri bile mahsûb idüp, defterine kayd eyleyüp, sûretin viresin ki hükm-i şerîfim virile.

(10/17) Adana ile Halep arasında tekinsiz korkulu yerlerde yolculara yönelik meydana gelen hücumların önlenmesi için Adana Hakimi Mehmed Bey'in kardeşi dergah-ı mualla müteferrikalarından Ahmed Ağa'nın, mahiyyetine tahsis edilen otuz beş sipahi ile birlikte, Adana vilayeti muhafazasıyla görevlendirilmesini muhtevi:

Efendi hazretlerine teslîm olunmuşdur. Fî 18 B sene [9]95.

Bâ-hâtt-ı hümâyûn. Efendidedir.

Bâ-müsvedde-i ( ).

( ).

Adana hâkimi Mehmed'e hüküm ki:

Âstâne-i sa'âdet'ime mektûb gönderüp, Adana'dan vilâyet-i Haleb'e varınca yol üzerinde vâkı' olan mahaller ziyâde muhavvif ü muhâtara olup âyende vü revendenin ekser zemânda mâllarına ve cânlarına zarar u gezend vâkı' olmakdan hâlî olmayup, müteveffâ baban hayâtda iken vilâyet-i Haleb muhâfazasına ta'yîn olunagelmekle müslimânlardan bir ferde zarar irişmedi. Ve gâret olunan emvâl ü esbâb dahi teftîş olundukda zuhûra getirilüp, ashâbına virilmişdir. Ol üslûb üzre sana dahi vilâyet-i mezbûre muhâfazası emr olunur ise kul âsûde-hâl oldukların ve "Adana Sancağı'nın ekseri re'âyâ ve

kadîmî aşîret olup sipâhîleri çokluk değildir" deyü i'lâm eylediğin ecilden, üslûb-ı sâbık üzre sen Adana sipâhîlerinden otuz nefer sipâhî ile Haleb muhâfazasına ta'yîn olunup, karındaşın olup dergâh-ı mu'allâm müteferrikalarından olan Ahmed *dâme mecduhû* dahi Adana muhâfazasında olmak emrim olmuşdur. Buyurdum ki:

Vardukda emrim üzre sen varup vilâyet-i Haleb ve etrâfında hıfz u hırâseti lâzim olan yerleri gereği gibi hıfz u hırâset ve kemâl mertebe zabt u sıyânet idüp, ehl-i fesâd eşkıyâ ve arabân tâyifesinden eğer vilâyet-i mezbûrede ve eğer yollarda bir ferdin mâlına ve cânına zarar irişdirmeyüp, harâm-zâde her kande zuhûr ider ise şer'le haklarından gelüp, vilâyet ve memleketi ehl-i fesâddan ve usât-ı arabândan tathîr ü pâk idüp ve müşârün-ileyh karındaşını dahi Adana muhâfazasına alıkoyup, vech-i meşrûh üzre ol cânibleri dahi gereği gibi hıfz u hırâset eyleyüp ihmâl ü müsâheleden ve re'âyâ ve berâyâya zarar ü ziyân irişmekden be-gâyet hezâr üzre olasın. Ve Haleb muhâfazasına sa'y-ı küllî kılacak otuz nefer sipâhîlerin isimlerin ve tîmârların defter idüp ve mühürleyüp, bir sûretin serdâra ve bir sûretin Südde-i sa'âdet'ime gönderesin ki, "sefere gelmediler" deyü tîmârların sehvle âhara virilmeye.

Bu dahi.

Bir sûreti müşârün-ileyhin karındaşı olup dergâh-ı mu'allâm müteferrikalarından Ahmet *dâme mecduhû*ya Adana muhâfazasîçün emri şerif yazıla.

(11/18) Menteşe vilayetinin, bölgenin ileri gelenlerinin Şark Seferi'ne gitmelerinden sonra boşalması ve eşkıya ve diğer başıboş grupların hücumlarına maruz kalması nedeniyle mütevazi halli kırk kişilik bir sipahi topluluğunun muhafazayla görevlendirilmelerini muhtevi:

Bey'in kethudâsına virilmişdir. Fî 16 B sene 995.

Bu emri Nişancı Paşa hazretleri alıkoymuştur. Virilmedi.

Bâ-müsvedde-i efendi.

(٫).

Menteşe Beyi Hüsâm Bey'e hüküm ki:

Mektûb gönderüp bu sene de ümerâ ve erbâb-ı tîmâr Şark Seferi'ne müteveccih olmakla, vilâyet hâlî kalmağla, ehl-i fesâd ve eşkıyâ ve levendât suhte tâyifesi zuhûr idüp, yollara ve bilâda inüp, katl-i nüfûs ve gâret-i emvâl eyleyüp, ale'l-husûs livâ-i mezbûr sa'b

ve sengistân dağlar olmakla levendât ve suhte tâyifesi ve ehl-i fesâd ve eşkıyâ kesret üzre olup, livâ-i mezbûrun hıfz u hırâseti mühimmât-ı umûrdan olmağın livâ-i mezbûrun erbâb-ı tîmârından beşden bir eksik alçak hâllü sipâhîlerin ta'yîn olunmak recâsına arz eylediğin ecilden bu sene-i mübârekede livâ-i mezbûrun alçak hâllü sipâhîlerden kırk nefer kimesne muhâfazaya naşb olunmak emr idüp buyurdum ki:

Vardukda bu husûsa mukayyed olup dahi livâ-i mezbûrun hıfz u hırâseti içün erbâb-ı tîmârdan muhâfaza hıdmetine kādir kırk nefer yarar sipâhî ta'yîn eyleyüp, ism ü resimleri ile ve nâhiye ve karyeleri ve tîmârlar ile yazup defter eyleyüp, defterin bir sûretin serdârıma ve bir sûretin Südde-i sa'âdet'ime gönderesin ki her birine müstekıll hükm-i şerîf virilüp sonra tîmârları sehven âhara virilmelü olmaya deyü emr-i şerîf yazılmışdır.

(11/19) Menteşe Sancağı'nı muhafazayla görevlendirilen sancakbeyi Hüsam Bey'in bir yandan iç ve kıyı kesimlerin idaresini sağlarken; bir yandan da sefere çıkmakla görevli sipahileri vakit kaybetmeden sefere göndermesi gerektiğini muhtevi:

Bey'in kethudasına virilmişdir.

(٩).

Bâ-müsvedde-i (ص) Çelebi.

Menteşe Sancağıbeyi Hüsâm Bey'e hüküm ki:

Hâlâ livâ-i mezbûr Âstâne-i sa'âdet'imden girü sana mukarrer olup, sefere me'mûr olan sancağın sipâhîlerin alaybeyine koşup mu'accelen serdâra irsâl eyleyüp, sen kemâ-kân deryâ muhâfazasında ve sancağının hıfz u hırâsetinde olman emr idüp buyurdum ki:

Vardukda sancağın öte cânibden âhara virildüğüne amel itmeyüp, fermân-ı celîlü'l-kadrim üzre sancağın sipâhîlerinden sefere me'mûr olanları yat u yarakları ve bi'l-cümle mühimmât-ı sefer-i hümâyûn ile ihrâc idüp alaybeylerine koşup mu'accelen serdâra irsâl eyleyüp ve sen dahi fermân-ı celîlü'l-kadrim üzre deryâ muhâfazasında ve sancağının hıfz u hırâsetinde olup "sancağın öte canibden âhara virilmişdir" deyü muhâfaza hıdmetinde ihmâl ü müsâheleden ziyâde hazer eyleyesin. Sonra mu'âteb olursun bilmiş olasın.

(12/20) Kudüs-i Şerif'de Kelane adında bir Arap önderliğinde bozgunculuk yapan eşkıyanın faaliyetlerinin büyük tehlike arzetmesi halinde sancak

muhafazasında kalınmasını, tehlikenin bertaraf edilmesi halinde ise sefere gidilmesi gerektiğini muhtevi:

[Yev]müs-sülesâ.Fî 16 Recebi'l-mürecceb sene 995.

Uzun Ahmed Çavuş'a virilmişdir. Fî 16 B sene [9]95. Bu dahi virilmişdir.

Bâ müsvedde-i (ع).

Şâm'da olan Vezîr Sinan Paşa'ya hüküm ki:

Hâliyâ Kudüs-i Şerîf Beyi Hudâverdi *dâme ızzuhû* mektûb gönderüp, "bundan akdem Kudüs-i Şerîf Sancağıbeyi olan Mahmud Bey alaybeyisi ve sipâhîsi ile katl iden Kelâne nâm Arab üç binden ziyâde eşkıyâ ile Hazret-i Mûsâ kurbünde Bi'r-i Lehâsenk üzerinde mekân tutup, yollar kat' idüp, bir ferdin taşra çıkmağa iktidârı yoğ iken altı yüz nefer âdem ile bir sabâh basılup, beyne's-s'alâteyn olunca cenk olup, mezbûrûn A'râbı bozup, yedi neferi tutup, kal'aya koyup ve on üç neferinin başların kesüp ve yirmi neferden ziyâde mecrûh olup, hâlâ vilâyet emn ü emân üzredir. Lâkin mukaddemâ teveccüh eden zikr olunan eşkıyâ yine cem'iyyet üzre olup, tekrâr yollar ve beldeler kat' itmeleri mukarrerdir" deyü arz eyleyüp ve Gazze Sancağıbeyi ve Kudüs-i Şerîf Kādîsı mektûblar gönderüp, müşârün-ileyh içün yarar olup muhâfaza hıdmetinde lâzimdır deyü bildirdikleri ecilden buyurdum ki:

Vardukda "fi'l-vâkı' arz olunduğu üzre müşârün-ileyh livâ-i mezbûr muhâfazasında olmak lâzim ise mektûb gönderüp tenbîh idesin ki, livâ-i mezbûr muhâfazasında olup, ol arâzî-i mukaddesede eşkıyâ-i A'râbdan kimesneye zarar ü gezend irişdirmeye. Eğer muhâfaza-i sancak lâzim değil ise tenbîh idesin ki varup sefere gide" deyü emr yazılmışdır.

Ba'dehû virilmişdir.

([illegible]).

Bir sûreti hâlâ Kudüs-i Şerîf Beyi Hudâverdi Bey'e hüküm ki:

Vech-i meşrûh üzre buyurdum ki:

Gelince yazılup andan sonra bu yazılmışdır ki "fi'l-vâkı' arz ve i'lâm olunduğu üzre sen livâ-i mezbûr muhâfazasında olman lâzim imişsin. Livâ-i mezbûrda muhâfaza hıdmetinde olup, ol arâzî-i mukaddeseyi ve ahâlîsini eşkıyâ-yı A'râbdan ve sâyir ehl-i muzırdan hıfz u hırâset eyleyüp, kimesnenin mâl ve cânına zarar u gezend irişdirmeyesin" deyü emr yazılmışdır.

13-17 arasındaki sayfalar siliktir.

(18) *DOKUZYÜZ DOKSAN ALTI TÂRÎHİNDE VÂKI' OLAN SEFERE MÜTE'ALLIK EMR-İ ŞERÎFLERDİR. FÎ 15 SAFERİ'L-MUZAFFER SENE 996. DER-ZEMÂN-İ HAZRET-İ TÂC-ZÂDE EFENDİ.*

(18/21) Bahar aylarında gerçekleşmesi kesin hale gelen Şark Seferi için Kütahya Sancağı'nda olan alay beyleri ile zaimler ve tımar erbabı çeribaşılarının sefer için ihtiyaç duyulan savaş alet ve edevatlarıyla birlikte hazır bulunmaları ve zemanı geldikte beylerbeyi komutası altında orduya katılmak için harekete geçmeleri gerektiğini muhtevi:

Bâ-müsvedde-i hazret-i efendi.

(ورق).

Anadolu Beylerbeyisi'ne hüküm ki:

İnşâ'allâhu te'âlâ evvel-bahâr-ı huceste-asârda diyâr-ı Şark'a sefer-i nusret-eser mukarrer ü muhakkak olmağın, Beylerbeyiliğine tâbi' olan ümerâ ve zu'amâ ve erbâb-ı tîmâr ile şimdiden hâzır u müheyyâ olup, zemânı geldikde hiçbir husûsda tevakkuf u te'hîr lâzim gelmemek mühimmât-ı dîn ü devletden olmağın buyurdum ki:

Vardukda bu bâbda kemâl-i tekayyüd ile mukayyed olup, Kütahya Sancağı'nda olan alaybeyi ve zu'amâ ve erbâb-ı tîmâr çeribaşılara şimdiden muhkem tenbîh ü te'kîd idüp ve Beylerbeyiliğine tâbi' olan ümerânın cümlesine hükm-i şerîfim sûretiyle yarar ve mu'temedün-aleyh âdemin ve mektûbun gönderüp ısmarlayasın ki, her biri cebe ü cevşen ve cebelüleri ve yat u yarakları ile ve bi'l-cümle âlât-ı harb ü kıtâl ve edevât-ı ceng ü cidâlleri ile müretteb ü mükemmel cümlesi hâzır u müheyyâ bulunalar ki, inşâ'allâh zemânı gelüp sefere çıkmak lâzim geldikde filân husûsda kusûr u noksânımız vardır deyü avk ü te'hîr îcâb eylemeye. Bu zemânı sâyir zemâna kıyâs câ'iz değildir. 'Iyâz-u bi'llâhi te'âlâ a'dâ-yı hâksârın bir cânibe hareketi ve bir mahalle zarârı olmadan beylerbeyilüğüne tâbi' olan ümerâ ve zu'amâ ve sâyir asâkir-i nusret-me'âsir ile serdâr-ı zafer-şi'ârıma varup mülâkī olup, vech ü münâsib gördüğü üzre hıdmetde bulunup, uğur-ı hümâyûn-ı nusret-makrûnumda envâ' yüz aklıkları tahsîline sa'y ü ihtimâm eyleyesin deyü emr-i şerîf yazılmışdır.

Bir sûreti Rûm Beylerbeyisi'ne. Bir sûreti Maraş Beylerbeyisi'ne.

Bir sûreti Karaman Beylerbeyisi'ne. Bir sûreti Erzurum Beylerbeyisi'ne.

Bir sûreti Diyârbekr Beylerbeyisi'ne. Bir sûreti Batum Beylerbeyisi'ne.

Bir sûreti Haleb Beylerbeyisi'ne.

Vech-i meşrûh üzre her birine müstekill emirler yazılmışdır.

(19/22) Şam'da sefere çıkacak tımar ve zeamet sahipleri, diğer kul tayifesi ve uhdelerinde olan gelir kaynaklarının ve sefere gelemeyecek durumda olanların tespit edilerek kayıtlarının yapılması; sefer için ihtiyaç duyulan diğer hususların giderilmesi ve vilayet muhafazasının temin edilmesi gerektiğini muhtevi:

Dergâh-ı mu'allâm çavuşlarından Uzun Mustafa Çavuş-oğlu Ahmed Çavuş'a virilmişdir. Fî 22 Safer sene 996.

Bâ-müsvedde-i (عبد).

(ورق).

Şâm'da olan Vezîr Sinan Paşa'ya hüküm ki:

Bu def'a sefer-i hümâyûna gidecek ümerâ ve zu'amâ ve erbâb-ı tîmârdan ve kul tâyifesinden her kim var ise cümlesini bî-kusûr ihrâc idüp ve uhdesinde edâsı lâzim mâl-ı mîrî olup seferden kalması lâzim olanlar kimlerdir ve sefere nasb olunacak ve Şâm askerine baş ve buğ ta'yîn olunmağa münâsib kim vardır? Ale't-tafsîl Südde-i sa'âdet'ime arz olunması mühimmâttan olmağın buyurdum ki:

Vusûl buldukda te'hîr itmeyüp mezbûrların cümlesin emr-i şerîf-i vâcibü'l-ittibâ'ım mûcebince 'alâ-vechi'l-murâd vukû'ı üzre yazup arz eyeleyesin. Sefere gidecek eğer askerdir ve eğer sâyir emr-i şerîfimle fermân olunân husûsdur, hemân tedârük ü ihzâr idüp sen ki zemânı ile varup serdâra mülâkî olup tevakkuf ü te'hîr lâzim gelmelü olmaya. Bi'l-cümle eğer mühimmât-ı sefer-i nusret eserdir eğer hıfz ü hırâset-i vilâyetdir, senün re'y-i isâbet-karînine tefvîz olunmuşdur. Dîn ü devlet-i hümâyûnuma lâyık olduğu üzre amel eylemen bâbında envâ'-ı mesâ'î-i cemîle zuhûra getüresin deyü emr yazılmışdır.

(19/23) Şam vilayetinde yeniçeri, hisar erleri ve diğer hizmetlerde bulunanların mevcudu ve tımara ihrac olunanların belirlenerek kayıtlarının merkeze gönderilmesi gerektiğini muhtevi:

Bu dahi mezkûre virilmişdir. Fî't-târîhi'l-mezbûr.

Bâ-müsvedde-i (عبد).

(۹).

Müşârün-ileyh vilâyet-i mezbûrede vâkı‘ olan eğer yeniçeri ve eğer hisâr erleridir ne mıkdârı mevcûddur ve tîmâra ihrâc olunmaları lâzim olanlardan dahi kaç nefer kimesne ihrâc olunmuşdur? Ma‘lûm olunması lâzim olmağın, dergâh-ı mu‘allâm çavuşlarından Ahmed Çavuş *zîde kadruhû* vardukda bu bâbda mukayyed olup, Şâm Beylerbeyileri'nden ve hisâr erlerinden emr-i şerîf-i vâcibü'l-ittibâ‘ım vardıkda mevcûd ne mıkdâr kimesne vardır ve sâyir hidmetlerde kaç kimesne vardır ve tîmâra ihrâc olunanlar dahi kaç neferdir? Vukū‘ı üzre defter idüp müşârün-ileyh çavuşumla mu‘accelen yazup dergâh-ı mu‘allâma arz eyleyesin. Ve sâbıkā irsâl olunan tuğralı ahkâm-ı şerîfim mûcebince tîmâra ihrâc olunanları cümlesiyle Südde-i sa‘âdet'ime gönderesün ki bunların târîhi ile cümle kayd olunup tîmârları tezkireleriyle anda geldükde avk olunmak lâzim gelmeye deyü emr yazılmışdır.

(20/24) Serdar Vezir Ferhad Paşa Gence ve Karabağ'da gerekli görülen yerlere kaleler inşa edip itaatsizlik edenlerin haklarından gelmeye koyulduğu sırada Şah Hudabende ve kendisine tabi olanların alınan yerlerden vazgeçilerek sınırın yeniden çizilmesi için gönderdikleri mektub ve mirzalara olumlu cevap verilmiş iken, Abbas Mirza'nın fitne ve fesada başvurup iyi bir dersi hak etmesi üzerine, Serdar Vezir Ferhad Paşa ve Tebriz'de bulunan Cafer Paşa'nın, Van Eyaleti'ndeki kürt ümerasının ve Bağdad'da bulunan Vezir Sinan Paşa'nın da yardımını alarak, Tebriz ve havalisinin muhafazasını sağlamak ve Abbas Mirza'nın hakkından gelmek için gerekeni yapmaları gerektiğini muhtevi:

Emri yazılıp efendi hazretlerine teslîm olunmuştur. Fî 23 Saferi'l-muzaffer sene 996.

Bâ-müsvedde-i hazret-i efendi.

(۹).

Cenâb-ı emâret-me‘âb eyâlet-nisâb devlet intisâb zü'l-kadrü'l-etemm ve'l-fahrü'l-eşemm el-muhtass bi-mezîd-i inâyeti'l-Meliki'l-mennân Bitlis Hâkimi Şeref Hân *dâmet me ‘âliyehû* tevkî‘-i refi‘-i hümâyûn deyü yazılır, müşârün-ileyhe hüküm ki:

Destûr-ı mükerrem ilh. serdâr-ı zafer-şi‘âr olan vezîrim Ferhâd Paşa'ya sene-i sâbıkada emr-i şerîfim irsâl olunup "Gence ve Karabağ câniblerinde lâzim olan yerde kal‘a

binâ olunup, itâ'at ü inkıyâd idenlerden mâ'adâ tuğyân üzre olanları tu'me-i şemşîr-i zafer-me'âsir idüp feth ü teshîr eyleyesin" deyü fermân-ı şerîfim olmağın ol dahi emr-i vâcibü'l-ittibâ'ım üzre me'mûr olduğu hidmete mübâşeret üzre iken Şâh Hudâbende'den ve oğlundan ve sâyir vezîr ve hânlarından serdâr-ı müşârün-ileyhe mektûblar ve âdemler gelüp, bunca zemândır tarafeynin re'âyâsı pâymâl-i asâkir olmağla alınan yerlerden ferâgat olunup, ba'zı sınur ta'yîn olunmak üzre sulh olunup, ba'zının istihkâmı içün mîrzâlardan birini atebe-i ulyâya göndermek üzre Âstâne-i gerdûn-cânibden istid'â-yı inâyet itmeğin, müşârün-ileyh dahi mühibbîsi ile ol mektûbları Südde-i sa'âdet'ime gönderüp arz u i'lâm eyledikde sulh u s'alâhı müstelzim-i fevz ü felâh olduğundan mâ'adâ Şâh'ın istid'â ü iltimâsı hayyîz-i kabûlde olmak âdet-i hasene-i husrevânîden olmağın vech-i meşrûh üzre mâbeynde sulh olmağa ruhsat u icâzet-i hümâyûnum olup ol cânibden murâdları olan mîrzâları gelmek üzre te'hîr olunmuş idi. Hâlâ Abbâs Mîrzâ Horasan'dan gelüp, babasının re'y-i isâbet-karîni kendülere her vechile enfa' iken mâbeynde ba'zı müfsidîn ilkāsıyla tarîk-i fitne ü fesâda sâlik olup Ali Kulı Hân ve İsmi Hân ve Solak Muhammed ve nice hânlar ve sultânları katl idüp ba'zı asker-i şeytanet-rehber cem' ü tedârük olduğı istimâ' olunmağın *el-bâdî azlem* mûcebince ana dahi bir külli güşmâl virilmek içün 'ınâyet-i Hakk *Celle zikruhû* ile bu def'a dahi ol diyâr-ı fitne-âsâr, süm-i semend-i gâziyân-ı nusret-şi'ârımla pâymâl kılınmağa niyyet ü azîmet olunmağın bu bâbda destûr-ı mükerrem ilh. vezîrim serdâr Ferhâd Paşa'ya ve Tebrîz'de olan Vezîrim Ca'fer Paşa'ya ahkâm-ı şerîfe irsâl olunup, bir ân ve bir sâ'at ihmâl ü gaflet üzre olmayasın deyü tenbîh ü te'kîd olunmuşdur. İmdi sen dahi ümerâ-i kaviyyü'l-iktidârımın güzîde ve eşrâfından olup, uğur-ı hümâyûnumda cân ve başla çalışup bezl-i makdûr eylediğin tamâm ma'lûm-ı hümâyûnum olup ve Tebrîz'de olan Ca'fer Paşa dahi senin yararlığın ve cümleden artuk emr-i şerîfime imtisâl u inkıyâd idüp kemâl-i sadâkat ü ihlâs ile sefer hıdmetinde bulunup, cidden acz itmeyüp safâ-yı hâtırla hıdemât-ı hümâyûnumda bezl-i makdûr eylediğin i'lâm itmeğin buyurdum ki:

Vardukda cibillet ü nihâdında olan şecâ'at ü şehâmet ve firâset ü kiyâset ve kemâl-i sadâkat ü istikâmetin muktezâsınca var kuvveti bâzûya getürüp kendü sancağında olan müteferrika ve zu'amâ ve erbâb-ı tîmâr ve kul tâyifesine gereği gibi tenbîh ü te'kîd idüp, kānûnnâme-i hümâyûnum mûcebince kendü cebe ü cevşen ve cebelülerinle ve sancağın askeri **(21/25)** bu kış Tebrîz havâlîsinde kışlayup, etrâf ü eknâfa akınlar salup, Tebrîz ve Merâga ve Merend ve Selmas ve Tisu ve Dogı ve Nahcıvan ve Revân'ı zu'm-ı fâsidince bazısın eyâlet tarîkıyla tevzî' idüp ve nice hân ve sultânları katl idüp ve karındaşların ve

Mîrzâ Hamza'nın oğulların Alamut Kal'ası'nda habs idüp, bu kış memâlik-i mahrûseye hücûmları mukarrer ü muhakkak olup, ahvâl bu vechile iken Tebrîz muhâfazasında olan askerin hazîne ve zahîreye küll-î ihtiyâçları olup Tebrîz'de olan askerin ekseri Tebrîz etrâfında feth olunan yerlere konulmağla Tebrîz'de ancak bin beşyüz mıkdârı âdem kalmışdır. Anlar dahi zahîresizlikden perîşân olmağla ahvâl ziyâde mükedder olmuşdur deyü Van Eyâleti'nde olan ümerâ'-i ekrâda müekked ahkâm-ı şerîfe irsâl olunup, her biri aşâyir ve kabâ'il ile hâzır ü müheyyâ olup senün tarafından mektûbla âdem vardukda her biri müretteb ü mükemmel düşmen yarağıyla gelüp Tebrîz'e yetişmeleri ve muttasıl kifâyet kadarı zahîre ve sürsat yetişdirmeleri bâbında ve Bağdad'da olan Vezîr Sinan Paşa dahi dernek ve cem'iyyet üzre olup mahall-i iktizâ idüğüne göre def' ü ref'-i a'dâda kemâl-i teyakkuz u basîret üzre olup hâzır ü âmâde olmaları içün ahkâm-ı şerîfe irsâl olunmak lâzim olduğun i'lâm idüp ve bundan mâ'adâ dahi mektûbda her ne tahrîr ü tastîr ve gelen âdemler her ne takrîr eyledi ise 'alâ vechi't-tafsîl pâye-i serîr-i sa'âdet-masîrime arz olunup ilm-i âlem-ârâ-yı husrevânem muhît ü şâmil olmuşdur. İmdi bu defa sefer-i nusret-eser tedârüki sâyir senelerden ziyâde görülüp, umûmen memâlik-i mahrûsemde olan beylerbeyilere ahkâm gönderilüp, cümlesi beylerbeyiliklerine tâbi' olan asâkirine varup serdâra mülâkī olup ve serdâra dahi emr-i şerîfim gönderilüp seninle haberleşüp iktizâ itdüği üzre uğur-ı hümâyûnumda hıdmetde bulunup, def'-i a'dâ husûsunda mukayyed olması içün ve Van Eyâleti'nde olan cümleniz ümerâ-i ekrâd ve eğer gayrıdır cümlesine ahkâm-ı şerîfe irsâl olunup, her biri sancakları askerin ve zahîre ve sürsat ile hâzır ü müheyyâ olup senin tarafından mektûb ile âdem varup ne zemânda çıkup ve ne mahalde mülâkī olmak ısmarlanur ise bilâ-tevakkuf cümlesi yat u yarakları ve zahîre ve sürsatları ile varup mülâkī olmak fermânım olmağın buyurdum ki:

Vardukda şimdiye degin uğur-ı hümâyûnumda zuhûra gelen hıdmet-i mebrûren gibi kemâ-kân dîn ü devlet-i hümâyûnuma müte'allık olan husûsda cibillet ü nihâdında olan şehâmet ü şecâ'at muktezâsınca bir ân gaflet üzre olmayup, idegeldüğün üzre şâh-ı şeyâtîn-sipâh cânibine yarar câsûsların eksik itmeyüp, fikr-i fesâdları ne ise vâkıf olup ve Van Eyâleti'ne tâbi' eyâlet sâhiblerine âdemlerinle mektûblar gönderüp dahi cibilletinde olan hüsn-i tedbîr ü tedârük muktezâsınca cümlesiyle hüsn-i ittifâk ü ittihâdla def'-i mazarrat-ı a'dâda envâ'-ı sa'y ü ihtimâm zuhûra getüresin. 'Inâyet-i Hakk *celle zikruhû* ile Tebrîz ve etrâfında olan nevâhî ve kurâya a'dâ-yı hâksârdan **(22/26)** zarar ü gezend erişdirmemek bâbında envâ'-ı mesâ'î-i cemîle zuhûra getüresin ve Bağdad'da olan vezîrim Sinan Paşa'ya dahi emr-i şerîfim gönderilüp mahall-i iktizâ itdiğine göre amelde olmak

emrim olmuşdur. Hemân var kuvveti bâzûya getürüp asıl hıdmet zemânı şimdiden sonradır. Gaflet ü ihmâl üzre olmayup, idegeldiğin üzre kemâl-i basîret ü intibâh ile eğer kal'a-i Tebrîz'in hıfz u hırâsetidir ve eğer etrâf ü cevânibin zabt u sıyânetidir mücidd ü sâ'î olup ve Serdâr Ferhâd Paşa ile dahi hüsn-i muvâlât üzre olup 'ınâyet-i Hakk ile ve cehâr-yârın rûhâniyetleri berekâtıyla an-karîb a'dâ-yı dîn münhezim ü makhûr ve asâkir-i müslimîn mansûr olmak müyesser ola inşâ'allâhu te'âlâ. Abbâs Mîrzâ didikleri şâh-ı şeyâtîn-sipâh ve bir alay asker-i şeytanet-rehberi yânına alup babasının etdüği sulha muhâlif vaz' ile belâsın bulmak içün gelmişdir. Mu'cizât-ı hazret-i Seyyidü'l-mürselîn ile asker-i İslâm her kande ise muzaffer olagelmişlerdir. Zinhâr kalbinde havf ü haşyet târî olmayup, şol ki lâyık-ı dîn ü devlet ve sezâvâr-ı ırz-ı saltanatdır, yerine getürüp, şimdiye değin idegeldüğün üzre bezl-i kudret ve sarf-ı himmet idüp eğer serdâr-ı zafer-şi'âr ile ve sâyir asâkir-i fevz-me'âsir ile yek-dil ü yek-cihet olup hüsn-i ittihâd ü ittifâk ile def' u ref'-i a'dâda envâ' yüz aklıkları tahsîline ikdâm ü ihtimâm eyleyesin.

(22/26) Daha önce Diyarbakır'da muhasebeci olan Mehmed'in Van Eyaleti'ne defterdar olmasından sonra Bitlis ve Van kullarının mevcuduyla ilgili bilgilerin alınamaması ve bu nedenle devlet gelirlerinin zarara uğratılması nedeniyle defterdarlığının kaldırıldığını ve bundan böyle Van ve Bitlis hasları ve haracı gelirlerinin muhasebesinin, eskiden olduğu gibi Diyarbakır Defterdarı Nuh tarafından yapılacağını muhtevi:

Van Beylerbeyi kethudâsına virilmişdir. Fî 10 Safer sene [9]96.

Bâ-tesvîd-i (عبد) Abdî Çelebi.

Van Beylerbeyisi'ne hüküm ki:

Vilâyet-i Van ve Bitlis hâslarının ve harâcının mahsûli Diyârbekr Defterdârları tarafından tahsîl olunup ve Bitlis kulları mevâcibinin defter ile Diyârbekr'e varup ulûfeleri mukâbele olunup, mevcûdı ve nâ-mevcûdı ma'lûm olup, mevâcibleri mevcûduna virilüp, nâ-mevcûduna virilmemekle hızâne-i âmireye kemâl-i mâl tahsîl olunurken Diyârbekr'de sâbıkā muhâsebeci olan Mehmed bir tarîkla Eyâlet-i Van'a defterdâr olmağla Bitlis ve Van kullarının mevcûdu ve nâ-mevcûdu ma'lûm olmamağın mâl-i mîrîye küll-i zarar müterettib olmağile serdâr tarafından defterdârlık ref' olunup, eğer kul mevâcibidir ve eğer mâl-ı mîrîye müte'allık olan sâyir husûslardır, üslûb-ı sâbık üzre Diyârbekr cânibi defterdârı olanlara mürâca'at olunmak içün emr-i şerîf virilmeğin Van ve Bitlis hâslarının ve

harâcının mahsûli hâlâ Diyârbekr defterdârı olan Nûh *dâme ulüvvuhû* tarafından zabt olunmasın emr idüp buyurdum ki:

Vardukda emrim üzre Van ve Bitlis hâslarının ve harâcının mahsûlün uslûb-ı sâbık üzre Diyârbekr defterdârı tarafından zabt itdirüp âharı dahl itdirmeyesin deyü emr-i şerîf virilmişdir.

(23/26) Bunlar aynıyla beylerbeyi hazretlerinden tezkere gelüp, anın sûretidir ki nakl olunmuşdur.

(23/27) Livâ-i Köstendil.

Cemî'an muhâfazaya Bender'e varulması vech-i meşrûh üzre hükmde yazıla.

(23/28) Livâ-i Alacahisar.

Cemî'an Bender'e muhâfaza buyurulmuşdur. Hükm-i şerîf yazıla.

(23/29) Livâ-i Vize.

Cemî'an Bender'e muhâfazaya buyurulmuşdur. Hükm-i şerîfde yazıla.

(23/30) Livâ-i Kırkkilise.

Sipâhîsi yokdur ancak sancağıyla Bender'e muhâfazaya vara hükm-i şerîfde yazıla.

(23/31) Livâ-i İlbasan.

Ze'âmet-i Ali bin Hasan karye-i Dorukta ve gayrihû, tâbi-i İlbasan 20761.

Sancağının cem'an zu'amâ ve sipâhîleri ile Şark Seferi'ne bir ân durmayup çıkalar. Üçer bin akçe sipâhîleri ile mezbûr Ali nâm za'îm serdâr olup İlbasan muhâfazasında olmak üzre hükm-i şerîf yazıla. Müstekıll beylerbeyi arzıyla.

(23/32) Livâ-i Vılçitrin.

Dahi cemî' zu'amâ ve sipâhîleri ve tulçaları ile Bender'e muhâfazasına buyurulmuşdur. Hükm-i şerîfde yazıla.

(23/33) Livâ-i Tırhala.

Cemî' zu'amâ ve sipâhîleri alaybeyisi ile Şark Seferi'ne ta'cîl mansûb ve sancağıbeyi olup ve Rumili'nin sol kolunun akıncı beyi olan Turhân-oğlu Mustafa'nın üçer bin akçe tîmâra mutasarrıf olan hurda sipâhîler ile ve tulçaları ile Bender'e muhâfazaya ta'cîl varılması dahi Paşa hazretlerine gelen hükümde yazıla.

(23/34) Livâ-i Paşa cânib-i yemîn, Livâ-i Paşa cânib-i yesâr.

Paşa hazretlerine hitâben emr-i şerîf yazıla ki, Paşa Sancağı'nın sağ ve sol kollarının zu'amâ ve sipâhîleri mukaddemâ Şark Seferi'ne me'mûr olmuşlar idi. Hâliyâ müşârün-ileyhe arz idüp Bender'e muhâfazaya bildirmen hâtt-ı hümâyûn ile Bender'e emr olunmuşdur.

(23/35) *Emr aşağada aynıyla kayd olunmuşdur. Ba'dehu kendü sancakları muhâfazasına ta'yîn olunmuşdur.*

Livâ-i Mora.

Cümle zu'amâ ve sipâhîleri ile ve Paşa Sancağı müteferrikaları umûmen muhâfazada bir münâsib yerde olanlar düşmen cânibinden bir mahalle zarar yetişdirmeyeler. Sâbıkā livâ-i mezbûr dahi Şark Seferi'ne umûmen emr olunmuş iken beylerbeyi hazretlerinin arzı ile hâtt-ı hümâyûn ile muhâfazaya buyurulmuşdur, yazıla.

(24/36) Bender muhafazası için asker lazım olduğunda, Paşa Sancağı'nın zaim ve sipahileri dışında Köstendil, Alacahisar, Vidin, Kırkkilise ve Vılçıtrin sancaklarının ümera, zuama ve Kırkkilise Sancağı'nın sipahileri olmaması nedeniyle, sadece Kırkkilise Sancağıbeyi Turhanoğlu Mustafa'nın sipahileriyle birlikte Bender muhafazası için harekete geçmesi gerektiğini muhtevi:

Emr-i yazılup Haydar Çavuş'a virilmişdir. Fî 13 Ca sene [9]96.

Bâ müsvedde-i (عبد) Efendi.

(و).

Rumili Beylerbeyisi'ne hüküm ki:

Mektûb gönderüp Paşa Sancağı'nın sağ ve sol kol zu'amâsı ve sipâhîleri mukaddemâ Şark Seferi'ne me'mûr olmuşiken hâlâ Bender muhâfazası içün asker lâzim olduğun bildirüp, zikr olunan sancağın zu'amâ ve sipâhîlerinden mâ'adâ Köstendil ve Alacahisar ve Vize ve Kırkkilise ve Vılçıtrın sancaklarının ümerâsı ve zu'amâsı ve sâyir akıncı tâyifesi ve Kırkkilise Sancağı'nın sipâhîsi olmayup, yalnız sancağıbeyi Turhân -oğlu Mustafa *dâme ızzuhû* dahi sancağının üçer bin akçelü sipâhîleri sol kolda olan akıncı tâyifesi ve doğâncılarıyla Bender muhâfazasına ta'yîn olunmak içün emirlü olmuşsun. Arz eyledüğün ecilden emr olunmasın emr idüp buyurdum ki:

Vusûl buldukda bu bâbda onat vechile mukayyed olup, mu'accelen zikr olunan sancakbeylerine mü'ekked mektûblar ile yarar çavuşlar gönderüp, gereği gibi tenbîh ü te'kîd eyleyesin ki bir ân ve bir sâ'at te'hîr ü tevakkuf itmeyüp, cümlesi kānûn üzre cebe ü cevşen ve cebelüler ile müretteb ü mükemmel hâzır u âmâde olup ber-vech-i isti'câl varup me'mûr oldukları muhâfaza hıdmetinde olalar. "Husûs-ı mezbûr mühimmât-ı umûrdandır, tamâm ihtimâm üzre olasın" deyü emr-i şerîf yazılmışdır.

(24/37) Daha önceden Şark Seferi için görevlendirilmelerine rağmen Mora Sancağı'nın zeamet ve tımar sahiplerinin, Paşa Sancağı müteferrikalarıyla birlikte Bender muhafazası için hazırlıklarını tamamlayarak harekete geçmeleri gerektiğini muhtevi:

Mukaddemâ Bender'e nasb olunmuş idi lâkin kendü sancaklarına muhâfazaya buyurulmuşdur.Aşağada kayd olunmuşdur. Anlar ile amel oluna.

Bâ-müsvedde-i (عبد) Efendi.

(و).

Rumili Beylerbeyisi'ne hüküm ki:

Mektûb gönderüp "Mora Sancağı'nın cümle zu'amâ ve sipâhîleri Şark Seferi'ne me'mûr olup lâkin hâlâ Bender muhâfazası içün asker lâzimdır" deyü livâ-i mezbûrun zu'amâ ve erbâb-ı tîmârıyla Paşa Sancağı müteferrikalarının cümlesi Bender muhâfazasına ta'yîn olunmasın arz eyledüğün ecilden, arz itdüğün üzre zikr olunan askerin cümlesi Bender muhâfazasına ta'yîn olunup buyurdum ki:

Vardukda bu bâbda gereği gibi mukayyed olup, livâ-i mezbûr beyine ve Paşa Sancağı müteferrikalarına yarar âdemler ile mü'ekked mektûblar gönderüp muhkem tenbîh ü te'kîd itdiresin ki, her biri âlât-ı harb u kıtâl ve edevât-ı ceng ü cidâl ile ve bi'l-cümle düşmen yarağıyla müretteb ü mükemmel hâzır u müheyyâ olup mu'accelen varup bir münâsib mahalde oturup, muhâfaza hıdmetinde olup, 'ıyâz-u bi'llâhi te'âlâ memâlik-i mahrûseden bir mahalle a'dâ-yı hâksârdan zarar ü gezend irişdirmeyüp bi-'ınâyeti'llâhi te'âlâ envâ' yüz aklıkları zuhûra getüresin ve ihtimâm üzre olasın deyü emr-i şerîf yazılmışdır.

(24/38) İlbasan Sancağı'nın zeamet ve tımar sahiplerinin sancakbeyleriyle birlikte Şark Seferi'ne katılmaları emredilmesinin ardından, üç bin akçe hurda tımara sahip olan sipahilerin de İlbasan nahiyesi Koronla köyünden 20761 akçe

zeameti olan Ali bin Hüseyin önderliğinde İlbasan Sancağı'nın muhafazasından sorumlu tutulmalarını muhtevi:

Haydar Çavuş'a virilmişdir. Fî 13 Ca sene [9]96.

Bâ-müsvedde-i (عبد) Efendi.

(و).

Rumili Beylerbeyisi'ne hüküm ki:

Mektûb gönderüp İlbasan Sancağı'nın zu'amâ ve erbâb-ı tîmârı sancağıbeyi ile Şark Seferi'ne fermân olunup ve üç bin akçe hurda tîmârluları livâ-i mezbûr zu'amâsından İlbasan Nâhiyesi'nde Koronla nâm karyeden yirmi bin yediyüz altmış bir akçe ze'âmeti olan Ali bin Hüseyin ile muhâfazaya ta'yîn olunmasın arz eyledüğün ecilden buyurdum ki:

Arz eyledüğün üzre yarar âdemler ve mektûblar gönderüp gereği gibi tenbîh ü te'kîd eyleyesin ki her biri düşmen yarağıyla müretteb ü mükemmel ber-vech-i isti'câl varup irişüp serdâra mülâkî olup vech ü münâsib gördüği üzre uğur-ı hümâyûnumda hidmetde ve yoldaşlıkda bulunalar. Ve üçer yedeklü olan sipâhîler dahi za'îm-i mezbûr ile livâ-i mezbûrun muhâfazasına ta'yîn idüp, deftere dahi ol vechile işâret itdiresin ki, varup hurda sipâhîler ile münâsib olan yerde cem'iyyet idüp, bâb-ı muhâfazada dakîka fevt eylemeyeler deyü emr yazılmışdır.

(25/39) Abbas Mirza'nın Horasan'dan Kazvin'e gelerek beraberindeki eşkıya ile birlikte Osmanlı topraklarına zarar vermek ihtimalinin ortaya çıkması üzerine Kürdistan hakimleri ve sair ümeranın kendi sancaklarının tımar ve zeamet sahipleri ve askerleri ile birlikte savaş hazırlıklarını tamamlamış oldukları halde Bağdad'da bulunan Vezir Sinan Paşa önderliğinde harekete geçmeleri gerektiğini muhtevi:

Kethudâsına virilmişdir. Fî 10 Rebî'u'l-âhır sene [9]96.

Bâ-tesvîd-i (عبد) Abdî Çelebi.

Bağdad'da Vezîr Sinan Paşa'ya hüküm ki:

Hâliyâ Abbâs Mîrzâ Horasan'dan Kazvin'e gelüp yanına nice eşkıyâ cem' olup şâhlık gurûru ile 'ıyâz-u bi'llâhi te'âlâ memâlik-i mahrûseden bir mahalle zarar ü gezend fikrinde olmak ihtimâli olmağın, inşâ'a'llâhu te'âlâ evvel-bahâr-ı huceste-âsârda bu def'a eyâletine tâbi' olan ümerâ ve zu'amâ ve sâyir asâkir-i zafer-me'âsir ile dernek eylemen mühimmat-ı dîn ü devletden olmağın buyurdum ki:

Vusûl buldukda bu bâbda gereği gibi basîret ü ihtimâm üzre olup taht-ı eyâletinde olan Kürdistan hâkimlerine ve sâyir ümerâya yarar âdemler ile mü'ekked mektûblar gönderüp, muhkem tenbîh ü te'kîd eyleyesin ki her biri sancaklarına tâbi' olan zu'amâ ve erbâb-ı tîmâra ve Kürdistan askerine haber virüp, cümlesi yat u yarak ve cebe ü cevşenleriyle ve bi'l-cümle düşmen yarağıyla hâzır ve senin tarafina nâzır olalar ki, a'dâ-yı hâksârdan dağdağa-i hâtır hâsıl olmak içün cem'iyyet ile ne mahalle varup oturmak lâzim gelürse bilâ-tevakkuf cümlesi ol mahalde yanına cem' olup, vech ü münâsib gördüğün üzre dîn ü devlete müte'allık olan cumhûr-ı umûrda bezl-i makdûr eyleyüp envâ' yüz aklıkları tahsîline sa'y ü ikdâm ve cidd ü ihtimâm üzre olalar. Ve her cihetle tedârük idüp ol serhadlerde a'dâ tarafindan ne maküle haber alınursa vukū'ı üzre yazup arz eyleyesin. Ve şimdi bir vechile hüsn-i tedbîr ü tedârük ile cem'iyyet idüp hareket eylemek gerek ise a'dânın teşevvüş-i hâtırına bâ'is olur bu cem'iyyete sebeb nedir deyü (etvârı ve etrâfindan?) hâlî olmayasın.

(25/40) Antalya Sancağı'nda eşkıya gruplarının sayısının giderek artması nedeniyle, tezkereli sipahilerin Şark Seferi'ne çıkarken, tezkeresiz olanların livanın muhafazası için kalmaları gerektiğini muhtevi:

Emri dîvândan ihrâc ve Paşa hazretlerinin Selâm Çavuşu Ahmed Çavuş'a virilmişdir. Fî 13 R sene [9]96.

Bâ-müsvedde-i (ﻣﺴ) Efendi.

(ح).

(ﺱ).

Antalya Beyi'ne hüküm ki:

İşbu sene-i mübârekede dahi Şark cânibine sefer kemâ-kân mukarrer olup, lâkin sancağında eşkıyâ ve ehl-i fesâd suhte kesret üzre olup, muhâfazası lâzim olmağın sancağın sipâhîlerinden tezkerelü ve tezkerelüden ziyâde olanların umûmen livâ-i mezbûrun zu'amâsıyla alaybeylerine koşup, işbu sene-i mübârekede Şark Seferi'ne gönderüp, sen tezkeresiz sipâhîlerle livâ-i mezbûr muhâfazasında olman emr idüp buyurdum ki:

Vardukda emrim üzre sancağın sipâhîlerinden tîmârı tezkerelü ve tezkerelüden ziyâde olanların umûmen livâ-i mezbûr alaybeyisine koşup Şark Seferi'ne hem-inân idüp dahi nesne tezkirelü olmayan sipâhîler ile livâ-i mezbûr muhâfazasında olup, suhteden ve

sâyir ehl-i fesâd şakâvetinden hıfz u hırâset eyleyesin. Ve seninle muhâfazaya kalan tezkeresiz sipâhîler ne mıkdâr ise defter idüp mühürleyüp Südde-i sa'âdet'ime getüresin.

(26/41) Şark Seferi'ne tayin olunan Rumeli'deki 12 sancağın ümerasının sancaklarındaki tımar ve zeamet sahipleri ile birlikte bütün savaş hazırlıklarını tamamlamış oldukları halde Serdar ile buluşmak üzere yola çıkmaya hazır olmaları gerektiğini muhtevi:

Sefere ta'yîn olunan sancaklardır:

Niğbolu	Prizrin	Silistre	Üsküp	İskenderun	İlbasan
Avlonya	Yanya	Tırhala	Selânik	Çirmen	Vidin

Neferen 12.

Bu zikr olunan sancaklar bu sene Vezîr Ferhâd Paşa ile Şark Seferi'ne ta'yîn olunmuşdur. Umûmen bu husûsîçün vezâret ile Rumili Beylerbeyisi Mehmed Paşa hazretlerine emr-i şerîf yazılmışdır.

Emri yazılup dîvânda Mehmed Paşa hazretlerine virilmişdir. Fî 16 R sene [9]96.

Bâ-müsvedde-i Mûsâ Efendi.

(2).

Vezâretle Rumili Beylerbeyisi olan Mehmed Paşa'ya hüküm ki:

Hâliyâ Niğbolu ve Prizrin ve Silistre ve Üsküp ve İskenderiyye ve İlbasan ve Avlonya ve Yanya ve Tırhala ve Selânik ve Çirmen ve Vidin beyleri cümle sancakları askeriyle işbu sâl-i ferhunde-fâlde vâkı' olan Şark Seferi'ne gitmek fermânım olup, her biri zemîn ü zemânı ile varup serdâr-ı âlî-vakārıma vâsıl olup vech ü münâsib gördükleri üzre hıdmetinde bulunmaları mühimmâtdan olup buyurdum ki:

Vusûl buldukda zikr olunan on iki nefer ümerânın her birine mektûbunla müstekill çavuşlar gönderüp muhkem tenbîh eyleyesin ki, cümlesi sancaklarında vâkı' olan zu'amâ ve erbâb-ı tîmârıyla kānûn üzre cebe ü cevşen ve cebelüleri ile müretteb ü mükemmel düşmen yarağıyla hâzır u müheyyâ olup dahi zemâm geldikde aslâ te'hîr ü terâhî itmeyüp varup, serdâr-ı âlî-mıkdârıma mülâkī olup vech ü münâsib gördüğü üzre hıdmetinde bulunalar. Bu bâbda bir vechile tenbîh ü te'kîd eyleyesin ki her biri müretteb ü mükemmel varup askerleri ve yat u yaraklarında kusûr ve noksânları olmaya deyü emr-i şerîf yazılmışdır.

(27/42) Anadolu Vilayeti'ne tabi olup sefere memur olan askerin ve nüzülün toplanmasıyla dergah-ı mualla kapıcılarından İdris ve Mehmed görevlendirilmiş olup, sefere çıkmakla yükümlü olan askeri sınıf mensupları ve nüzülün eksiksiz olarak toplanıp bir an önce gönderilmesi gerektiğini muhtevi:

Dîvânda yazılup Haydar Çavuş'a virilmişdir. Fî 11 Ca sene [9]96.

Bâ-müsvedde-i hazret-i efendi.

(ح).

Anadolu Beylerbeyi'ne hüküm ki:

Vilâyet-i Anadolu'ya tâbi' olup sefer-i zafer-esere me'mûr olan ümerâ ve sâyir asâkirin ve nüzülün ihrâcı içün dergâh-ı mu'allâm kapucılarından kıdvetü'l-emâsil ve'l-akrân İdris ve Mehmed *zîde kadruhümâ* ta'yîn olunmuşdur buyurdum ki:

Hükm-i şerîfimle varduklarında aslâ ve kat'â te'hîr ü terâhî itdirmeyüp bu sâl-i ferhunde-fâlde Şark Seferi'ne me'mûr olan ümerâ ve zu'amâ ve erbâb-ı tîmârı ve nüzül fermân olunan yerlerin kādîlarının nüzülleriyle ma'an müşârün-ileyhümâ kapucularım ihrâc idüp, destûr-ı mükerrem serdârım Vezîr Ferhâd Paşa *edâma'llâhu te'âlâ iclâlehû*[ya] teslîm eyleyeler. Husûs-ı mezbûr mühimmât-ı umûrdandır. Bu seferi sâyir seferlere kıyâs eylemeyüp, asâkir ve nüzülü bî-kusûr sâyir zemânlardan mukaddemce ihrâc itdirüp emrim üzre serdârlarıma ulaşdıralar.

Bu dahi.

Bir sûreti Şâm'da Vezîr Sinan Paşa'ya. Ömer ve Mustafa kapucular.

Bu dahi.

Bir sûreti Karaman. İdris ve Mehmed nâm kapucular.

Bu dahi.

Bir sûreti Batum.Mezkûrlara yazılmışdır.

Bu dahi.

Bir sûreti Dülkadr. Mehmed ve diğer Mehmed nâm kapuculara.

Bu dahi.

Bir sûreti Rum. Mehmed ve diğer Mehmed'e yazılmışdır.

Bu dahi.

Bir sûreti Diyârbekr'e. Mehmed ve diğer Mehmed nâm kapuculara.

Bu dahi.

Bir sûreti Haleb'e. Ömer ve Mustafa nâm kapuculara yazılmışdır.

Bu dahi.

Bir sûreti Trablusşâm Beylerbeyisi'ne. Ömer ve Mustafa nâm kapuculara yazılmışdır.

(28/44) Bender muhâfazasına ta'yîn olunup beylerbeyiden gelen sûret-i tezkeredir ki buna göre emirler yazılmışdır.

Sağ kol

Livâ-i Çirmen Livâ-i Yergöğü Livâ-i Silistre Livâ-i Vidin Livâ-i İskenderiyye Livâ-i Prizrin Livâ-i Üsküp.

Zikr olunan sancakbeyilerine hükm-i şerîf yazıla ki büyük ve küçüğü, irisi hurdesi, umûmen Şark Seferi'ne me'mûrlardır. Kapucular sürüp Gelibolu'dan ta'cîl geçüreler ve atların öte yakada köke bağlayalar.

(28/45) Sol kolda olan sancaklardır.

Livâ-i Selânik umûmen. Livâ-i Tırhala, Livâ-i Avlonya umûmen.

Üçer bin akçe sipâhîleri mücerred akıncı beyi ile Bender'e me'mûrdur. Alaybeyisi ile üç binden yukarı dirlik tasarruf idenler Şark Seferi'ne ta'cîl çıkalar. Kapuculara virilen hükm-i şerîfde tasrîh oluna.

(28/46) Livâ-i İlbasan

Üç bin akçe tîmâra mutasarrıf olan sipâhîleri muhâfazaya bir akçe üç binden ziyâde tîmâra mutasarrıf olanlar Şark Seferi'ne sancağı ile ve alaybeyi ile me'mûrlardır.

(28/47) Livâ-i Yanya umûmen. Livâ-i Ohri.

Üçer bin akçe sipâhîleri sancağıbeyi ile muhâfazaya kalup, alaybeyi üç binden ziyâde bir akçe tîmâr tasarruf idenler Şark Seferi'ne çıkalar ta'cîl.

Zikr olan sol kolda vâkı' olan sancakları Şark Seferi'ne sürmek içün ve anların denizin öte yakasında köke bağlamak içün vech-i meşrûh üzre mü'ekked kapuculara

hükm-i şerîf yazıla. Ve her hükümde ikişer kapucunun isimleri yazılmak içün beyâz bir [kağıd] alıkona.

(30/49) Abbas Mirza'nın Horasan'dan kalkıp Kazvin'e hareket ettiği sırada Van ve Kürdistan'da rastlanan mezalim ve feteratın bertaraf edilmesi; Tebriz kulu tarafından Van Eyaleti'ne yönelik muhtemel hücumların engellenmesi; Van Eyaleti'nde olan hazinenin Tebriz'e nakledilip yerine Diyarbakır'daki nüzül fazlası zahirenin konulması; Tebriz kulunun mevaciblerinin bundan böyle Van yerine Bağdad ve Diyarbakır hazinelerinden karşılanması; Serdar Ferhad Paşa ile birlikte hareket edilerek Abbas Mirza'nın Kazvin'e girmesine fırsat verilmemesi gerektiğini muhtevi:

Hükmi yazılup efendi hazretlerine virildi. Fî 25 Muharrem sene [9]96.

Bâ-müsvedde-i hazret-i efendi.

Serdâr Vezîr Ca'fer Paşa'ya hüküm ki:

Hâlâ serdâr olan Vezîr Ferhâd Paşa mektûb gönderüp Abbâs Mîrzâ Horasan'dan kalkup Kazvin'e gelüp ammâ murâdı sulh mudur nedir ma'lûm olmadı. Bundan akdem yarar câsûslar gönderilmişse de henüz haber getirmemişlerdir. Anlar dahi (geldüklerinde haber?) itdikçe arz olunur. Biz memleket ve vilâyet fethine sa'y iderüz amma memâlik-i mahrûse-i pâdişâhîde (...silik?) Van ve Kürdistan'da olan mezâlim ve feterât bir târîhde olmamışdır. Tebrîz'de olan sipâh ve yeniçeriler ve sâyir eşkıyâ bölük bölük gelüp Van'ı urup, avrat ve oğlan çeküp gâret etmekle çarşu ve bazâr kapanup re'âyâ firâr idüp, memleket hâlî kalmışdır. Vilâyet-i Van'ın hıfz u hırâseti ve mezâlim ve mehâyif def'i içün bir kimesne nasb olunmak lâzimdır. Ve Tebrîz'de olan kul mevâcibine her yıl üç ayda ki beş kıst olur akçe itmâmı dokuz yük ve elli bin beşyüz elli akçe ber-vech-i nakd teslîm olunup ve bu zemâna değin îsâl olunan zahîre dahi doksan altı bin beş yüz dört kiledir. Hazîne hâli her nice olursa olsun ammâ zahîre tedârüki kābil değildir. Zîrâ her zemân ester ve vilâyetlerden çuvallar ve ipler ve götürmeğe re'âyâ ve davar lâzimdır bu makūle kış eyyâmında olunca bir vilâyet feth olunsa hîn-i fethde bir kez zahîre konup tekrâr konulmak vâkı' olmamışdır. Serhaddin evvel konulan zahîresi duruyor. Bozulmaya yüz tutdukça tebdîl olunur. Her zemân iç illerden zahîre sürülmeğe vilâyet mütehammil değildir. Etrâfında düşmen yoğ iken zahîre-i etrâfdan tedârük eyleyenler "müzâyaka zemânında anbardan alınmak gerekdir" deyü cevâb virildikde bir ferd istimâ' eylemez. "Bu mertebe isrâf ile memleket-i vilâyet zahîresi cümle Tebrîz'e kifâyet ü vefâ itmez" deyü i'lâm idüp

ve bu bâbda gönderdüğün mektûbları aynıyle gönderüp ve müşârün-ileyh serdâr tarafından her mâdde içün virilen ahkâmı defter idüp Südde-i sa'âdet'ime irsâl itmeğin sûreti yazılup aynı ile sana gönderilmişdir. İmdi şimdiye değin senin uğur-ı hümâyûnumda zuhûra gelen hıdemât-ı mebrûrun ma'lûm-ı humâyûnum olmuşdur yüzün ak olsun. Ammâ hâliyâ Abbâs Mîrzâ gelüp Kazvin'e dâhil olmağla ahvâl bir sûret gösterüp beher-hâl şâhlık gurûruyla kendü hâlinde olmayup, bir cânibe hareket ihtimâli olmağın cibillet ü nihâdında olan vüfûr-ı şecâ'at ü şehâmet ve hüsn-i firâset ü kiyâset muktezâsınca var kuvveti bâzûya getürüp anda olan asâkir-i nusret-me'âsirimle dâ'imâ basîret ü intibâh üzre ihmâl ü gaflet itmeyüp, olur olmaz kimesnenin efsânesine i'timâd itmeyüp, uğur-ı hümâyûnumda şimdiye değin idegeldüğün üzre dîn ü devlete ve ırz u nâmûs-ı saltanata lâyık ne ise anunla âmil olup ve müşârün-ileyh Serdâr Ferhâd Paşa ile dahi haberleşüp, hüsn-i ittihâd ü ittifâkla yek-dil ü yek-cihet olup 'ınâyet-i Hakk *celle zikruhû* ile a'dâ-yı hâksârdan memleket ve vilâyete ve asâkir ve re'âyâya zarar ü gezend irişdirmemek bâbında envâ'-ı mesâ'î-i cemîle zuhûra getüresin. Ve Kal'a-i Tebrîz'e lâzim olan eğer hazîne ve zahîre ve gayrıdır, mümkin olduğu üzre bezl-i kudret idüp **(31/49)** irsâl ü îsâl eylemek içün müşârün-ileyh serdâra emr-i şerîfim gönderilmişdir. Sen dahi mukayyed olup, anda olan kullarına nasîhat idüp, der-anbâr olan tereke gayrılar içün değildir, kendüler içündür. Anbârda olanı isrâf itmeyüp def'-i müzâyaka içün saklayıp etrâf ü cevânib emn ü emânda olduğu zemânda dahi fursatı fevt itmeyüp ziyâdelerin tedârük eyleyesin. Eyâlet-i Van senin taht-ı hükûmetindedir. Tebrîz kulu varup avrat ve oğlan çeküp gâret ü hasâret itdikleri vâkı' mıdır? Yohsa anlardan gayrıları varup böyle fesâd mı iderler? Eğer kapıkulu ve yeniçeri varup böyle iderlerse münâsib değildir. Ve men' ü def' eyleyesin ki eyyâm-ı adâletimde memleket ve vilâyet ve re'âyâ ve berâyâ âsûde-hâl olalar. Uğur-ı hümâyûnumda hıdmetin ma'lûm-ı şerîfim oldu. İmdi lâzim ü mühimm olan taht-ı hükûmetinde olan yerler ma'mûr ve re'âyâsı huzûr ile mesrûr olup du'â-yı devâm-ı devletime iştigâlde olmalarıdır. İmdi buyurdum ki:

Vardukda min-ba'd dahi rızâ-yı şerîfim üzre olmayup, zulme ruhsat virüp, "Tebrîz re'âyâsı kızılbaşa du'â ider olmuşlardır didirmeyüp" ve Van Eyâleti'ne tabi' olan ümerâya muhkem tenbîh eyleyesin ki her biri sancakların askeriyle müretteb ü mükemmel hâzır ü müheyyâ olup, irsâlleri lâzim gelüp, işbu mektûb ile haber vardıkda ne mahalle gelmeleri lâzim gelür ise cümlesi âlât-ı harb u cidâlleriyle ol mahalle gelüp hâzır bulunasın. Anun gibi lâzim geldikde geç gelüp ve askerinde veyâhud yat u yarağında kusûr u noksânları olanların yerlerin âhardan müstehakk olanlara arz eyleyesin. Ve Van Vilâyeti'nde olan

zahîreyi Tebrîz'e alup Diyârbekr nüzül-i bakāyâsından olanı anın yerine koyasın. Ve Tebrîz kulunun mevâcibin serdâr ta'yîn itdüği üzre min-ba'd Bağdad ve Diyârbekr hazînelerinden alup mevcûd olanlara viresin. Hemân şimdi lâzim ü mühimm olan budur ki serdâr-ı asâkir olan vezîrim Ferhâd Paşa ile hüsn-i muvâlât u müsâfât üzre olup el-'ıyâz-u bi'llâh mâ-beyninizde ihtilâl ü muhâlefet vâkı' olmağla a'dâ-yı hâksâra kuvvet-i kalb virmeyüp her biriniz hüsn-i ittihâd ü ittifâk ile yek-dil ü yek-cihet olasız.

(31/50) *Hükmi yazılup efendi hazretlerine virildi. Fî 25 Muharrem sene 996.*

Bâ-müsvedde-i hazret-i efendi.

Serdâr'a hüküm ki:

Mektûb gönderüp Abbâs Mîrzâ Horasan'dan kalkup Kazvin'e dâhil olduğun bildirüp ol bâbda mübârek-bâd içün kendü cânibinden kâğıd yazılup irsâl olunmak bâbında istihbâr itdüğün arz eylemişsin. İmdi Abbâs Mîrzâ şimdi Horasan'dan gelüp Kazvin'e dâhil olduğu niçündür? Sıhhati ile mâ'lûm olmadın mübârek-bâd kâğıdı gönderilmek nev'an münâsib fehm olunmaz. Câ'iz ki murâdı sulh u s'alâh olmaya. Ol takdîrce gönderülürse mağlûbiyyet teşekkül olur, ma'kūl nesne değildir. Buyurdum ki:

Vardukda bu bâbda ona göre mukayyed olup, melâhide-i makhûrenin hîle [vü] hud'asından gaflet itmeyüp seninle seferde olan beylerbeyiler ve beylerin cümlesine ahkâm-ı şerîfe ile mektûb gönderüp tenbîh ü te'kîd eyleyesin ki her biri inşâ'allâh evvel-bahârda sefer-i zafer-eser içün hâzır u müheyyâ olmağa şurû' eyleyeler. Eğer Abbâs Mîrzâ'nın murâdı sahîh sulh u s'alâh olup sana mektûb gönderir ise ol bâbda sen dahi iktizâ itdiğine göre kâğıd yazup, münâsib gördüğün üzre yarar ve mu'temedün-aleyh ve intizâm-ı kelâma kādir kimesne ile gönderesin ve ol cânibden kâğıd geldiresin kâğıd göndermeyesin deyü hükm yazılmışdır.

(32/51) Gürcistan Seferi'nden Erzurum'a dönülüp sınır boyları kızılbaşların tecavüzlerinden arındırıldıktan bir süre sonra Abbas Mirza'nın Kazvin'e dahil olduğu haberi alınmasıyla, serhadlerdeki beylerbeyilerinin bahar aylarında yapılacak sefer için hazırlıklarını tamamlamaları; Abbas Mirza tarafına iş bilen casuslar gönderilmesi; Abbas Mirza'nın kış aylarında sınır boyları boş iken harekete geçme teşebbüslerinin engellenmesi; Karabağ taraflarındaki Şemkur'da kale inşasına kızılbaşların müdahalelerinin önlenmesi ve düşmanların devlet ve millete zarar vermelerine fırsat tanınmaması gerektiğini muhtevi:

Emri yazılup efendi hazretlerine teslîm olunmuşdur.Fî 13 Muharrem sene 996.

Bâ-müsvedde-i hazret-i efendi.

(٥).

Serdâr Ferhâd Paşa'ya hüküm ki:

Mektûb gönderüp "Gürcistan seferinden avdet idüp Erzurum'a gelüp, serhadler emn ü emân üzre olup, kızılbaşdan bir nâ-şâyeste vaz'-ı sudûr itmeyüp, nâm ü nişân yoğ iken mâh-ı zi'l-hiccenin yirmisinde Tebrîz'de olan Vezîr Ca'fer Paşa'dan ve Revân Beylerbeyisi olan Hızır'dan mektûblar gelüp, Abbâs Mîrzâ Kazvin'e gelüp dâhil olduğun i'lâm itdikleri ecilden mektûblar aynı ile der-i devlete irsâl olundu. Ammâ Gürcistan'dan Erzurum'a gelündükde yarar çavuşlara harçlıklar virilüp gönderilmişidi. Henüz gelüp haber göndermediler. İnşâ'a'llâh sıhhati ile haber geldükde tafsîli üzre arz olunur" deyü bildirmişsin. İmdi a'dâ-yı hâksârdan gaflet cidden câ'iz değildir. Abbâs Mîrzâ şimdi şâh olup her ne kadar sâhî ise beher-hâl cevf-i enfinde hevâ-yı gurûr-ı şâhî olmağla, etrâf ü cevânibden nice menâl ü mazarrat derûnunda gışş ü gıll olanlar yanına cem' olup, kendü hâline komayup, başına bir belâ getürmeğe bâ'is ü bâdî olsa gerekdir ki bu takdîrce sen dahi dîn ü devlete lâyık olduğu üzre iktizâ itdiğine göre hüsn-i tedbîr ü tedârük üzre olmak emr idüp buyurdum ki:

Vardukda bir ân ve bir sâ'at ihmâl ü gaflet üzre olmayup hükm-i şerîfim varduğu gibi ol serhâdlerde olan beylerbeyilere ahkâm-ı şerîfe gönderüp inşâ'a'llâh evvel-bahâr-ı huceste-âsârda sefer-i nusret-esere hâzır u müheyyâ olmaların tenbîh ü te'kîd itdikden sonra Abbâs Mîrzâ cânibine yarar ve mu'temedün-aleyh câsûslar irsâl idüp, fikr-i fâsid ve hayâl-i kâsidi ne idüğüne sahîh haber alup, anın gibi el-'ıyâz-u bi'llâhi te'âlâ bu kışın serhadler hâlî iken bir cânibe hareket ihtimâli var ise def' ü ref' bâbında hüsn-i tedbîr ü tedârük ile ber-câ eyleyesin ki 'ınâyet-i Hakk'la harekete mecâli kalmayup sulh u s'alâh nâmı ile hâb-ı har-gûş virilüp fursat zemânıdır deyü cem' idecek ferd bulmaya. Defa'âtle sana hükm-i hümâyûnum gönderilüp, tâyife-i melâhidenin sulh u s'alâh deyü gelüp ser-fürû itdüklerine amel itmeyüp, mîrzâları gelüp temâm ahvâl-i sulh ber-taraf olmaymca i'timâd eylemeyesin deyü tenbîh ü te'kîd olunmuşidi. Anların âvâz-ı sulhden murâdları Gence ve Karabağ cânblerine varılup Şemkûr'da kal'a binâ itdirmemek içün idi. Tâyife-i kızılbaşlar hîle sahibi bir bölük evbâşlardır. Kelâm-ı tavr-encâmlarına cidden i'timâd câ'iz değildir. Medâ mâ medâ, hemân şimdicikde olacakların görmek gerekdir. Sen ba'dehû kemâl-i tekayyüd ile mukayyed olup dîn ü devlete ve ırz u nâmûs-ı saltanata lâyık ü sezâ ne ise anın ile amel idüp, 'ınâyet-i Hakk celle ve 'alâ ile a'dâ-yı bed-re'yden memleket ve

vilâyete ve re'âyâ ve berâyâya zarar ü gezend irişdirmemek bâbında envâ'-ı mesâ'î-i cemîle zuhûra getürüp ihmâl ü gaflet ile bir muhâlif vaz' sudûrundan ictinâb ü ihtirâz eyleyesin deyü emr yazılmışdır.

(33/52) Bir süre önce Gence ve Karabağ'da kaleler inşa edilerek civar bölgeler ele geçirildikten ve akabinde Şah Hudabende'nin alınan yerlerden vazgeçilerek barış yapılması teklifi kabul edildikten sonra Abbas Mirza'nın Horasan'dan hareket edip Kazvin'e girmesi ve daha sonra Tebriz'e akınlar yapmak niyetinde olduğunun anlaşılması üzerine, Hakkari Hakimi'nin, idaresi altındaki aşiret beyleri ve bilumum kürt tayifesi ile birlikte savaşa hazır ve zahire ve sürsat gibi diğer erzak tedarik edilmiş olduğu halde Tebriz'de bulunan Cafer Paşa'nın yanına varması gerektiğini muhtevi:

Dergâh-ı âlî kapucularından Kāsım Reis ile gönderilmişdir.Fî 23 Ca sene [9]96.

Bâ-müsvedde-i hazret-i efendi.

(٩).

Hakkâri Hâkimi'ne hüküm ki:

Bundan akdem serdâr-ı zafer-şi'ârım olan destûr-ı mükerrem Vezîr Ferhâd Paşa'ya hükm-i şerîfim gönderilüp, Gence ve Karabağ'da kal'alar binâ olunup, ol cânibler zabt itdirilüp ve ınâd ü muhâlefet üzre olan tâyife-i melâhide kılıçdan geçirilmek fermân olunmağın Şâh Hudâbende'den ve oğlundan ve hânlar ve sultânlarından mektûblar gelüp "bir nice yıldan berü re'âyâ pâymâl olmağla, şimdiye değin alınan yerlerden ferâgat olunup, sulh u s'alâh olup, âsûde-hâl olalım" dimekle ve bu ma'nânın istihkâmı içün mîrzâlarından birisin atebe-i ulyâma göndermek murâd idilmekle, Şâh'ın recâsı hayyiz-i kabûlde vâkı' olup, kal'a yapılması te'hîr olunmuşidi. Hâliyâ Tebrîz'de muhâfaza hıdmetinde olan destûr-ı mükerrem ilh. vezîrim Ca'fer Paşa *edâma'llâhu te'âlâ iclâlehû*dan mektûblar vârid olup Abbâs Mîrzâ Horasan'dan Kazvin'e gelüp etrâf ü eknâfda olan hânlar ve sultânlara tâc ve hıl'atler gönderüp, bu kış Erdebil havâlîsinde kışlayup, akınlar salup Tebrîz'e hazîne ve zahîre alup gitmeğe komayup, murâdı ahâlî-i kal'ayı zebûn idüp zarar kasdında olduğun i'lâm itmeğin, taht-ı hükûmetinde olan aşîret beyleriyle ve sâyir aşâ'ir ve kabâ'il ve bi'l-cümle eyâletine müte'allık olan tâyife-i ekrâd-ı nusret-mu'tâdlar ile yat u yarağınızla müretteb ü mükemmel ve hâzır ü müheyyâ olup, müşârün-ileyh vezîrim Ca'fer Paşa'dan size mektûb ile âdem gelüp ne zemânda çıkup ve ne mahalde mülâkī olmak lâzim

gelüp ta'yîn iderse bilâ-tevakkuf cümle sancağın askeriyle ve bile gidecek zahîre ve sürsat ile mu'accelen çıkup Tebrîz'e varmak emr idüp buyurdum ki:

Vardukda bu bâbda kemâl-i tekayyüd ile mukayyed olup, kadîmden âbâ an-cedd Âstâne-i sa'âdet-âşiyânıma olan sadâkat ü ihlâs ve rıkkiyyet ü ihtisâsın mûcebince var kuvveti bâzûya getürüp, bu zemânı sâyir zemânlara kıyâs itmeyüp, taht-ı hükûmetinde olan ekrâd askeriyle ve lazim olan zahîre ve sürsat ile bî-kusûr hâzır u âmâde olup dahi inşâ'a'llâh Tebrîz'de olan vezîrim Ca'fer Paşa'dan mektûb ve âdem gelüp taleb itdikde, hiç bir husûs içün avk ü te'hîr olunmak lâzim gelmeyüp, ber-vech-i isti'câl varup mûmâ-ileyhe mülâkī olasız. Ümerâ-yı ekrâd şimdiye değin kızılbaş-ı evbâşa kılıç urup fî sebîli'llâh gazâ vü cihâd idegelmişlerdir. Abbâs Mîrzâ yanına cem' olan asker-i şeytanet-rehber beher-hâl tek durmayup bir muhâlif hareket itdirüp, başuna belâ getürse ana göre gayret ü himmet zemânıdır. İnşâ'a'llâhu te'âlâ uğur-ı hümâyûnumda zuhûra gelen hıdmetin zâyi' olmayup iz'âf-ı muzâ'af-ı 'ınâyet-i aliyye-i husrevâneme mazhar olman mukarrer ve muhakkakdır. Dîn uğruna bezl-i makdûr idüp ümerâ-i ekrâd mâ-beyninde yararlıkla mezkûr ve meşhûr olasın.

Bir sûreti Bitlis Hâkimi Şeref Hân 'a.

Bir sûreti Mahmud Hasan Bey oğlu Müşir Bey'e.

Bir sûreti Elban Beyi İbrahim Bey'e.

Bir sûreti Hizan Beyi Hasan Bey'e.

Bir sûreti Sevken Beyi Abdal Bey'e.

Bir sûreti Serav Beyi Zeynel Bey'e.

Bir sûreti Brados Beyi Evliyâ Bey'e.

Bir sûreti ... Beyleri'nden Mehmed Bey'e.

Bir sûreti Nesan Beyi Mehmed Bey'e.

Bir sûreti Muş Beyi Ahmed Bey'e.

Bir sûreti Esbarod Beyi Eyyüb Bey'e.

Bir sûreti Brados Beyleri'nden Tahir Bey'e.

Bir sûreti Brados Beyleri'nden Zeyneddin kardaşı oğlu Hızır Bey'e.

Bir sûreti İstuni Beyi Nur Ali Bey'e.

Bir sûreti Sirkani Beyi Koçı Bey'e.

Bir sûreti Kotur Beyi Veli Bey'e.

Bir sûreti Mergan Hâkimi Mire Paşa'ya.

Bir sûreti Adilcevaz Beyi Mehmed Bey'e.

Bir sûreti Erciş Beyi Kılıç Bey'e.

Bir sûreti Bargire Beyi Mensur Bey'e.

Bir sûreti Selmas Beyi Gazi Bey'e.

Bir sûreti Palu Beyi Ferhâd Bey kardaşı Alaaddin Bey'e.

Bir sûreti Hoy Beyi Ulma Bey'e.

Bir sûreti Meku Beyi İvaz Bey'e.

Bir sûreti Diyadin Beyi ....(yazılmamış) Bey'e.

Bir sûreti Redka Beyi Veli Bey kardaşı Kılıç Bey'e.

Bir sûreti Sölmen Beyi Nazır Emir Bey'e.

Bir sûreti Ağakis Beyi Zahid Bey'e.

Bir sûreti Aralık Beyi Hasan Bey'e.

Bir sûreti Sondos Beyi Mihriban kardaşı Hasan Bey'e.

Bir sûreti Kürdgan Beyi Mehmed Bey'e.

Bir sûreti Besalger Beyi Halid Bey'e.

Bir sûreti Treşim Beyi Rüstem Bey'e.

Bir sûreti Hizan Beyleri'nden Tatvan Beyi Yusuf Bey'e.

(34/53) Piyadeoğlu Şahkulu'nun kızılbaş tayifesinin liderliğine geçmesi, Şahkulu'nun Kazvin ve Revan taraflarının hanlığını Şahkulu'na vermesi ve Erdebil ve Culha'yı ele geçirmesinin ardından Revan Beylerbeyisi'nin asker talep etmesi üzerine sınıra yakın yerlerdeki ümeranın Nahcıvan'a varmaları; Serdar Ferhad Paşa'nın da bizzat Nahcıvan'a hareket etmek için hazır bulunması; Abbas Mirza'nın Kazvin'e girip burada bazı hanlar ve sultanları katletmesinden sonra, Anadolu, Karaman, Dülkadriye, Rum, Halep, Şam, Trablusşam ve Diyarbakır Beylerbeyileri

tarafından, daha önce ferman olunan avarız yerine daha fazla ihtiyac duyulan nüzülün tedarik edilip yollanması; Serdar Ferhad Paşa'nın, Abbas Mirza'nın Tebriz'e yönelik planlarını öğrendikten sonra beraberindeki askerler ve sefere memur olan beylerbeyilerine tabi sancakbeyi, alaybeyi, tımar ve zeamet sahipleri ile belirlenen zamanda ve savaşa hazır halde bulunması; düşmanın din ve devlete ve saltanatın itibarına zarar getirmesinin engellenmesi gerektiğini muhtevi:

Efendi hazretlerine teslîm olunmuşdur. Fî 15 R sene [9]96.

Bâ-müsvedde-i hazret-i efendi.

(۹).

Serdâr-ı Hâleb Südde-i sa'âdet'ime mektûb gönderüp, bundan akdem Kazvin'e bir kaç def'a yarar câsûslar gönderilüp henüz haber gelmeyüp ve Kazvin'de olan Çaşnigir Veli ve çavuşlardan dahi mektûb gelmeyüp, lâkin Revân Beylerbeyisi Hızır *dâme ikbâlühû*dan mektûb ile kethudâsı gelüp, hayli kızılbaşa Piyade-oğlu Şahkulı baş ve buğ olup Abbâs Mîrzâ ol câniblerin hânlığın Şahkulı'ya virmekle gelüp, Ordubâd ve Culfa'yı alup, fitne vü fesâd üzre olmağın Şirvan Beylerbeyisi asker taleb itmeğin serhadlere karîb olan ümerâya haber gönderülüp, "sancağınız askeriyle Nahcivan'a varasuz" deyü mü'ekked ahkâm-ı şerîf gönderilüp tedârük olmuşdur. Ve sen dahi yanında olanlar ile ol cânibe hâzır u nâzır olup anın gibi tekrâr haber gelüp fitne vü fesâdları artup ziyade olursa bilâ-tevakkuf varılmağa niyyet olunduğun ve Abbâs Mîrzâ Kazvin'e gelüp kalup şâh olup, ba'zı hânları ve sultânları kılıçtan geçirüp, ol takdîrce sefer tedârükünde olmak lâzim gelmekle, Anadolu ve Karaman ve Dülkadriyye ve Rum ve Haleb ve Şâm ve Trablusşâm ve Diyârbekr Beylerbeyileri'ne nüzül ihrâcı içün ahkâm-ı şerîfe gönderilmişiken Südde-i sa'âdet'imden avârız fermân olunup lâkin sefer mühimmi içün avârızdan ise nüzül ihrâcı gâyetle lâzim ü mühimm olduğun i'lâm idüp ve bundan mâ'adâ gelen mektûblarında her ne tahrîr ü beyân olunmuş ise 'alâ vechi't-tafsîl pâye-i serîr-i sa'âdet-masîr-i pâdişâhâneme arz ü takrîr olunup, bi't-tamâm ilm-i âlem-ârâ-yı husrevânem muhît ü şâmil olmuşdur. İmdi avârız fermân olunan yerlerin kādîlarına tekrâr emr-i şerîfim irsâl olunup nüzül ihrâc olunması içün tenbîh ü te'kîd olunmuşdur. Buyurdum ki:

Vardukda cibillet ü nihâdında olan şecâ'at ü şehâmet ve firâset ü kiyâset muktezâsınca kemâl-i teyakkuz ü intibâh üzre olup, etrâf ü cevânibe yarar ve mu'temedün-aleyh câsûslar gönderüp ve Kazvin'de olan Çaşnigir Veli ile çavuşlardan dahi her ne tarîkla mümkin olursa haber alup, Abbâs Mîrzâ'nın fikr-i fâsıd ve hayâl-i kâsıdı nedir, sahîh

Tebrîz üzerine varmak mıdır, yâhûd ol âvâzeyi idüp dahi gayrı yere düşmek midir? Tamâm sıhhati üzre ma'lûm itdüğüne göre arz itdüğün üzre yanında olan asker ile def'-i mazarrat-ı a'dâ husûsunda fursat el virdiğine göre envâ'-ı ikdâm ü ihtimâm eyleyesiz. Ve sefere me'mûr olan beylerbeyilere mü'ekked ahkâm-ı şerîfe gönderilüp sâyir zemânlardan mukaddem yanında mevcûd olmaları fermânım olmuşdur. Sen dahi tekrâr hükm-i şerîfimle mektûb ve âdem gönderüp ne zemânda sana mülâkī olmaları lâzim ise ol vechile tenbîh idüp, her biri Beylerbeyiliğine müte'allık olan sancakbeyileri ve alaybeyi ve zu'amâ ve erbâb-ı tîmâr ile müretteb ü mükemmel yanına getürdesin. Şöyle ki; ta'yîn itdiğün zemânda varup yanında hâzır ü mevcûd olmayan eğer beylerbeyi ve gayrıdır yerlerin müstehakk olanlara tevcîh eyleyesin. Ve Gözi Kal'ası'nda ve gayrında muhâfazaya ta'yîn itdüğün zu'amâ ve erbâb-ı tîmârdan ve kul tâyifesinden icâzetsiz firâr idenlerin gereği gibi haklarından gelesin ki sâyirlerine mûceb-i ibret ü nasîhatım ola. Bu seferi sâyir seferlere kıyâs itmeyüp dîn ü devlete ve ırz u nâmûs-ı saltanata lâyık olduğu üzre a'dâ-yı hâksârdan memleket ve vilâyete 'ınâyet-i Hakk'la zarar ü gezend irişdirmemek bâbında envâ'-ı ihtimâm ü sa'y eyleyesin. Bu cânibden irsâli lâzim olanlar tedârük olunup vakti ile gönderilmek üzredir. Sen dahi ol cânibden eğer a'dâdan sahîh haber almakda ve eğer sefere me'mûr olan askeri vakti ile getürdüp hâzır eylemekde dakîka fevt eylemeyesin. Ve arz itdüğün üzre bölük halkından sefere gidecekler içün ağalarına muhkem tenbîh olunup, mu'accelen çıkmak emr olmuşdur. Hemân sen dahi mukayyed olup Südde-i sa'âdet'ime arz olunması lâzim olan husûsu yazup arz idesin.

(35/54) Kastamonu Sancağı'nın kasaba ve köylerinde suhte tayifesinin bozgunculuk faaliyetlerinde bulunması nedeniyle sancakbeyinin sefere çıkmayıp sancağın muhafazasının üstlenmesi; ancak sancağın tımar ve zeamet sahiplerinin savaş aletleriyle mücehhez olarak alaybeyleri önderliğinde Serdar'a ulaşmak için hareket etmeleri gerektiğini muhtevi:

(٥).

Bâ-müsvedde-i (٤٥) Çelebi.

Vezîr Mehmed Paşa hazretlerine virilmişdir. Fî 19 Rebî'u'l-evvel sene [9]96.

Kastamonu Sancağıbeyi'ne hüküm ki:

Hâlâ livâ-i mezbûrda ve etrâfında olan kasabât ve kurâda suhte ve suhte nâmına ba'zı ehl-i fesâd zuhûr idüp katl-i nüfûs ve gâret-i emvâl idüp müslimânlara envâ-ı zulm ü

te'addîleri olduğu i'lâm olmağın sen sefere gitmeyüp, sene-i sâbıkada muhâfazada olduğun üzre bu sene dahi kemâ-kân muhâfaza hıdmetinde olup sancağın zu'amâ ve sipâhîlerin alaybeylerine koşup serdâra göndermen emr idüp buyurdum ki:

Vardukda fermân-ı hümâyûnum üzre sen seferden kalup, yarar âdemlerinle livâ-i mezbûrun hıfz u hırâsetinde olup dahi sancağına tâbi' olan zu'amâ ve erbâb-ı tîmârı cebe ü cevşen ve cebelüleriyle ve yat u yaraklarıyla bi'l-cümle müretteb ü mükemmel düşmen yarağıyla ihrâc eyleyüp dahi alaybeylerine koşup ber-vech-i isti'câl müşârün-ileyh serdârım tarafına irsâl eyleyüp varup müşârün-ileyhe vech ü münâsib gördüğü üzre uğur-ı hümâyûnumda hıdmetde ve yoldaşlıkda bulunalar. Sen dahi ihmâl itmeyüp fermân-ı hümâyûnum üzre yarar âdemlerinle leyl ü nehâr muhâfaza hıdmetinde olup, suhte ve ehl-i fesâddan kimesneye zarar u gezend irişdirmeyesin. Ve fermân-ı hümâyûnum üzre sancağının zu'amâ ve erbâb-ı tîmârın alaybeylerine koşup, vakti ve mevsiminde serdârlarıma irsâl olunması bâbında ikdâm ü ihtimâm üzre olasın.

(35/55) Kıbrıs Magosa Kalesi'nin fetihten bir süre sonra bakımsız hale gelmesi nedeniyle, fethin hemen akabinde olduğu gibi evvelce kalenin muhafaza ve bakımından sorumlu gönüllü tayifesinin tekrar iş başına geçmeleri gerektiğini muhtevi:

(و).

Bâ-müsvedde-i hod.

Müşârün-ileyh çavuşa virilmişdir.

Kıbrıs Beylerbeyisi'ne hüküm ki:

Mektûb gönderüp "Cezîre-i Kıbrıs'ta Magosa Kal'ası deryâ içinde vâkı' olup ve hîn-i fethde kal'a-i mezbûreye azeb ve hisâr erinden mâ'adâ iki yüz gönüllü tâyifesi ta'yîn olup, kal'a-i mezbûre ma'mûr ü âbâdân olup, kemâl mertebe hıfz ü hırâset olurdu. Hâlâ gönüllü tâyifesine tîmâr virilmekle ehl ü ıyâlleriyle kal'adan çıkup hâric yerlere varmağla kal'anın nısfından ziyâde evleri harâbe-müşrif olup ve kal'a dahi kemâ hüve'l-evvel muhâfaza olunmaz [ise] zarar ü gezend irişmek ihtimâli vardır. Gönüllü tâyifesi girü ehl ü ıyâlleriyle kal'aya idhâl olunsa ma'mûr ü âbâdân olup hıfz ü hırâset olunması mukarrerdir" deyü arz eyledüğün ecilden buyurdum ki:

Dergâh-ı mu'allâm çavuşlarından Mehmed Çavuş *zîde kadrühû* vardukda bu bâbda bi'z-zât mukayyed olup, kal'a-i mezbûreye ta'yîn olunup, tîmâr bahânesiyle ehl ü

ıyâlleriyle kal'adan çıkup âhar yere giden gönüllü tâyifesin cem' idüp girü kal'a-i mezbûreye getürdüp tavattun itdirüp tamâm kal'a-i mezbûreyi hıfz ü hırâset itdiresin. Şöyle ki; tenbîh itdikden sonra hıdmetlerine gelmeyüp kendü hevâlarında olursa ol makûlenin dirliklerin kal'adan temekkün idüp hıdmetinde mukîm olana tevcîh idüp deftere kayd itdiresin. Zikr olunan gönüllü tâyifesin dahi yokladup kaç neferdir, ibtidâ-i fethde ne mıkdâr idi, şimdiye değin ne mıkdâr olmuşdur? Sıhhatı üzre yazup defterin mühürleyüp müşârün-ileyh çavuşumla Südde-i sa'âdet'ime gönderesin.

(36/56) Şah Abbas'ın kendi adına sikke basdırdığı ve hutbe okuttuğu, hanlara ve sultanlara hılatler giydirdiği, babasını Horasan üzerine göndermeğe ikna ettiği, asker topladığı ve Tebriz'deki bazı yerleri zaimlere tahsis ettiği ve kışı Tebriz yakınlarında geçirerek Tebriz'e akınlar yapmak düşüncesi taşıdığı, hanlar ve sultanlardan bazılarını öldürttüğü yolundaki malumatı ve Tebriz muhafazası için ihtiyaç duyulan zahire ve hazinenin durumu ile ilgili diğer bilgilerin elde edilmesinden sonra, Bağdad muhafazasında olan Sinan Paşa, Bitlis Hakimi Şeref Han, diğer eyalet sahipleri ve ümeranın asker, zahire ve hazine tedarik ederek sefere hazır olmaları; daha sonra da Van'a tabi olan eyalet sahipleri ve ümeranın da desteği alınarak Serdar Ferhad Paşa'yla buluşulması ve Tebriz'in muhafazasına koşulması gerektiğini muhtevi:

Emri yazılıp efendiye teslîm olunmuşdur.

Bâ-müsvedde-i hazret-i efendi.

(د ر و).

Tebrîz muhâfazasında olan Vezîr Ca'fer Paşa hazretlerine hüküm ki:

Dergâh-ı mu'allâma mektûb gönderüp, hâlâ şâh olan Abbâs sikke ve hutbeyi kendi nâmına itdirüp umûmen hânlarına ve sultânlarına hıl'atler virüp ve babasını on bin mıkdârı asker ile Horasan muhâfazasına göndermeğe mukarrer idüp ve kendü muttasıl asker cem'ında olup ve Tebrîz havalisinde olan ba'zı yerleri zu'm-ı fâsidince tâlib olanlara tevdî' idüp ve re'y-i fâsid ve hayâl-i kâsidince bu kışın Tebrîz etrâfında kışlayup, etrâfına akınlar salmak niyyetinde olduğu ve hânlar ve sultânlarından ba'zısın katl itdüğü ve Tebrîz muhâfazasında olan kullarımın zahîre ve hazînesine müte'allık ve sâyir bu husûslara müteferri' her ne tahrîr olunmuş ise cümlesi ale't-tafsîl pâye-i serîr-i sa'âdet-masîr-i husrevâneme arz ü takrîr olunup ilm-i şerîfim muhît ü şâmil oldukdan sonra Bağdad

muhâfazasında olan destûr-ı mükerrem vezîrim Sinan Paşa *edâma'llâhu te'âlâ iclâlehû*ya ve Van'da olan cenâb-ı emâret-me'âb Bitlis Hâkimi Şeref Hân'a ve sâyir eyâlet sâhiblerine ve anda olan ümerâ-i zevi'l-ihtirâmın her birine mufassal ve mü'ekked hükm-i hümâyûnum yazılup sizin cânibinize müterakkıb u nâzır olup, asker ve zahîre ve hazîne ile vech-i münâsib gördüğünüz üzre uğur-ı hümâyûn-ı sa'âdet-makrûnumda bezl-i makdûr ve sa'y-ı mevfûr zuhûra getürmeleri içün ahkâm-ı şerîfim irsâl olunup muhkem tenbîh ü te'kîd olunmuşdur. İnşâ'a'llâh her birisi var kuvveti bâzûya getürüp size asker ve hazîne ve zahîre ile imdâd ü mu'âvenet eylemeleri mukarrerdir. Buyurdum ki:

Vardukda siz dahi cenâb-ı Hakk celle ve 'alâya tevekkül ve mu'cizât-ı enbiyâya tevessül idüp, dahi nihâdınuzda kemâl-i şecâ'at ü şehâmet muktezâsınca bir ân ve bir sâ'at gaflet üzre olmayup dâ'imâ idegeldiğiniz üzre teyakkuz u intibâh üzre olup, şâh-ı şeyâtîn [rehber] cânibinden yarar câsûslarınız eksik itmeyüp, min-ba'd fikr-i fâsidleri ne ise vâkıf u muttali' olup Van'a tâbi' olan eyâlet sâhiblerine ve sâyir ümerâ'-i zevi'l-ihtirâma yarar âdemlerinle mektûblar gönderüp dahi cibilletinde olan hüsn-i tedbîr ü tedârük muktezâsınca hemân var kuvveti bâzûya getürüp asıl hıdmet zemânı şimdidir. Gaflet itmeyüp eğer kal'a-i Tebrîz'in hıfz u hırâsetinde ve eğer ol etrâf ü cevânibin zabt u sıyânetinde mücidd ü sâ'î olup ve serdâr olan vezîrim Ferhâd Paşa ile dahi hüsn-i muvâlât ü musâfât üzre olup bi-'ınâyet-i Hakk celle ve 'alâ ile a'dâ-yı bed-nihâdın def' ü ref'i husûsunda tamâm mücidd ü sâ'î olalar ki cihâr-yâr-ı güzîn rıdvânu'llâhı te'âlâ ecma'în hazerâtının berekâtıyla an-karîb a'dâ-yı dîn-i hezîmet-karîn münhezim ü makhûr olup asâkir-i İslâm muzaffer u mansûr olmak müyesser ü mukadder ola inşâ'a'llâhü te'âlâ. Uğur-ı hümâyûnumda hıdmet ve yoldaşlıkda bulunanlar melhûzlarından ziyâde inâyet ve ri'âyet-i husrevânemle behre-mend ve ber-murâd kılınmak mukarrer ve muhakkakdır. Bu zemânı sâyir zemâna kıyâs itmeyüp Abbâs Mîrzâ didikleri şâh-i dîn-tebâh bir alay asker-i şeytanet-penâhı yanına alup gelmişdir. Beher-hâl kendü hâlinde olmayup belâsın bulmak içün hareket eylemesi mukarrerdir. Bir ân ve bir sâ'at ihmâl ü gafletde olmak münâsib değildir. Şol ki lâyık-ı dîn ü devlet ve sezâ-vâr-ı ırz-ı saltanatdır, yerine getürüp şimdiye değin idegeldüğün üzre bezl-i kudret ve sarf-ı himmet eyleyüp **(37/56)** 'ınâyet-i Hudâ-yı müte'âl ile eğer Tebrîz'e ve eğer etrâf ü cevânibde kabza-i teshîre gelen yerlere a'dâ-yı bed-re'yden zarar ü gezend irişdirmemek bâbında envâ'-ı mesâ'î-i cemîle zuhûra getüresün. Ve Bağdad'da olan vezîrim Sinan Paşa *edâma'llâhu te'âlâ iclâlehû*ya dahi emr-i şerîfim gönderülüp, seninle haberleşüp, mahall-i iktizâ itdüğüne göre ol dahi amelde olmak emrim olmuşdur. Sen dahi mektûb ile âdemin gönderüp fursat el virüp mahall-i iktizâsına

göre ne vechile olmak münâsib ise ol vechile olmasın i'lâm ve iş'âr eyleyüp, dîn ü devlete lâyık u sezâvâr olan hıdmetde hüsn-i ittifâk ü ittihâdla sa'y-ı cemîl eyleyesiz. Ve evvel-bahâr-ı huceste-âsârda kemâ-kân sefer-i zafer-eserîçün tedârük görülüp memâlik-i mahrûsemde olan beylerbeyilere ve beylere ahkâm-ı şerîfe gönderilüp gereği gibi tenbîh ü te'kîd olunmuşdur.

(37/57) Kızılbaş tayifesinin barışı bozacak biçimde Tebriz etrafındaki bazı yerlere yönelik tecavüzlerine son verilmesi; eski şah Mehmed Hudabende zamanında tesis edilen barışın şah olan Abbas Mirza'nın Tebriz etrafında bazı yerlere saldırıp ahalisini katletmesiyle bozulması üzerine Vezir Cafer Paşa'yla ortaklaşa hareket edilip düşmanın saldırılarının bertaraf edilmesi gerektiğini muhtevi:

Emirleri yazılup efendi hazretlerine virilmişdir. Fî 19 R sene [9]96.

Bâ-müsvedde-i hazret-i efendi.

Hakkâri Hâkimi'ne hüküm ki:

Tebrîz muhâfazasında olan destûr-ı mükerrem müşîr-i müfahham vezîrim Ca'fer Paşa *edâma'llâhu te'âlâ iclâlehû* Südde-i sa'âdet'ime mektûb gönderüp "tâyife-i kızılbaş-ı evbâş tarafından sulha mugâyir hareket olup, Tebrîz etrâfında ba'zı yerlere te'addî ü tecâvüz idüp def' ü ref'lerîçün size mektûb gönderüp yanına da'vet itdikde, sulha mugâyir hareket olunmamak içün emr gelmişdir" deyü cevâb virildüğün i'lâm eyleyüp, imdi mukaddemâ sulh u s'alâh husûsu sâbık şâh olan Mehmed Hudâbende iltimâsıyla olup mîrzâdan birisin göndermeğe ahd itmişidi. Ol ahd üzre sâbit-kadem olup mâdâm ki ol cânibden sulhı münâfî bir vaz' olmaya, bu cânibden dahi hareket olunmamak emr olunmuşidi. Şimdi Abbâs Mîrzâ gelüp şâh olup Tebrîz etrâfında feth olunan yerlerden ba'zısın urup re'âyâsın katl idüp ahvâl-i sulh bir yüzden olmağın bu cânibden gaflet ü ihmâl olmayup, mahall-i iktizâ itdüğüne göre a'dânın def' ü ref'i ile mukayyed olmak içün mûmâ-ileyh vezîrim Ca'fer Paşa'ya mü'ekked hükm-i şerîfim gönderilüp tenbîh ü te'kîd olunmuşdur. Buyurdum ki:

Vardukda bu bâbda gereği gibi mukayyed olup, anın gibi mûmâ-ileyh vezîrim Ca'fer Paşa'dan size her ne zemânda ve her ne hıdmet içün mektûb ile âdemi gelüp talep itdikde, sancağına tâbi' olan askerle cümle müretteb ü mükemmel bî-kusûr çıkup, ta'yîn itdiği zemânda mûmâ-ileyhin yanına varup, hâzır olup vech[ü] münâsib gördüği üzre uğur-ı hümâyûnumda hıdmetde ve yoldaşlıkda bulunasın. Asıl dîn ü devlete lâyık hıdmet

şimdensonradır. "Gelen hükm-i şerîfde mu'ayyen hıdmet yokdur" demeyüp, mûmâ-ileyh vezîrim her ne sûretde ta'yîn iderse bilâ-tevakkuf müşârün-ileyhe vech ü münâsib gördüğü üzre hıdmet idüp, avk ü te'hîrden ve ihmâl ü müsâheleden ve giç varup ve askeriniz noksân üzre varmakdan ziyâde ihtirâz eyleyesin.

Bir sûreti (Boş) Sancağıbeyi'ne yazılmışdır.

Bir sûreti (Boş) Sancağıbeyin'e yazılmışdır.

Bir sûreti (Boş) Sancağıbeyi'ne yazılmışdır.

(38/57) Bir sûreti (Boş) Sancağıbeyi'ne yazılmışdır.

Bir sûreti (Boş) Sancağıbeyi'ne yazılmışdır.

Bir sûreti (Boş) Sancağıbeyi'ne yazılmışdır.

Bir sûreti (Boş) Sancağıbeyi'ne yazılmışdır.

Bir sûreti (Boş) Sancağıbeyi'ne yazılmışdır.

Bir sûreti (Boş) Sancağıbeyi'ne yazılmışdır.

Bir sûreti (Boş) Sancağıbeyi'ne yazılmışdır.

Bir sûreti (Boş) Sancağıbeyi'ne yazılmışdır.

Bir sûreti (Boş) Sancağıbeyi'ne yazılmışdır.

Bir sûreti (Boş) Sancağıbeyi'ne yazılmışdır.

Bir sûreti (Boş) Sancağıbeyi'ne yazılmışdır.

Bir sûreti (Boş) Sancağıbeyi'ne yazılmışdır.

Bir sûreti (Boş) Sancağıbeyi'ne yazılmışdır.

Bir sûreti (Boş) Sancağıbeyi'ne yazılmışdır.

Bir sûreti (Boş) Sancağıbeyi'ne yazılmışdır.

Bir sûreti (Boş) Sancağıbeyi'ne yazılmışdır.

Bir sûreti (Boş) Sancağıbeyi'ne yazılmışdır.

Bir sûreti (Boş) Sancağıbeyi'ne yazılmışdır.

İkisi cenâb ve mâ'adâsı bey elkābı yazılmışdır.

(39/58) Şah Abbas'ın kendi adına sikke bastırıp hutbe okuttuğu, hanlara ve sultanlara hılatler verdiği, babasını 10 bin askerle Horasan muhafazasına göndermeye ikna ettiği, kendisinin de 30 binden fazla adamla Erdebil'de kışlayıp etrafa akınlar yapmak düşüncesinde olduğu haberinin alınması üzerine, asker, hazine ve zahire tedarik edilerek Tebriz Kalesi'nin yardımına koşulmasını; Osmanlı hizmetine girdikten sonra Kahkaha Hâkimi Sultan Mehmed'in, Cafer Paşa'ya tabi olan eyalet sahiplerinin ve kürt ümerasının Tebriz muhafazasında hazır bulunmaları gerektiğini muhtevi:

Yevmü'l-ahad. Fî 23 Rebî'ü'l-evvel sene 996. Emri efendi hazretlerine virilmişdir. Fî 24 Ra 996.

Bâ-müsvedde-i (م *).*

(ورى *).*

Bitlis Hâkimi olan Şeref Hân'a hüküm ki:

Hâlâ Tebrîz muhâfazasında olan destûr-ı mükerrem vezîrim Ca'fer Paşa *edâma'llâhu te'âlâ iclâlehû* dergâh-ı mu'allâma mektûb gönderüp, hâlâ şâh olan Abbâs sikke ve hutbeyi kendü nâmına darb itdirüp ve umûmen hânlara ve sultânlara hıl'atler virüp ve babasın on bin mıkdârı âdem ile Horasan muhâfazasına göndermeğe mukarrer idüp ve kendü muttasıl asker cem' itmek üzre olmağla hâlâ üzerinde otuz binden ziyâde âdem cem' olup, fikr-i fâsid ve re'y-i kâsidi bu kış Erdebil havâlîsinde kışlayup, etrâf ü eknâfa akınlar salup gâret ü hasâret itmek niyyetinde olup, Tebrîz Kal'ası'nda olan asker-i nusret-fercâma asker ve hazîne ve zahîre ile imdâd ü mu'âvenet olunmasın recâ itmeğin, umûmen eyâlet ve anda olan ekrâd beylerine ve sâyir ümerâ-i zevi'l-ihtirâmın her birine, müşârün-ileyh vezîrime vâfir ü müstevfâ zahîre tedârük idüp irsâl itdiklerinden gayrı anın gibi hâlâ şâh olan Abbâs üzerine cem' itdüği hazele ile Tebrîz muhâsarasına ve ol etrâf ü cevânibi gâret ü hasârete cür'et iderse kat'â te'hîr ü terâhî etmeyüp, asker ile mu'âvenet ü müzâheret idüp, uğur-ı hümâyûn-ı nusret-makrûnumda bezl-i makdûr itmeleri içün mü'ekked ahkâm-ı şerîfe yazılup irsâl olunmuşdı. Hâliyâ mûmâ-ileyh vezîrimden mektûb gelüp, Kahkaha Hâkimi Sultân Muhammed atebe-i ulyâma kemâl-i sadâkat ü ihlâs ile arz-ı ubûdiyyet idüp, kendüye Erdebil Beylerbeyiliği ocaklık ile virilüp ve yanında olan ba'zı

tevâbi‘ ü levâhıkına dahi mansıb ve müteferrikalık ve çavuşluk ve ze‘âmet ve gedik olmak recâ idüp bu husûsda müşârün-ileyh Sultân Muhammed'in mektûbları gelmeğin recâsı hayyiz-i kabûlde vâkı‘ olup, murâdâtına müsâ‘ade olunmağın ve hıdmet mahallinde mûmâ-ileyh vezîrim Ca‘fer Paşa'ya ba‘zı hidmet emr olunup ve ana tâbi‘ eyâlet sâhiblerine ve ümerâ’-i ekrâda ahkâm-ı şerîfe yazılup, her ne zemânda Ca‘fer Paşa'dan âdem ve mektûb gelüp taleb olunurlar ise bilâ-tevakkuf müretteb ü mükkemel varup irişüp ta‘yîn itdüği hıdmetde bulunmaları emrim olmuşdur. Buyurdum ki:

Vardukda siz dahi cibilliyetinizde olan vüfûr-ı şecâ‘at ü şehâmet ve fart-ı firâset ü kiyâset mûcebince şimdiden eyâletinizde vâkı‘ olan ekrâdı ve sâyir asâkir-i mansûreyi müretteb ü mükemmel düşmen yarağıyla hâzır u âmâde idüp, dahi müşârün-ileyh vezîrim tarafından âdem ve mektûb gelüp taleb olundukda Van'a tâbi‘ olan eyâlet sâhibleri ile vesâyir ümerâ-i zevi'l-iktidârımla hüsn-i ittifâk ü ittihâz ile yek-dil ü yek-cihet olup, müşârün-ileyh vezîrim vech ü münâsib gördüğü üzre mahall-i iktizâsına göre hıdemât-ı mebrûrede envâ‘-ı sa‘y ü ihtimâmınız vücûda getürüp ‘ınâyet-i Hakk ile yüz aklıklarıyla muhassalü'l-merâm avdet eylemeğe hüsn-i ikdâm ü ihtimâm eyleyesiz. Ve Van'a tâbi‘ olan ümerâ-i ekrâdın her birin **(40/58)** gereği gibi hıdmete tergîb idüp vech ü münâsib olduğu üzre cezâya göre istimâletler viresin ki mûmâ-ileyh vezîrim Ca‘fer Paşa'ya kemâl-i itâ‘at ü inkıyâd ile tâbi‘ olunup, vech ü münâsib gördüğü hidmetde ve yoldaşlıkda bulunanlar hakkında müşârün-ileyh vezîrim her ne arz iderse makbûl-i hümâyûnumdur. Ana göre mukayyed olup her biri bu def‘a hıdmetde bulunmağa cân ve başla sa‘y idüp bezl-i makdûr eyleyeler.

Bu dahi.

Bir sûreti Van'da olan ümerâ-i ekrâda.

Bu dahi.

Bir sûreti Van'da olan ümerâya yazılmışdır.

(40/59) Gösterdiği yararlılıklar nedeniyle kendisine Erdebil Beylerbeyiliği, oğlu, kardeşi ve iki adamına da sancak, kapı kethüdalığı, defterdarlık, müteferrikalık ve çavuşluk verilen Kahkaha Kalesi Hâkimi Muhammed Sultan'ın, kendisine bağlı Kürdistan askeriyle birlikte Kahkaha Kalesi içine asker koymasını; Nahcevan ve Revan taraflarında Şahkulu tarafından alınan Kuban ve Erdebil Kaleleri'yle Culha Kasabası içlerine kızılbaşların yerleştirilmesine rağmen barışın bozulmaması için

hareket edilmediği ve Tebriz civarındaki kürt beylerinin kendilerine daha önce barışı korumaya yönelik gelen emirler nedeniyle harekete geçmekde tereddüt ettiklerini; kendilerine çağrı yapılması halinde Van Eyaleti'nde olan hakimler ve kürt beylerinin yardıma koşmalarının fethi kolaylaştıracağını; Özbek Abdullah Han'ın Horasan'ı zabt ederek Nişabur'daki kaleleri ele geçirdiğini muhtevi.

Vezîr-i a'zam hazretlerine virildi. Fî 23 Ra sene [9]96.

Bâ-müsvedde-i hazret-i efendi.

(٥).

Tebrîz'de olan Ca'fer Paşa'ya hüküm ki:

Hâliyâ mektûb gönderüp Kal'a-i Kahkaha Hâkimi olan Muhammed Sultân bir yıldan berü dâ'imâ haberleşüp atebe-i ulyâma itâ'at murâd idinmekle hâlâ gelen kağıdı ve ba'zı murâdâtının defteri âdemi ile Südde-i sa'âdet'ime irsâl olunup ve müşârün-ileyhin itâ'atı nice fütûhâta bâ'is olup, eğer makbûl-i hümâyûn olursa ve Van'a tâbi' Kürdistan askeriyle bi-'ınâyeti'llâhi te'âlâ on bin mıkdârı âdem ile fursat esnâsında kal'a-i mezbûreye varulup içine âdem konulmak mümkin olduğun ve Merdanic Hâkimi Şahkulı'ya Abbâs Mîrzâ mücerred tergîb içün açduğu yerleri kendüye virüp Tokmak-oğlu ve Dizmar Hâkimi İlyas Halife ba'zı atlu ve piyâde ile gelüp ba'zı yerleri urup ve cümle ile Tebrîz cânibinde menzil-gâh olan karyeyi gâret idüp, ikinci def'ada ganâ'im tevzî'inde iken 'ınâyet-i Hakk'la basılup bir kaç baş kesilüp, ve yirmi nefer diri alınup, fukarânın davarı ve emvâl ü esbâbı h'alâs olduğun ve Nahcivan ve Revân cânibinde Kapan ve Ordubâd nâm kal'aları ve Cevân nâm kasabayı Şahkulı alup içine âdem koyup, kızılbaşın sulha mugâyir vaz'ına nihâyet olmayup, lâkin bu cânibden sulh husûsunda gelen emr-i âlî mûcebince amel olunup, âna muhâlif cür'et ve hareket olunmaduğun ve Tebrîz civârında olan ekrâd beyleri bundan akdem "sulh husûsu mukarrerdir" deyü yerlerinden hareket itmemek içün emr-i şerîf vârid olmağla, mektûb gönderildikde bu cânibe gelmeyüp, vech-i meşrûh üzre emr-i hümâyûnum vârid olmuşdur. "Varmağa havf ideriz" deyü gadr iderler. Ol ecilden def'-i mazarrât-ı a'dâda su'ûbet çekilür. Eğer ruhsat-ı hümâyûn olursa Van Eyâleti'nde olan hâkimlere ve ümerâ-i ekrâda bu cânibe da'vet olunduklarınca inâd ve muhâlefet itmeyüp, mu'accelen gelmeleri içün mü'ekked ahkâm-ı şerîfe irsâl buyurulursa **(41/59)** 'ınâyet-i Hakk'la feth ü nusretler müyesser olmak mukarrer ü muhakkakdır. Ve Özbek'den Abdullah Hân dahi hayli asker ile Horasan'a müstevlî olup Meşhed ve Nişabur nâm kal'aları feth idüp her bir şehrin alup kal'asın muhâsara idüp anı dahi almak üzre olduğun i'lâm idüp

bundan mâ'adâ dahi mektûbunda her ne tahrîr olunup ve gelen ademlerin ne takrîr itdiler ise 'alâ vechi't- tafsîl pâye-i serîr-i sa'âdet-masîr-i husrevâneme arz olunup, ilm-i âlem-ârâ-yı husrevânem muhît ü şâmil olmuşdur. İmdi müşârün-ileyh Kahkaha Hâkimi Sultân Muhammed'in hulûs-ı kalb ile atebe-i ulyâma olan itâ'at ü inkıyâdı mukâbelesinde her ne murâd edindi ise tamâm müsâ'ade olunup kendüye Erdebil Beylerbeyiliği ve oğluna ve karındaşına ve iki nefer yarar âdemlerine sancak ve kapı kethudâlığı ve defterdârlık ve müteferrikalık ve çavuşluk ve gayrı her ne ise gönderdüği defter mûcebince ihsân olunup ve mezîd-i 'ınâyet-i husrevânemden bir kabza murassa' kılıç ve bir hıl'at-i fâhıre irsâl olunup kendüye dahi beylerbeyilik hükmi ile istimâlet-nâme-i hümâyûnum yazılmışdır. Buyurdum ki:

Vardukda bu bâbda kemâl-i basîret ü intibâh üzre olup tamâm husûs-ı mezbûr murâd üzre ber-tarâf olup şekk ü şübhe zâ'il oluncaya değin a'dâdan gaflet itmeyüp irsâl olunan kılıc ve hıl'at ne zemânda ve ne vechile ulaşdırılmak kâbildir. Arz etdüğin üzre Van'a tâbi' Kürdistan askeri ile mahall-i iktizâ idüp fursat el virdiği zemânda Kahkaha Kal'ası'na varup âdem konuldukdan sonra kılıç ve hıl'at ve sâyir virgü ahkâmın kendüye virmek mi münâsibdir, yâhud mukaddem irsal olunmağ mı münâsibdir? Bi'l-cümle ol cânibin cüz'î ve küllî umûrı sana tevzî' olunmuşdur. Dîn ü devlete [ve] ırz [u] nâmus-ı saltanata lâyık u enfa' olan ne ise onun üzerine olup, eğer müşârün-ileyhin itâ'at ü inkıyâdında ve eğer a'dâ-yı hâksârın def' ü ref'inde cibillet ü nihâdında merkûz olan hüsn-i firâset ü kiyâset ve kemâl-i şecâ'at ü şehâmet muktezâsınca amel idüp, el-'ıyâz-u bi'llâhi te'âlâ sû-yı tedbîr ile ve ihmâl ü gaflet ile dîn ü devlete muhıll vaz' sudûrundan ihtiyât idüp, senden me'mûl olduğu üzre 'ınâyet-i Hakk celle ve 'alâ ile yüz aklıkları tahsîlinde envâ'-ı mesâ'î-i cemîle zuhûra getüresin. Asıl hıdmet şimden sonradır. Çün ki mezbûr Muhammed Sultân gelüp, hulûs-ı kalb ile itâ'at idüp, izhâr-ı ubûdiyyet eyledi ve Abdullah Hân dahi a'dânın vilâyetine hücûm idüp zikr olunan kal'aların aldı, ümiddir ki şimden sonra tâyife-i melâhidenin nokta-i vücûd-ı nekbet-âlûdları safha-i rûzigârdan mahv ü nâbûd olup bi'l-külliyen nâm ü nişânları kalmayub an-karîb memleket ve vilâyetleri muzâfât-ı memâlik-i mahmiyye-i İslâm olmak müyesser ü nasîb ola.

(42/60) Kahkaha Hakimi Muhammed Sultan'ın, Serdar Cafer Paşa ile istişare halinde Tebriz'in fethi ve Erdebil'den başlayarak Azerbaycan, Gence, Karabağ ve Karacadağ'dan Germiyan'a ve Gürcistan sınırına kadar olan yerlerde Osmanlı hakimiyetini tesis etmek için gerektiği gibi çaba sarfetmesi; Horasan'dan hücuma

geçen, Sultan Muhammed Hudabende'nin bertaraf edilmesinden sonra şahlığı güçlenen ve Kazvin'de mekan tutan Abbas Mirza'nın Kürdistan'a yönelik saldırılarının kalıcı olmaması; Abdullah Han'ın Özbekistan tarafından Horasan'a girmesi karşısında kızılbaşların barış yolunu tutmalarına itibar edilmeyip Bağdad ve Şehrizor hakimlerine gerekli uyarıların yapılarak hazırlıklı olunması gerektiğini muhtevi;

Bu dahi sâhib-i sa'âdet paşa hazretlerine virilmişdir. Fî 23 Ra sene [9]96. Emîrü'l-ümerâ'i'l-kirâm ilh. yazılmışdır.

Bâ-müsvedde-i efendi.

(٥).

Kahkaha Hâkimi olup Erdebil Beylerbeyiliği inâyet olunan Muhammed Sultân *dâme ikbâlühû*ye hüküm ki:

Hâliyâ atebe-i aliyye-i âlem-penâh ve südde-i seniyye-i gerdûn-iştibâhıma mektûb gönderüp, hayli zemândan berü dergâh-ı sa'âdet-destgâhıma izhâr-ı ubûdiyyet idüp, Tebrîz muhâfazasında olan destûr-ı mükerrem ilh. vezîrim Ca'fer Paşa *edâma'llâhu te'âlâ iclâlehû* ile müşâvere olunup, müşârün-ileyh dahi Südde-i sa'âdet'ime arz ü i'lâm idüp makbûl-i hümâyûnum olmağla, dost düşmen mâbeyninde mümtâz ü ser-efrâz olup ubûdiyyet [u] rıkkıyyetde bin mertebe ziyâde olup, kemâl-i ihlâs ile sâbit-kadem olup ve inşâ'a'llâhu'l-e'azz evvel-bahâr-ı huceste-âsârda mûmâ-ileyh vezîrim serdâr nasb olunup, bu vilâyetin fethine ta'yîn olunursa ehil ve ahseni olup bu sene-i mübârekede Erdebil'den berü Azerbaycan ve Gence ve Karabağ ve Karacadağ tâ Gürcistân haddine varınca eshel vechile taht-ı tasarruf-ı şehinşâhîmizde olup ve ahâlî-i vilâyeti havza-i hükûmete getürmeğe müte'ahhid olup, can ve baş havfından zıll-ı hümâyûnumuzı penâh idüp kul efendisinin uğruna can ve baş ve mâl bezl itmek nice olur bi'l-mu'âyene müşâhede olunur. Bu vilâyetlerin taht-ı tasarrufa almak içün Vezîr Ca'fer Paşa serdâr olup küllî asker ta'yîn olunursa inşâ'a'llâh yüz aklıkları ile küllî fethler olur. Abbâs Mîrzâ Horasan'dan ilgar idüp ve ba'zı asker ile müttefik olup tahta cülûs idüp şâhlığı mukarrer olup ve sultân Muhammed Hudâbende'nin şâhlığı ber-tarâf olup Alikulı Hân ve İsmailkulı Hân'ı ve sâyiri katl itdiler. El-ân Kazvin'de mütemekkinlerdir. Murâdları bu kim hiç bir yerde kal'a muhâsara itmeyüp, Kürdistan'ı taht edindiler. Ammâ bu husûs mümkin değildir. Zîrâ tahkîk Abdullah Hân Özbek'den bî-kıyâs ve bî-hesâb askeriyle Horasan'a gelüp ba'zı mahalli alup zirâ'at eylemişler. İstimâ' olunur ki şâh kendüsi veyâhud küllî askeri

Horasan'a Özbek def'ine göndereler. Eğer kızılbaş Özbek def'i içün musâlaha tarîkın tutarlar ise amel olunmaya ki az zemânda Azerbaycan, Gence ve Karabağ ve Karacadağ ve gayrı taht-ı tasarruf-ı şehinşâhîye dâhil olur Bağdad ve Şehrizor hâkimlerine tenbîh olunup her biri serhadlerinde dernek ve cem'iyyet üzre olalar ki kızılbaş kangı cânibden teveccüh ideceklerin bilmeyeler deyü arz ve i'lâm eylemişsin. Bu bâbda her ne dinilmiş ise ve gelen âdemin ne takrîr itdi ise 'alâ vechi't-tafsil pâye-i serîr-i sa'âdet-masîr-i husrevânemize arz olunup ilm-i âlem-ârâ-yı husrevânem muhît ü şâmil olmuşdur.

İmdi bâb-ı sâ'âdet-me'âbım dâ'imâ meftûh u mekşûf olup ne cânibden gelür ise bir ferdin gelüp gitmesine men' ü redd yokdur. Ale'l-husûs atebe-i aliyye-i âlem-penâhıma kemâl-i ihlâs ü ihtisâs ile izhâr-ı ubûdiyyet ü rıkkıyyet idüp dostuma dost ve düşmenime düşmen olasın. Senin hakkında sâyirlerden ziyâde inâyet ü ihsânım vakı' olup murâd idündüğün üzre kendine Erdebil Beylerbeyiliği ve oğluna ve karındaşına sancak ve iki nefer yarar âdemlerüne hıdmetleri mukābelesinde birer sancak ve Necid'de defter kethudâlığı ve Hâce-i izâmda defterdârlık, bunlardan mâ'adâ gönderdiğin defterde mastûr olduğu üzre müteferrikalık ve çavuşluk ve ze'âmet ve gedik tevcîh olunup ve uğur-ı hümâyûnumda a'dâ-yı hâksâra gereği gibi kılıç urup, mûmâ-ileyh vezîrime muvâfakat ve mürâca'at içün bir kabza murassa' kılıç ile bir hıl'at-i fâhire ihsân olunup irsâl olunmuşdur. Varup vusûl buldukda (43/60) gerekdir ki gönderilen kılıcı alup miyân-ı câna bend idüp ve hıl'atı dahı envâ'-ı i'zâz ü ikrâm ile giyüp dahi Âstâne-i sa'âdet-âşiyân ve dûdmân-ı hılâfet-bünyânımız cânibine hulûs-ı fu'âd ile izhâr eyledüğün itâ'at ü inkıyâd ve ubûdiyyet ü rıkkıyyet muktezâsınca dostumuza dost ve düşmenimize düşmen olup, inşâ'a'llâhu te'âlâ 'ınâyet-i Bârî yârî olup dahi irsâl olunan emr-i şerîfim mûcebince Erdebil Beylerbeyiliği hıdmetinde olup ve mûmâ-ileyh vezîrim Ca'fer Paşa ile hüsn-i ittihâd ü ittifâk ile yek-dil ü yek-cihet olup 'ınâyet-i Hakk celle ve 'alâ ile fursat el virüp mahall-i iktizâ itdüğine göre a'dâ-yı bed-re'yin def' ü ref'i bâbında envâ'-ı mesâ'î-i cemîle husûle getürüp yüz aklıkları tahsîl eyleyesin. İnşâ'a'llâh bu sadâkat ü ihlâsın mukābelesinde sen ve tevâbi' ü levâhıkın için min-ba'd dahi me'mûlünden ziyâde 'ınâyet-i aliyye-i husrevânemle behre-mend ü ber-murâd olman mukarrerdir. Ana göre mukayyed olup, cibillet ü nihâdında olan şecâ'at ü şehâmet ve hüsn-i tedbîr ü tedârük muktezâsınca uğur-ı hümâyûnumda bezl-i makdûr eyleyesin. Mûmâ-ileyh vezîrim Ca'fer Paşa'nın senin hakkında bir mertebe hüsn-i şehâdeti müsmir ü mü'essir olmuşdur. Sen dahi ana göre dîn ü devlet-i ebed-peyvend-i husrevâneme müte'allık umûrda bezl-i makdûr ve sa'y-ı meşkûr eyleyüp sadâkatde sâbit-kâdem olup müte'ahhid olduğun üzre Erdebil'den berü Gürcistân serhaddine varunca vâkı'

olan yerleri memâlik-i mahmiyye-i şehin-şâhânemize ilhâk idüp, ahâlîsin itâ'at itdirmeğe sa'y-ı cemîl idüp kavl ü fi'linde sâdık olasın.

(43/61) Ankara dışında beylerbeyiliği belli olan sancakların alçak halli tımara sahip ve sefere gitmeye kudreti olmayanlardan muhafazaya kalanlardan tespit edilmesi gerektiği; ancak Ankara Sancağı'nda sipahileri yazmak için dergah-ı mualla çavuşlarından Hacı Mustafa Çavuş'un görevlendirildiğini muhtevi:

Dergâh-ı mu'allâm çavuşlarından Mustafa nâm kapucuya virilmişdir. Fî 10 Ca sene [9]96.

Bâ-müsvedde-i (دال) Efendi.

Bâ-tashîh-i hazret-i efendi.

Anadolu Beylerbeyi'ne hüküm ki:

Südde-i sa'âdet'ime mektûb gönderüp mâ-tekaddümden sefer-i hümâyûn oldukca her sancağa serdâr ve bir mıkdâr alçak hâllü muhâfazaya kala-gelüp ale'l-husûs beyler Âstâne-i sa'âdet'imden ve serdâr tarafından tebdîl ve ta'yîn olmağla âdemleri gelmeyüp, vilâyet hâlî kalmak ile her sancakda suhte ve ehl-i fesâd ve levendât ziyâde olup vilâyet harâb olmağın kānûn-ı sâbık üzre alçak hâllüden muhâfazaya alıkonulmak içün hükm-i hümâyûnum recâsına arz eyledüğün ecilden buyurdum ki:

Vardukda bu bâbda gereği gibi mukayyed olup, Beylerbeyiliğine müte'allık olan sancaklardan Ankara Sancağı'ndan mâ'adâ vâkı' olan sancakların muhâfazaya kalanların vilâyetlerin defterdârların tiz yazup lâkin Ankara Sancağı'nda sipâhîlerin yazmak içün dergâh-ı mu'allâm çavuşlarından Hacı Mustafa Çavuş'a fermânım olup, hükm-i hümâyûnum virilmişdir. Andan mâ'adâ olan sancakların alçak hâllü tîmârlularından olup sefer-i hümâyûnuma iktidârı olmayanlardan sene-i sâbıkada alıkonulduğı üzre üzerlerine bir yarar kimesne-i serdâr nasb idüp dahi serdârın ve muhâfazaya kalan alçak hâllülerin isimlerini ve tîmârlarının baş karyelerin defter idüp mühürleyüp, Südde-i sa'âdet'ime irsâl eyleyesin ki sonra tîmârlarına zarar gelmek ihtimâli olmaya. Ammâ alçak hâllülerin sefere kudreti olmayanlarından alıkoyup, yarar sefere kādir olanları alıkomayasın. Şöyle ki; emrime muhâlif Ankara Sancağı'nın sipâhîleri senin cânibinden defter olunup Südde-i sa'âdet'ime (* *hükmün bundan sonraki kısmı 42. sayfanın altında yazılmıştır*) irsâl eylemeyesin, rızâ ve makbûl-i hümâyûnum olmayup mu'âteb olman mukarrerdir. Ana göre

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU

mukayyed olup emrime muhâlif livâ-i mezbûra min-ba'd senin cânibinden dahl ü ta'arruz olunmayup tafsîlini mezkûr çavuşum yazup defter eyleye şöyle bilesin.

(44/62) Tebriz'deki kul tayifesinin mevacibleri karşılanırken zahire tedarikinin zorlaştığı; Tebriz muhafazasında olanların Van ve çevresinde yağma ve eşkıyalık yaptıklarını; Van ve Erciş'te bekletilmekte olan zahirenin Tebriz'e aktarılırken, Diyarbakır ve diğer bölgelerden gelecek zahirenin de Van'a tahsis edilmesi; Van kulunun ocaklığının kaldırılarak Tebriz neferatı için Bağdad ve Diyarbakır ve Halep'den yıllık mevaciblerin gönderilmesi; Tebriz'e, zahirenin yanısıra ihtiyaç duyulan diğer askeri mühimmat yardımlarının da yapılması; Tebriz'de bulunan Vezir Cafer Paşa ile ortaklaşa hareket edilip Kazvin'e giren Abbas Mirza'nın faaliyetlerinin engellenmesi gerektiğini muhtevi:

Emri yazılup vezîr-i a'zâm hazretlerine virilmişdir. Fî 10 S sene 996.

Bâ-müsvedde-i hazret-i efendi.

(و).

Serdâr Ferhâd Paşa'ya hüküm ki:

Mektûb gönderüp, Tebrîz'de olan kul tâyifesinin mevâcibleri içün bir yıl üç ayda ki beş kıst mevâcib olur üç yüz yetmiş dokuz yük ve elli bin beş yüz elli akçe ber-vech-i nakd teslîm olunup Tebrîz'de olan Vezîr Ca'fer Paşa'dan temessük alınup, dîvâna değin îsâl olunan zahîre dahi doksan altı kile beşyüz dört kîledir. Min-ba'd dahi hazîne tedârükünden hâlî olmayup ammâ hazîne hâli her nice olursa olsun tedârüki dâ'ire-i imkândadır ammâ zahîre tedârükine hiç bir vechile dermân yokdur. Zirâ zemân ister ve vilâyetden ipler ve çuvallar ve re'âyâ ve davar gerektir. Kış eyyâmında bunlar mümteni'dir. Ve bir vilâyetde ibtidâ bir kerre zahîre konuldukdan sonra tekrâr konulmak vâkı' olmamışdır. Bozuldukça ancak içinde tebdîl ü tağyîr olunurdı. Hâliyâ murâd üzre zahîre sürülmeğe memleket-i vilâyet mütehammil değildir. Cümleden biri Van'da çarşular ve bâzârlar kapanup, re'âyâ ve berâyânın ahvâlleri diğer-gûn olup, hiç vechile ıslâha çâre kalmayup, merfu' Karaman Beylerbeyisi olup Van'da olan emîrü'l-ümerâ'i'l-kirâm Mehmed *dâme ikbâlühû*dan mektûb gelüp Tebrîz'de olan Vezîr Ca'fer Paşa'nın sulha cidden rızâsı olmamağla dâ'imâ sulha muhâlif vaz'dan hâlî olmayup, eğer sulh u s'alâh murâd olunursa Ca'fer Paşa Tebrîz'den kalkmak gerekdir deyü arz eylediğin ve Tebrîz kādîsı olup hâlâ Van'da olan Muslihiddin dahi mektûb gönderüp "Tebrîz muhâfazasında olan eğer sipâhî ve eğer yeniçeri ve gayrıdır,

bölük bölük Van'a ve tevâbi'ine gelüp avrat ve oğlanlar çeküp, esbâb ü emvâllerin gâret idüp, müft ü meccânen yem ve yemeklerin almağla re'âyâ perâkende olup şehr harâb kalmışdır. Van muhâfazası Karaman Beylerbeyisi'ne fermân olunursa re'âyâ ve berâyânın zulmetleri def' olunurdı" deyü arz eyledikde ve Tebrîz'de Vezîr Ca'fer Paşa'dan mektûb gelüp, "Van Eyâleti'ne tâbi' ümerâya mektûb ve ahkâm-ı şerîfe yazılup gaflet üzre olmayup hâzır ü müheyyâ olmalarîçün tenbîh ü te'kîd olunduğun ve Van ve Erciş'de der-ânbâr olan eski zahîre bu vakt-i zarûretde bu tarafa ta'yîn olunup, sonra Diyârbekr'de bâkī kalan on altı bin kîle mıkdârı nüzülden ve âhardan yerine konulması münâsib olduğun ve Diyârbekr ve Haleb'den ve Van kulunun ocaklığı ref' olunup Tebrîz neferâtına semtleri olan Bağdad ve Diyârbekr'den senevî olan yüz yetmiş dört yük akçe mevâcibleri takdîm olunup ve kapıkulının mevâcibleri otuz bir buçuk yük olup tefrîk olunup muhâfazada olduklarınca mevâcibleri irsâl olunmasın ve Tebrîz'de olan yaraklar amel-mândedir deyü bin kantar barut ile bin kabza tüfeng gönderilmek lâzimdır" deyü arz eylediğin bildirmişsin. İmdi Vilâyet-i Tebrîz diyâr-ı Acem'in mu'azzamât-ı memleket ve vilâyetinden taht-ı Azerbaycan olup hasretü'l-mülûk iken elhamdü li'llâhi te'âlâ âsân vechile feth ü teshîri cenâb-ı celâlet-me'âbıma müyesser olup kabza-i tasarrufa gelmişdir. Memleket-i vilâyet benimdir, anda Cefer Paşa'nın ve gayrın nesnesi yokdur. Eğer senin cânibine eğer Ca'fer Paşa cânibine el-'ıyâz-u bi'llâhi te'âlâ ihmâl ü gaflet ile veyâhud garaz ü sitem ile her ne olunsa ırz-ı nâmûs-ı saltanata olur, gayra olmaz. Bu takdîrce Tebrîz'e lâzim olan eğer hazîne ve eğer zahîre ve sâyir yat u yarak **(45/62)** ve mu'âvenet ü müzâheretdir, mümkin olduğu denlü tedârük olunup, îsâl ü irsâl olunması ehemm-i mühimmât-ı dîn ü devletden olmağın buyurdum ki:

Vardukda bu bâbda kemâl-i tekayyüd ile mukayyed olup mahall-i iktizâ etdüği üzre müşârün-ileyh Vezîr Ca'fer Paşa ile a'dâ rağmına hüsn-i ittihâd ü ittifâk ile yek-dil ü yek-cihet olup hasbe'l-makdûr eğer hazîne ve zahîrenin tedârük ü ihzârıdır vech ü münâsib olup el virdiğüne göre irsâl ü îsâl idüp ve kifâyet mıkdârı barut ve tüfeng dahi kangı yerden gönderilmek ma'kūl ise gönderüp müzâyaka çekdirmeyesin. Ve Tebrîz'e gönderilecek hazîne ve zahîre husûsunda ve lâzim geldüği zemanda mu'âvenet içün Tebrîz'e varacak ümerâ-i ekrâd hâzır ü müheyyâ olmaları içün yazılan ahkâmın sûretin göndermişsin. Ânın mûcebince Südde-i sa'âdet'den dahi ahkâm-ı şerîfim gönderilmek üzredir. Abbâs Mîrzâ çün ki gelüp Kazvin'e dâhil oldu, beher hâl bir fikr-i fâsid vardır. Sulh u s'alâh üzre hareket iderse hoş ve illâ hazret-i Hakk celle ve 'alâ ehl-i İslâm'a mu'în ü zahîrdir. Ümîddir ki ol dahi an-karîb münhezim ü makhûr ola. Hemân serhadlerde olanlar birbirine muhâlefet

ü mu'ânedet itmeyüp her birine ahkâm ile tekrâr mektûblar gönderüp tenbîh ü nasîhat eyleyesin ki her biri dîn ü devlete lâyık olan hıdmetde hüsn-i tedbîr ile kemâl-i muvâfakat üzre olalar. Ve Tebrîz'de olan Ca'fer Paşa'ya dahi mü'ekked hükm-i şerîfim yazılup gönderilmişdir ki hazîne ve zahîre husûsunda memleket ve vilâyet tahammül idüp mevsim el virdüğüne göre taleb idüp, ta'cîz ü tazyîk eyleye. Ve Van Eyâleti'ne ve tevâbi'ine ol makūle kimesneler gönderüp re'âyâ ve berâyâyı rencîde eylemeye. Ve Van muhâfazası husûsu Karaman Beylerbeyisi'ne fermân olunursa kendüsi şimdi Tebrîz gibi yerde uğur-ı hümâyûnumda hıdmette iken eyâletine âhârdan kimesne dahl itmenin münâsebeti yokdur. Hemân cibillet ü nihâdında olan hüsn-i tedbîr ü tedârük ve kemâl-i firâset ü kiyâset muktezâsınca şol nesne ki lâzime-i gayret-i dîn-i mübîn-i Seyyidü'l-mürselîndir, hüsn-i ittihâd ü ittifâk ile hadd-i imkânda olduğu üzre tedârük idüp 'ınâyet-i Hakk'la müzâyaka çekdirmeyesin. Ve Tebrîz mühimmi içün Diyârbekr'de bâkī kalan nüzül yerine Van ve Erciş'de der-ânbâr olan atîk zahîre-i taleb eylemişler. Şöyle ki; ol zahîre atîk olup durmakla intifâ'dan kalmak ihtimâli var ise virüp, yerine Diyârbekr'den alınacak nüzülü koyasın. Eğer ol zahîre intifâ'dan kalmayup yerinde durması beher-hâl lâzim ise ana göre amel idüp, vech[ü] münâsib olanı eyleyüp, anların dahi müzâyakaların def' eyleyesin. Ve Tebrîz kulı ve kapukullarının mevâcibi ayrılup, Diyârbekr ve Haleb'den ve Van kulının ocaklığı ref' olunup Tebrîz neferâtının mevâcibleri Bağdad ve Diyârbekr'den ta'yîn olunmak evlâ ü enfa' ise ol vechile ta'yîn idüp mevâcibleri sühûletle vâsıl olmağa sa'y eyleyesin. Tebrîz'e lâzim olan **(46/62)** tedârük ve îsâlinde olan ikdâm ü ihtimâmın ma'lûm-ı hümâyûnum olmuşdur fe-ammâ şimdi Abbâs Mîrzâ Kazvin'e gelüp dâhil olmağıyla ahvâl bir yüzden dahi olmak fehm olunur. Levâzim ü mühimmâtda taksîrât olunmayup ihmâl ü gafletden ihtiyât olunmak gerekdir. İnşâ'a'llâhu te'âlâ fursat ü nusret İslâm'ındır. Hemân var kuvveti bâzûya getürüp Tebrîz'de olan Vezîr Ca'fer Paşa ile dahi haberleşüp Abbâs Mîrzâ cânibinden fikr-i fâsid ve hayâl-i kâsidi ne idüğüne sahîh haber aldukdan sonra hüsn-i tedbîr ü tedârükle ve kemâl-i ittifâk ü ittihâdla a'dâ-yı dîn-i hezîmet-karînin def' ü ref'i bâbında envâ-ı mesâ'î-i cemîle zuhûra getüresin. Ve zikr olunan husûslarda ne vechile haber alınup ve nice olması münâsib idüğün sıhhati ve tafsîl ile yazup Südde-i sa'âdet'ime arz eyleyesin deyü emri şerîf yazılmışdır.

(46/63) Serdar Ferhad Paşa'nın Karabağ, Gence ve zabtı kolay olan yerlerde kaleler ve binalar inşa etmeye koyulduğu sırada, Şah Hudabende, oğlu ve diğer vezir ve hanlardan gelen mektuplarla iki taraf reayasının da telef olduğunun bildirildiği ve bu nedenle alınan yerlerden vazgeçilerek sınırların yeniden çizilmesinin teklif

edildiği ve mirzalar gönderildiğini; Osmanlı tarafından da bu teklif kabul edilmiş iken, Abbas Mirza'nın fitne ve fesada başvurarak Alikulu Han, Esma Han, Solak Muhammed ve daha çok sayıda hanları ve sultanları katlettiğini; Abbas Mirza'nın Kazvin'e gelip şahlığını ilan ettiğini, hanlara ve sultanlara hilatler giydirdiği, babasını Horasan'ın muhafazasına göndermeye ikna ettiğini ve kendisi de asker toplamakta olduğunu; askerin savaşa hazır ve zahire ve sürsatın tedarik edilmiş olduğu halde Tebriz'de olan Musa ve Cafer Paşa'ya katılınamasını; Van Eyaleti'ne bağlı kürt topraklarının beylerbeyinin zahire ve sürsat tedarikinde üzerine düşeni yapması gerektiğini muhtevi:

Bâ-müsvedde-i hazret-i efendi.

Emri yazılup vezîr-i a'zam hazretlerine teslîm olunmuşdur. Fî 15 Safer sene [9]96.

Tebrîz'de olan Ca'fer Paşa'ya hüküm ki:

"Sene-i sâbıkada şark taraflarında olan asâkir-i İslâm-ı zafer-encâm varup Gence ve Karabağ ve sâyir zabt-ı vilâyete münâsib olan yerlerde kal'alar binâ idüp itâ'at ü inkıyâd edenlerden mâ'adâ ısyân u tuğyân üzre olanları tu'me-i şemşîr-i zafer-te'sîr idüp feth ü teshîr eyleyesin" deyü serdâr-ı asâkir-i nusret-şi'âr olan destûr-ı mükerrem vezîrim Ferhâd Paşa *edâma'llâhu te'âlâ iclâlehû*ya fermân-ı şerîfim olmağın, ol dahi emr-i vâcibü'l-iz'ânım üzre me'mûr olduğu hıdmete mübâşeret itmek üzre iken Şâh Hudâbende'den ve oğlundan ve sâyir vezîr ve hânlarından serdâr-ı müşârün-ileyhe mektûblar ve âdemler gelüp bunca zemândır tarafeynin re'âyâsı pây-mâl-i asâkir-i zafer-nevâl olmağla alınan yerlerden ferâgat olunup, ba'zı sınur ta'yîn olunmak üzre sulh u s'alâh olup, bu ma'nânın istihkâmı içün mîrzâlardan birin atebe-i ulyâma göndermek üzre Âstâne-i gerdûn-vakār cânibinden istid'â-yı ınâyet itmeğin müşârün-ileyh dahi aynı ile ol mektûbları Südde-i sa'âdet'ime gönderüp, arz u i'lâm eyledikde sulh u s'alâh müstelzim-i fevz ü felâh olduğundan mâ'adâ müşârün-ileyhe şâhın istid'â vü iltimâsı hayyiz-i kabûle karîn olmak âdet-i hasene-i husrevânîden olmağın vech-i meşrûh üzre mâbeyn sulh olmağa ruhsat u icâzet-i hümâyûnum olup ol cânibden murâdları olan mîrzâları gelmek üzre te'hîr olunmuşidi. Hâliyâ destûr-ı mükerrem müşîr-i mufahham vezîrim Serdâr Ferhâd Paşa'dan mektûb gelüp, Abbâs Mîrzâ Horasan'dan gelüp babasının re'y-i isâbet-karîni kendülere her vechile enfa' iken mâbeynde ba'zı müfsidin ilkâsıyla tarîk-ı fitne vü fesâda sâlik olup Alikulı Hân ve İsmi Hân ve Solak Muhammed ve nice hân ve sultânları katl idüp sulha çendân meyyâl olmadığın i'lâm idüp ve sen dahi atebe-i aliyye-i âlem-penâhıma

mektûb gönderüp, Abbâs Mîrzâ Kazvin'e gelüp tahta geçüp umûmen hânlara ve sultânlara hıl'atler virüp ve babasın Horasan muhâfazasına göndermeğe mukarrer idüp ve kendü muttasıl asker cem'inde olup, **(47/64)** askeri dahi kânûn üzre cebe ü cevşen ve sâyir yat u yarakları ile hâzır ü müheyyâ idüp ve lâzim olan zahîre ve sürsâtı dahi tedârük [ü] ihzâr idüp, asla hiç bir husûsda kusûr u noksân ve avk ü te'hîr îcâb ider nesne komayup, kemâl-i teyakkuz u intibâh ile müretteb ü mükemmel bulunup dahi Tebrîz'de olan Mûsâ ile vezîrim Ca'fer Paşa *dâmet me'âliyehû*dan mektûb ile âdem gelüp ne zemân çıkup ve ne mahalle varup kendüye mülâkî olmağı tenbîh ve i'lâm iderse bilâ-tevakkuf çıkup varup mûmâ-ileyhe vech-i münâsib gördüğü üzre uğur-ı hümâyûn-ı nusret-makrûnumda hıdmet ve yoldaşlıkda bulunasız. Ve Van Eyâleti'ne tâbi' olan ekrâd beylerinin her birine gereği gibi istimâlet virüp, cibillet ü nihâdında olan ihlâs ü sadâkat ve fehm ü firâset muktezâsınca hıdemât-ı hümâyûnuma tergîb ve zahîre ve sürsat ile hâzır u müheyyâ bulunup, mûmâ-ileyh vezîrim Ca'fer Paşa'dan mektûb ile âdem geldikde bilâ-tevakkuf çıkup varup, dîn-i devlet-i hümâyûnuma lâyık ü sezâvâr olduğu üzre a'dâ-yı bed-re'yin def' ü ref'i bâbında envâ'-ı sa'y ü ihtimâm eyleyüp, yüz aklıkları tahsîl eyleyeler. Ümerâ-i ekrâd dâ'imâ kızılbaşa kılıç uragelüp yoldaşlık idegelmişlerdir. Ve dahi yüzleri ak olup belki iz'âf-ı muzâ'af hıdmet ve yoldaşlık itmeleri umulur. İnşâ'a'llâh hıdmetleri mukâbelesinde me'mûllerinden ziyâde ri'âyet olunup, Südde-i sa'âdet'imde behre-mend ü ber-murâd kılınmaları mukarrerdir. Ana göre her biri var kuvveti bâzûya getürüp kemer-i kudret ve şecâ'âti bir kaç yerden meyân-ı câna bend idüp def'-i mazarrat-ı a'dâda bezl-i makdûr eyleyeler deyü emr yazılmışdır .

(48/65) Serdar Ferhad Paşa'nın Karabağ, Gence ve zabtı kolay olan yerlerde kaleler ve binalar inşa etmeye koyulduğu sırada, Şah Hudabende, oğlu ve diğer vezir ve hanlardan gelen mektuplarla iki taraf reayasının da telef olduğunun bildirildiğini ve bu nedenle alınan yerlerden vazgeçilerek sınırların yeniden çizilmesinin teklif edildiğini ve mirzalar gönderildiğini; Osmanlı tarafından da bu teklif kabul edilmiş iken, Abbas Mirza'nın fitne ve fesada başvurarak Alikulu Han, Esma Han, Solak Muhammed ve daha çok sayıda hanları ve sultanları katlettiğini; Erdebil civarında kışlayan Abbas Mirza'nın Tebriz'e zahire ulaştırılmasını tehdit ettiğini muhtevi:

Emri yazılıp efendi hazretlerine teslîm olunmuşdur. Fî 22 S sene [9]96.

Lütfî Çelebi

Bâ-müsvedde-i hazret-i efendi.

(۵).

Serdâr Vezîr Ferhâd Paşa'ya hüküm ki:

Sene-i sâbıkada sana emri şerîfim irsâl olunup, "şark taraflarında olan asâkir-i İslâm ile bi-'ınâyeti'llâhi te'âlâ varup Erdebil ve Gence'de ve sâyir zabt-ı vilâyete lâzim ve münâsib olan yerlerde kal'a binâ idüp, itâ'at ü inkıyâd idenlerden mâ'adâ tuğyân üzre olanları tu'me-i şemşîr-i zafer-te'sîr idüp, feth ü teshîr eyleyesiz" deyü fermân-ı şerîfim olmağın, sen dahi ol lâzimü'l-ittibâ'ım mûcebince varup ol hıdmete mübâşeret itmek üzre iken Şâh Hudâbende'den ve oğlundan ve sâyir vezîr ve hânlarından serdâr-ı müşârün-ileyhe mektûblar ve âdemler gelüp, bunca zemândır tarafeynin re'âyâsı pây-mâl-i asâkir olup ve alınan yerlerden ferâgat olunup, ba'zı sınır ta'yîn olunmak üzre sulh olup bu ma'nânın istihkâmı içün mîrzâlardan birin atebe-i ulyâma getirmek üzre Âstâne-i gerdûn-vakâr cânibinden istid'â-yı inâyet itmeğin sen dahi aynı ile ol mektûbları Südde-i sa'âdet'ime gönderüp arz u i'lâm eyledikde, sulh u s'alâhı müstelzim-i fevz ü felâh olduğundan mâ'âdâ müşârün-ileyh şâhın istid'â vü iltimâsı hayyiz-i kabûle karîn olmak âdet-i hasene-i husrevânîden olmağın, vech-i meşrûh üzre mâbeyn sulh olmağa ruhsat u icâzet-i hümâyûnum olup, ol cânibden murâdları olan mîrzâları gelmek üzre te'hîr olunmuş idi. Hâlâ Abbâs Mîrzâ Horasan'dan gelüp babasının re'y-i isâbet-karînî kendülere her vechile enfa' iken mâbeynde ba'zı müfsidin ilkâsıyla tarîk-i fitne vü fesâda sâlik olup Alikulı Hân ve İsmi Hân ve Solak Muhammed ve nice hânlar ve sultânları katl idüp ba'zı asâkir-i şeyâtînet-rehber cem' ü tedârük üzre olduğu istimâ' olunmağın *el-bâdî azlem* mûcebince ana dahi bir küllî gûşmâl virilmek içün 'ınâyet-i Hakk celle ve 'alâ ile bu def'a ol diyâr-ı fitne-âsâr sûm-i semend-i sa'âdet-mend-i gâziyân-ı nusret-şi'ârımla pây-mâl ve harâb kılmağa niyyet ü azîmet-i hümâyûnum olmağın, inşâ'a'llâhu'l-e'azz mühimmât-ı sefer külliyen tedârük olunup, irsâl olunmak üzre olup, sen dahi kemâ-kânî asâkir-i İslâm-ı nusret-encâma serdâr ve sipeh-sâlâr nasb u ta'yîn olunmağın, memâlik-i mahrûsemde olan beylerbeyilere umûmen müekked ahkâm-ı şerîfe irsâl olunup, cümlesi beylerbeyiliğine tâbi' olan ümerâ ve müteferrika ve zu'amâ ve erbâb-ı tîmâr ile hâzır u müheyyâ olup, senün tarafından habere tevakkuf üzre olmaları emrim olup ve nüzül ihrâcı içün dahi vilâyet kādîlarına ahkâm-ı şerîfe irsâl olmuşdur. Ve Tebrîz'de olan destûr-ı mükerrem vezîrim Ca'fer Paşa *dâmet me'âliyehû*dan ulakla mektûb gelüp, "Abbâs Mîrzâ bî-nihâye melahide ile gelüp bu kış Erdebil havâlîsinde kışlayup, Tebrîz'e zahîre getürmeğe komayup, ahâlî-i kal'aı nâ-bûd eylemek murâd idündüğüne **(29/48)** câsûslar haber

getürmüşlerdir" deyü "tedârük-i sefer sâyir zemândan ziyâde görülmek lâzimdır" deyü arz itmeğin, Van Eyâleti'nde olan ümerâya dahi mü'ekked hükm-i şerîfim gönderilmişdir. İmdi buyurdum ki:

Vardukda bu zemân sâyir zemâna kıyâs itmeyüp cibillet ü nihâdında merkûz olan vüfûr-ı şecâ'at u şehâmetde ve fart-ı firâset ü kiyâset muktezâsınca temâm basîret ü intibâh üzre olup levâzim ü mühimmât-ı sefer ne ise ol cânibde görülmeğe muhtâc olanı görüp ve sefere me'mûr olan beylere senün tarafından hükm-i şerîfle mü'ekked mektûb ve yarar âdemin gönderüp, eğer askerdir ve eğer nüzüldür ihrâcıyla mukayyed olup, cümlesi ne zemânda çıkup ve ne mahalde sana varup mülâkī olmak lâzim ise ol vechile tenbîh ü te'kîd eyleyüp getürdesün. Şöyle ki; sefere me'mûr olan eğer beylerbeyiler ve eğer beyler ve sâyir asâkir-i nusret-eserdir, zemânı ile ta'yîn olunan mahalle varup irişmeyeler, azl ile ve dirlikleri alınmağla konulmayup mu'âteb ve mu'âkab olmaları mukarrer ve muhakkakdır. Ana göre mukayyed olup levâzim ü mühimmât-ı sefer ile şimdiden mukayyed olup ve Tebrîz'de olan vezîrim Ca'fer Paşa ile dahi haberleşüp Abbâs Mîrzâ'nın fikr-i fâsid ve re'y-i kâsidi nedir? Tebrîz üzerine mi gelmekdir yâhud Tebrîz nâmın idüp asker-i İslâm Tebrîz cânibine mukayyed olmağla âhar yere varmak mıdır? Sen dahi yarar ve mu'temedün-aleyh câsûslar gönderüp haber alup ve müşârün-ileyh vezîrim Ca'fer Paşa dahi ne vechile haber almışdır? Ma'lûm idinüp bi'l-cümle re'y-i isâbet-karînin üzre a'dâ-yı bed-re'yin tamâm evzâ' u etvârına vâkıf u muttali' olup, sahîh haber alup dahi dîn ü devlet-i hümâyûnuma lâyık olduğu üzre 'ınâyet-i Hakk'la a'dâ-yı hâksârın def' ü ref'i bâbında envâ'-ı mesâ'î-i cemîle zuhûra getüresin deyü emr-i şerîf yazılmışdır. (* *Defterdeki 65 numaralı hükmün sonu 29. sahifede olduğu için o kısmada sehven 48 numara verilmiştir.*)

BİBLİYOGRAFYA

BALTACI, Cahit, *İslam Paleografyası*, İstanbul 1989.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi, İstanbul 2000.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Katalogları Rehberi, Ankara 1995.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Yayınları, *3 Numaralı Mühimme Defteri, Önsöz*, İstanbul 1992.

DANİŞMENT, İsmail Hâmi, *İzahlı Kronolojik Osmanlı Tarihi*, V, İstanbul 1950.

DEVELİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Ankara 1970.

Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, Esra Yayınları, X, Konya 1994.

GÖKBİLGİN, M. Tayyib, *Osmanlı Paleografya ve Diplomatik İlmi*, İstanbul 1992.

İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XII, İstanbul 1988.

İslam Ansiklopedisi, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, VIII, Eskişehir 1997.

KILIÇ, Mustafa, *107 Numaralı Mühimme Defteri*, İstanbul 1996.

KÜTÜKOĞLU, Bekir, *Osmanlı-İran Siyasi Münasebetleri*, İstanbul 1993.

KÜTÜKOĞLU, Mübahat, *Mühimme Üst Kayıtları, Tarih Boyunca Paleografya ve Diplomatik Semineri*, İstanbul 1988.

----------, *Tarih Araştırmalarında Usûl*, İstanbul 1995.

----------, *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)*, İstanbul 1994.

MİROĞLU, İsmet, "Mühimme Defterleri", *Tarih ve Medeniyet Dergisi*, I, İstanbul 1993.

Osmanlı Ansiklopedisi, İz Yayıncılık, III, İstanbul 1996.

PAKALIN, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 1993.

SERTOĞLU, Mithat, *Osmanlı Tarih Lugatı*, İstanbul 1986.

----------, *Sofyalı Ali Çavuş Kanunnamesi*, İstanbul 1992.

SAVRAN, Ahmet-ÇÖĞENLİ, M.Sadi, *Osmanlıca ve Arşiv Rehberi*, Erzurum 1989.

ŞEMSEDDİN SAMİ, *Kamûs-ı Türkî*, İstanbul 1996.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, III / I, Ankara 1995.

----------, *Osmanlı Devleti Merkez ve Bahriye Teşkilâtı*, Ankara 1988.

ÜNAL, M. Ali, *44 Numaralı Mühimme Defteri*, İzmir 1995.

ÖZGEÇMİŞ

1973 yılında Rize'de doğan Serdar KAR, ilk ve orta öğrenimini burada tamamladı. 1992 yılında Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'ne girdi. 1996 yılında buradan mezun olduktan sonra Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yeniçağ Tarihi Bölümü'nde yüksek lisansa başladı. Evli, bir çocuk babası ve ticaretle uğraşıyor.

EKLER

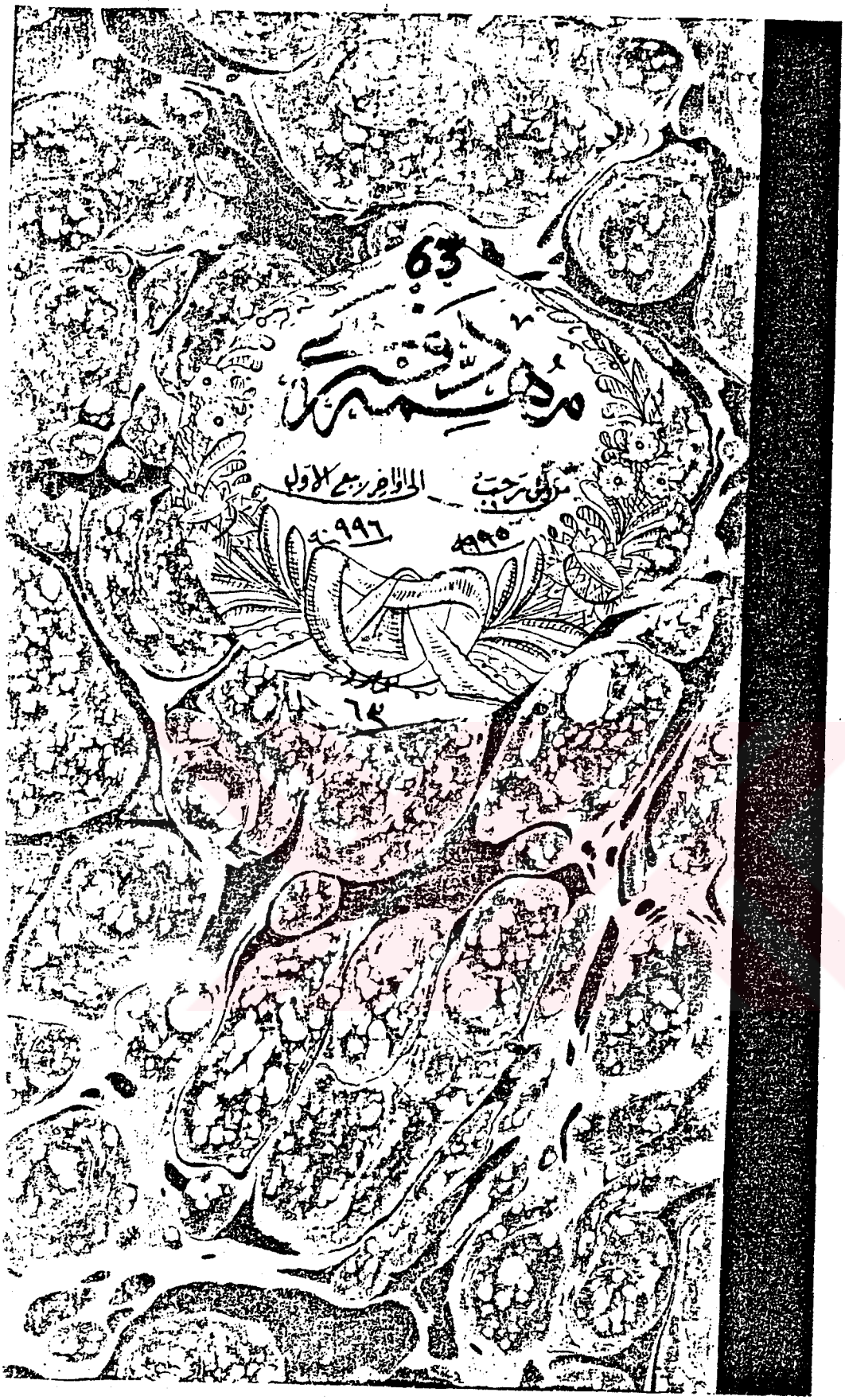
63
مدينة
من رجب الى اواخر ربيع الاول
٩٩٥هـ
٩٩٦هـ

(2)

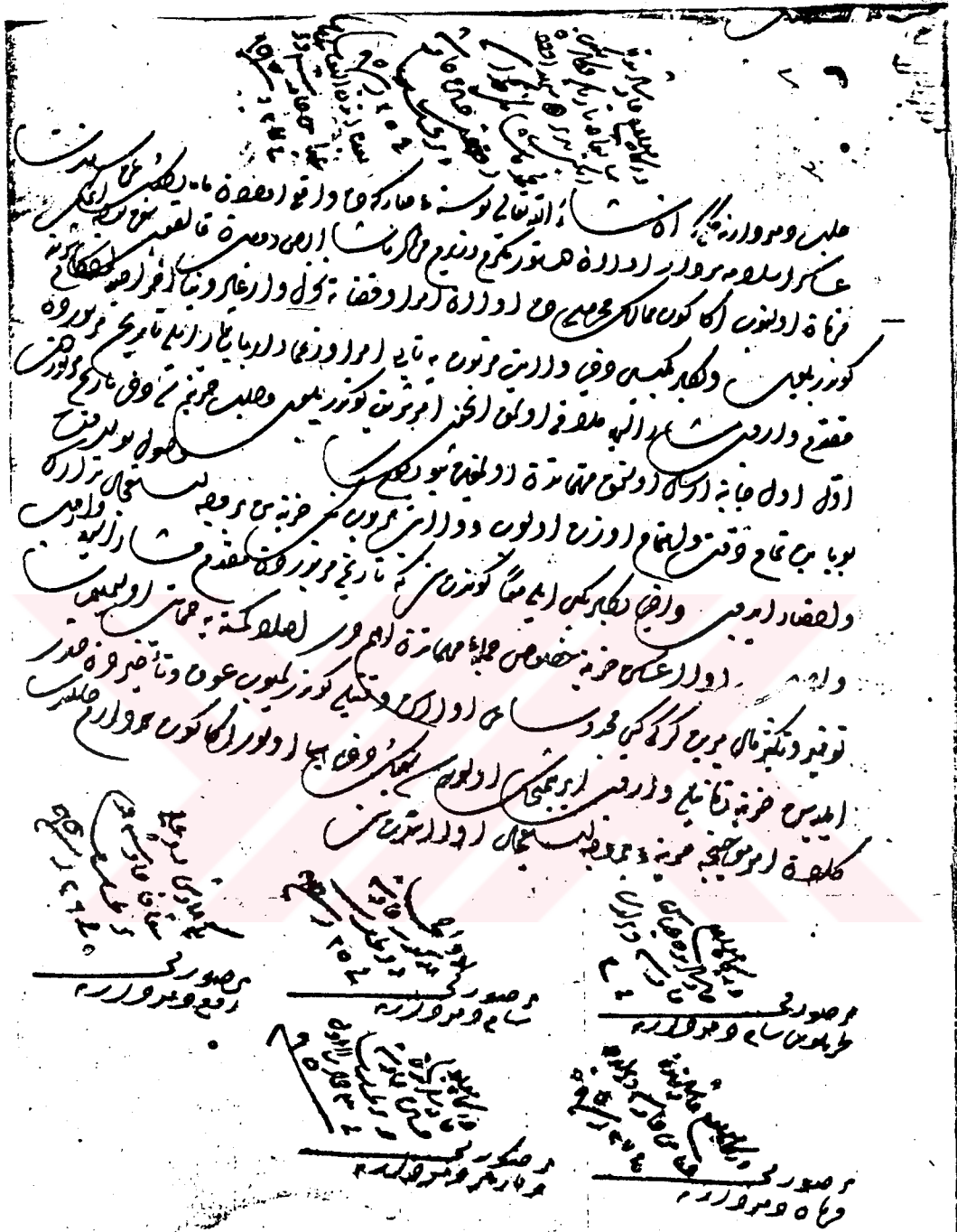

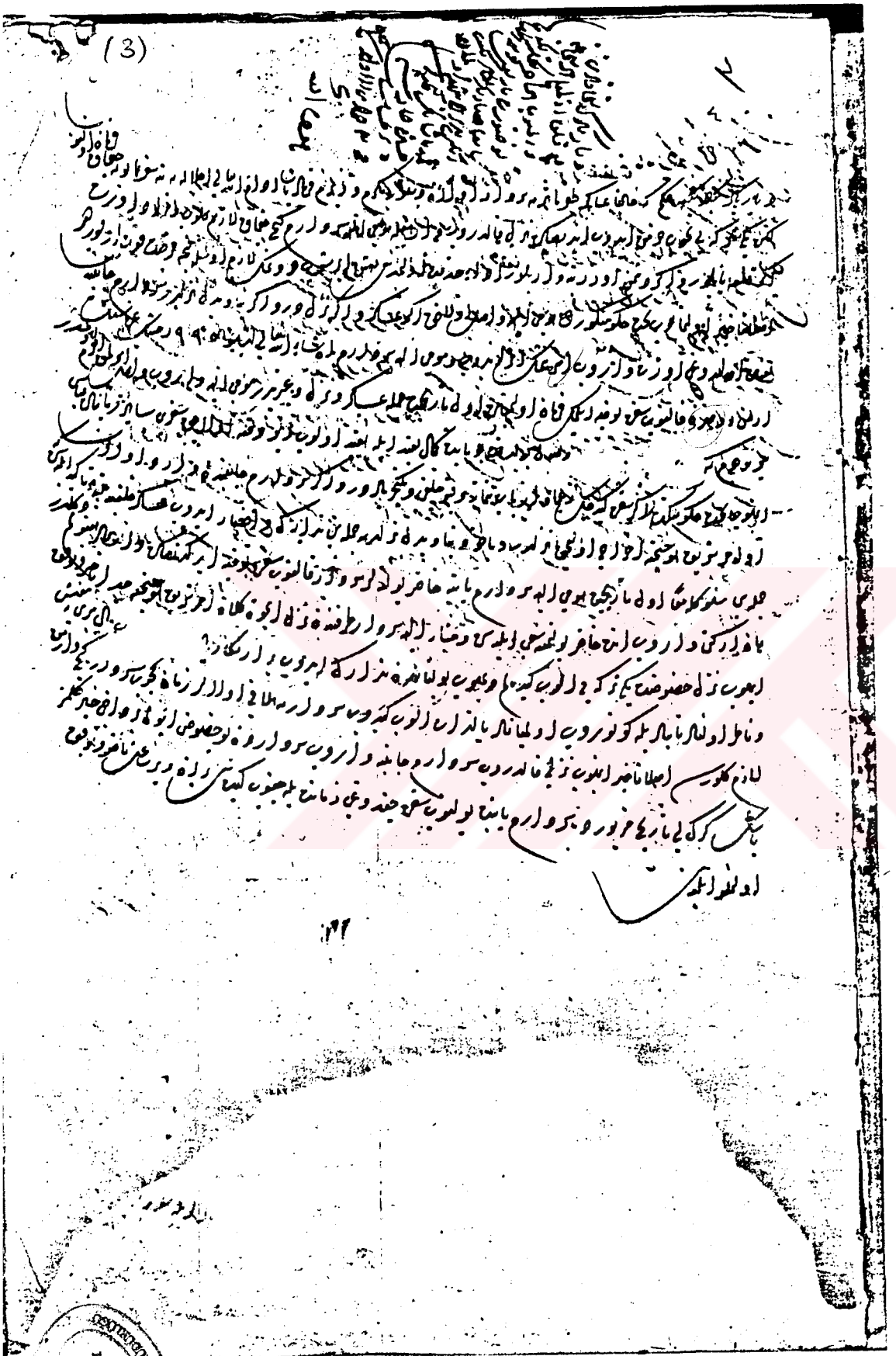

(4)

(5)

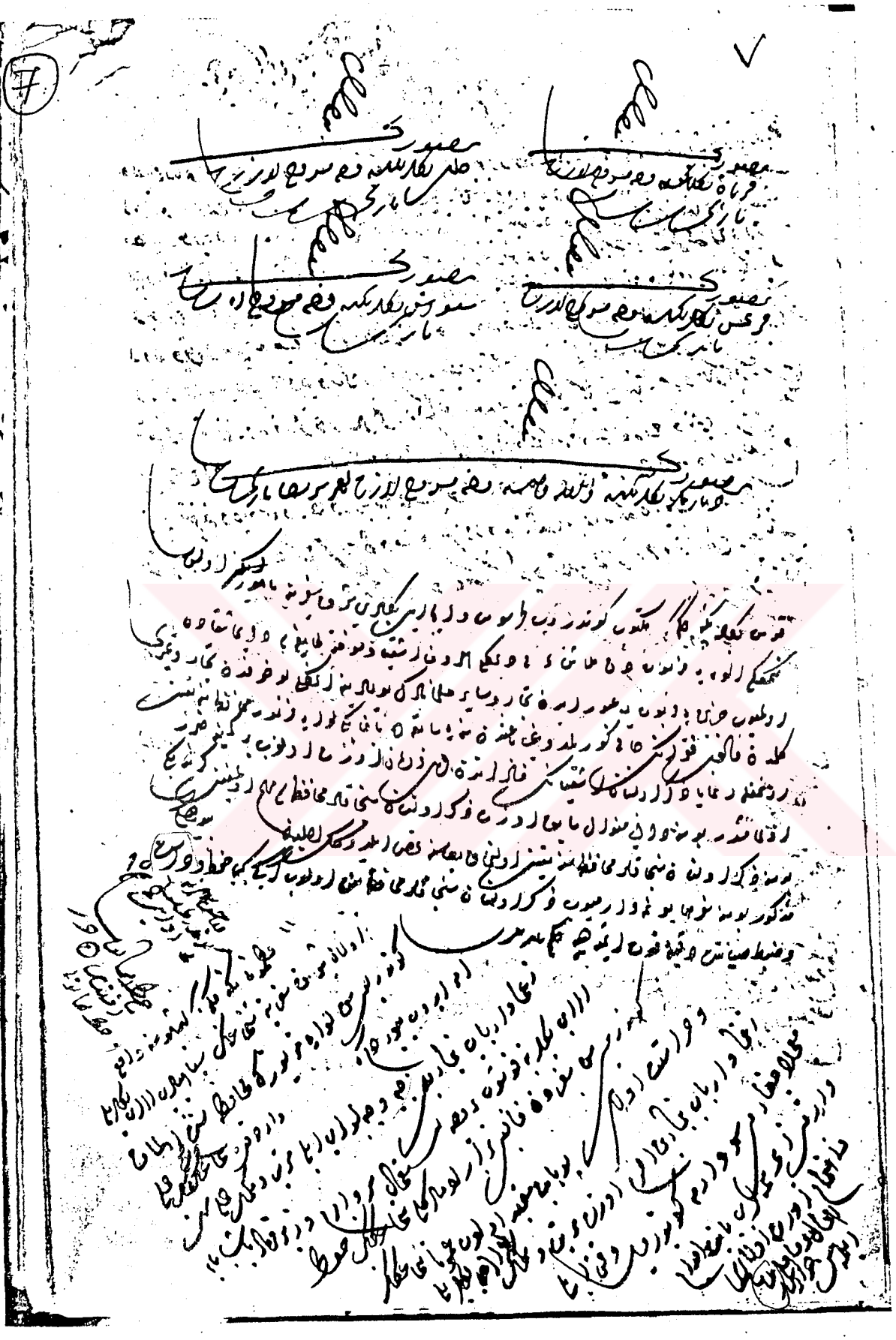

7

مصورت

مصورت

مصورت

مصورت

مصورت

(8)

OSMANLI ARŞİVİ
DAİRE BAŞKANLIĞI

(10)

(12)

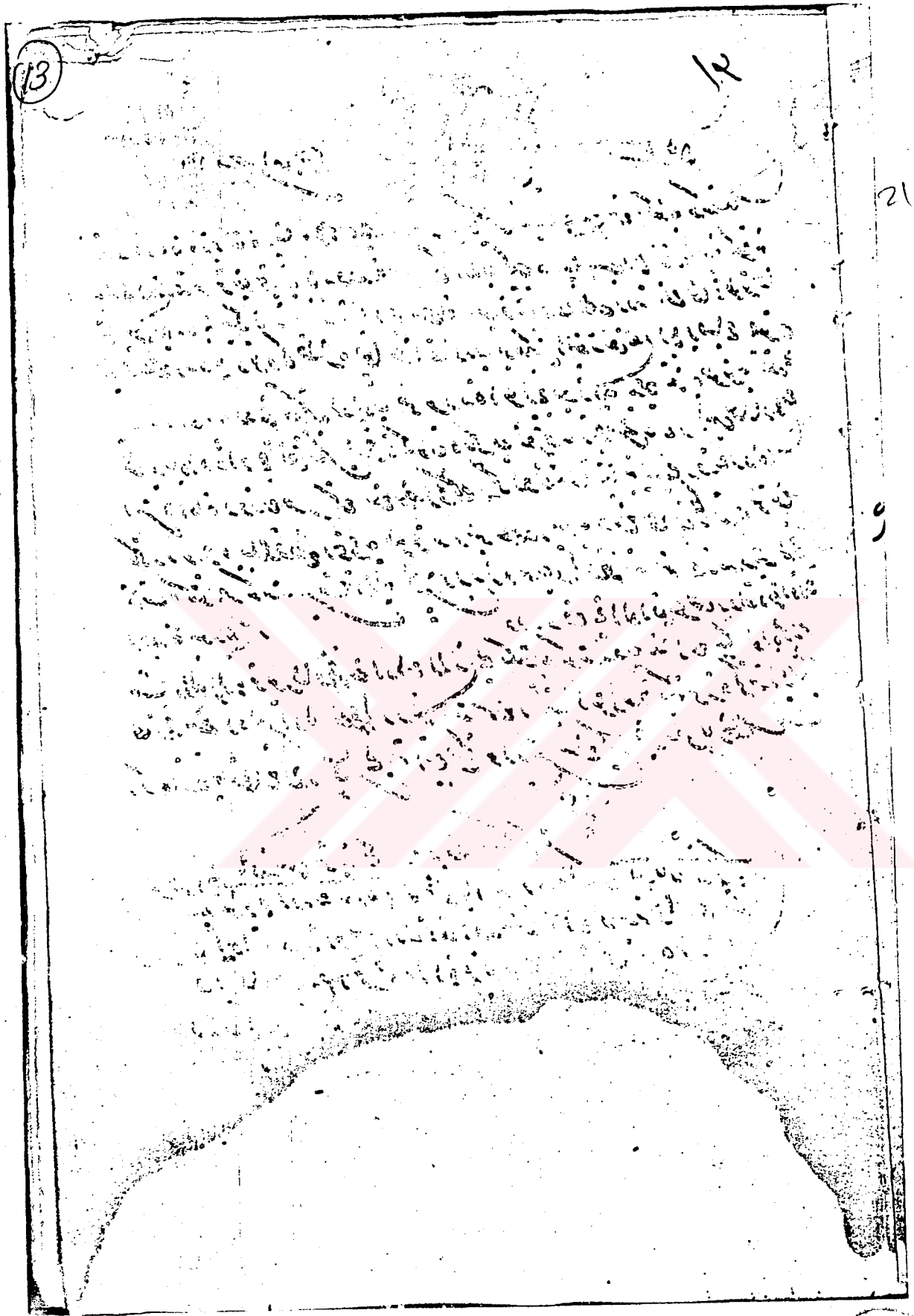

اتموز یوز طقسان التی تاریخنده واقع اولان سفره متعلق

تحریرلر در ١٥٤ صفر المظفر سنه ٩٩٦

در زمان حضرت تاج زاده افندی

[illegible]

انا طولی بکلربکیسنه حکم ایدن شاء الله تعالی اولدیغی آنده [illegible] و بار [illegible]

و محقق اولمغین بکلربکیلکه تابع اولدقده امرا و زعما و ارباب تیمار ایله تمدیده حاضر و مهیا اولوب

زمانی کلدکده [illegible] توقف [illegible] مهمات [illegible]

[illegible] تقید ایله مقید اولمیوب [illegible]

[illegible] و زعما و ارباب [illegible] تمدیده [illegible] و تاکید ایدمز و بکلربکیلکه تابع اولمغین

[illegible] صورتیله [illegible] و معتمد عالیه [illegible]

[illegible] و [illegible] و [illegible] و [illegible] ضرب و قتال [illegible]

[illegible] حاضر و مهیا بولنه [illegible] زمانی [illegible]

[illegible] خصومت [illegible] و [illegible]

[illegible] سایر زمانه [illegible] جایز [illegible] تعالی [illegible]

[illegible] و [illegible] بکلربکیلکه تابع [illegible]

امرا و زعما و سایر عساکر [illegible] ظفر شعار [illegible]

اولمیوب [illegible] مناسب [illegible] خدمت [illegible]

[illegible] تحصیلنه [illegible] و اهتمام ایلدیکی [illegible]

[illegible] روح بکلربکیسنه	[illegible] عرش بکلربکیسنه	[illegible] قرمان بکلربکیسنه	[illegible] ارض روم بکلربکیسنه
[illegible] و بار بکلربکیسنه	[illegible] یاقوم بکلربکیسنه	[illegible] حلب بکلربکیسنه	

وجه [illegible] مستقل [illegible]

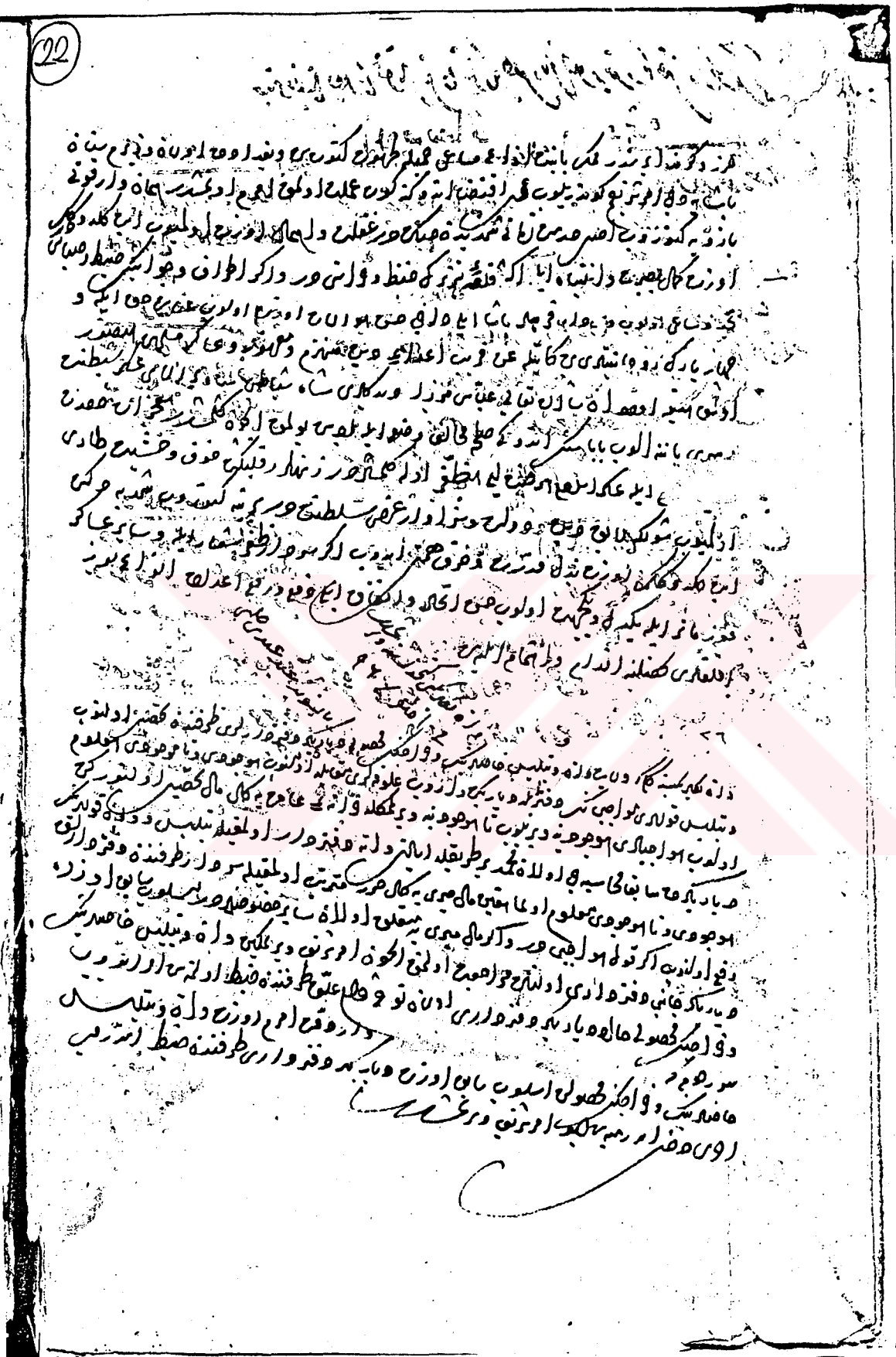

BAŞBAKANLIK DEVLET ARŞİVİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI

٢٦
٤١

سفره تعیین اولنان منجا قلردر

نیکبولی برزدین سلیمه اسکوب اسکندریه

ایلیصان اولونیه یانیه ترحاله سلانیک

چرمن ودین

[illegible]

٤٢

[illegible]

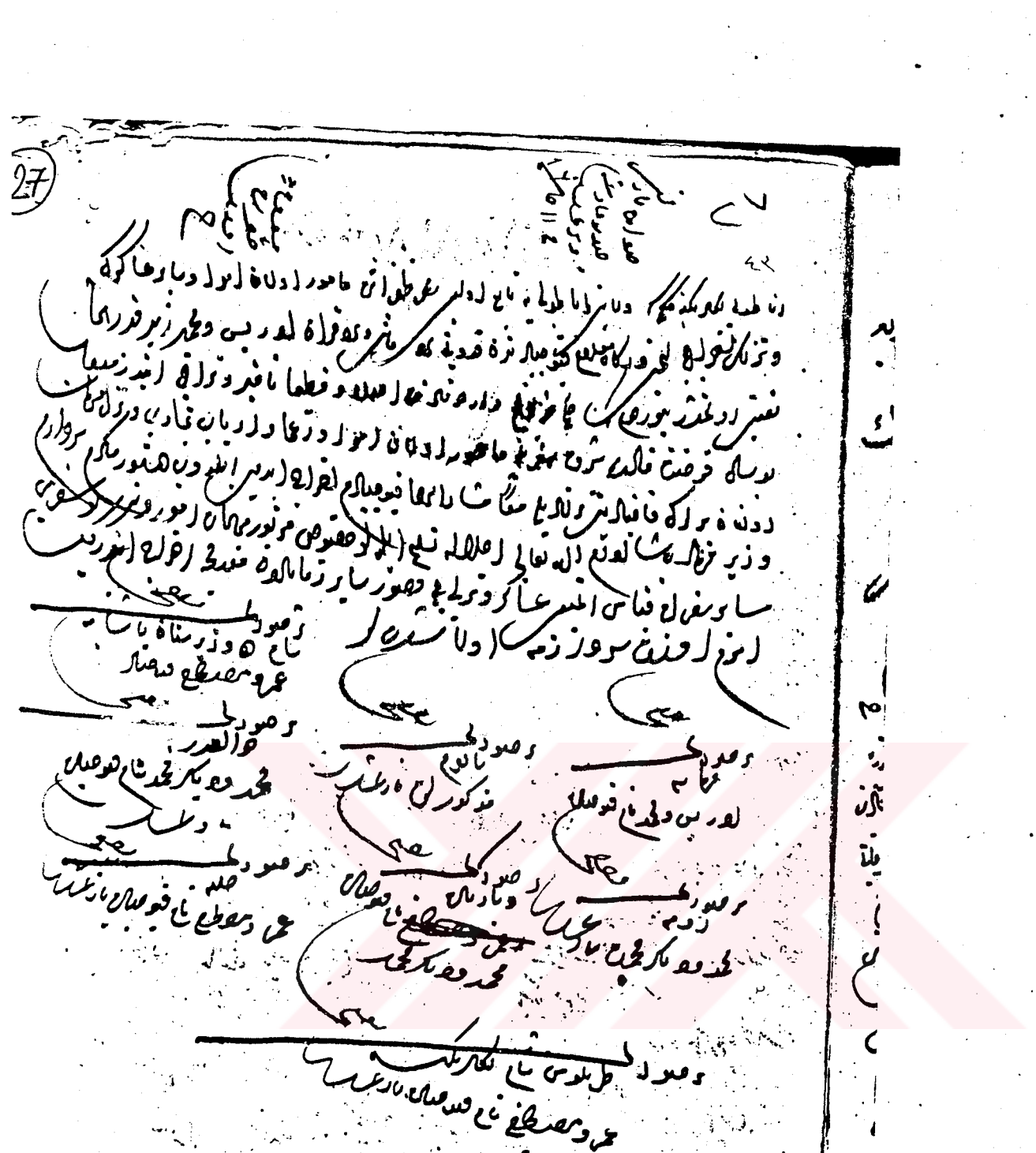

T.C. BAŞBAKANLIK
OSMANLI ARŞİVİ
DAİRE BAŞKANLIĞI
DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

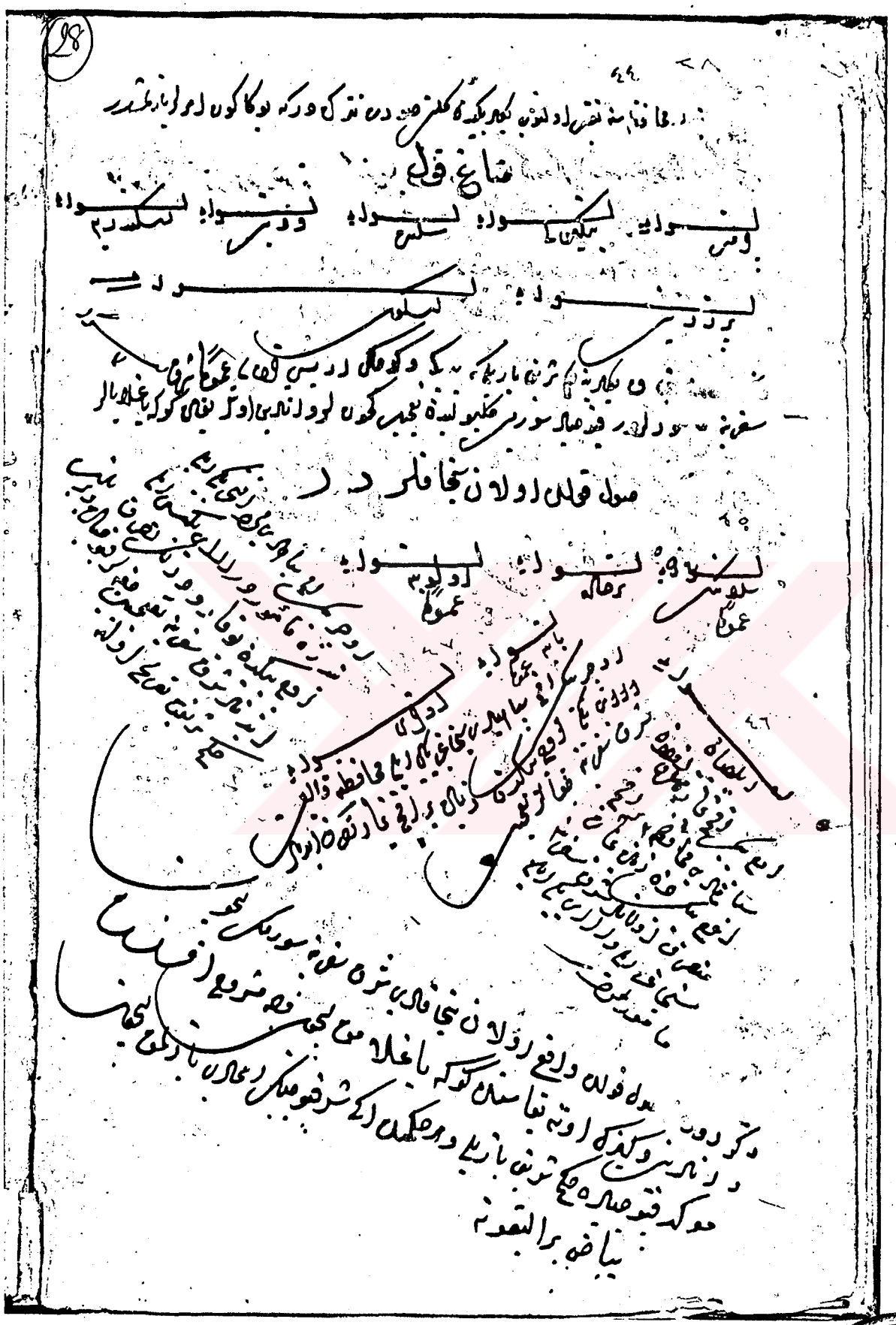

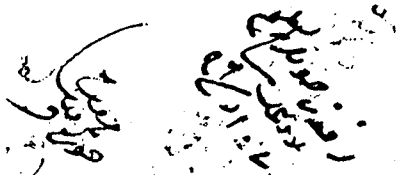

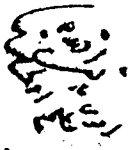

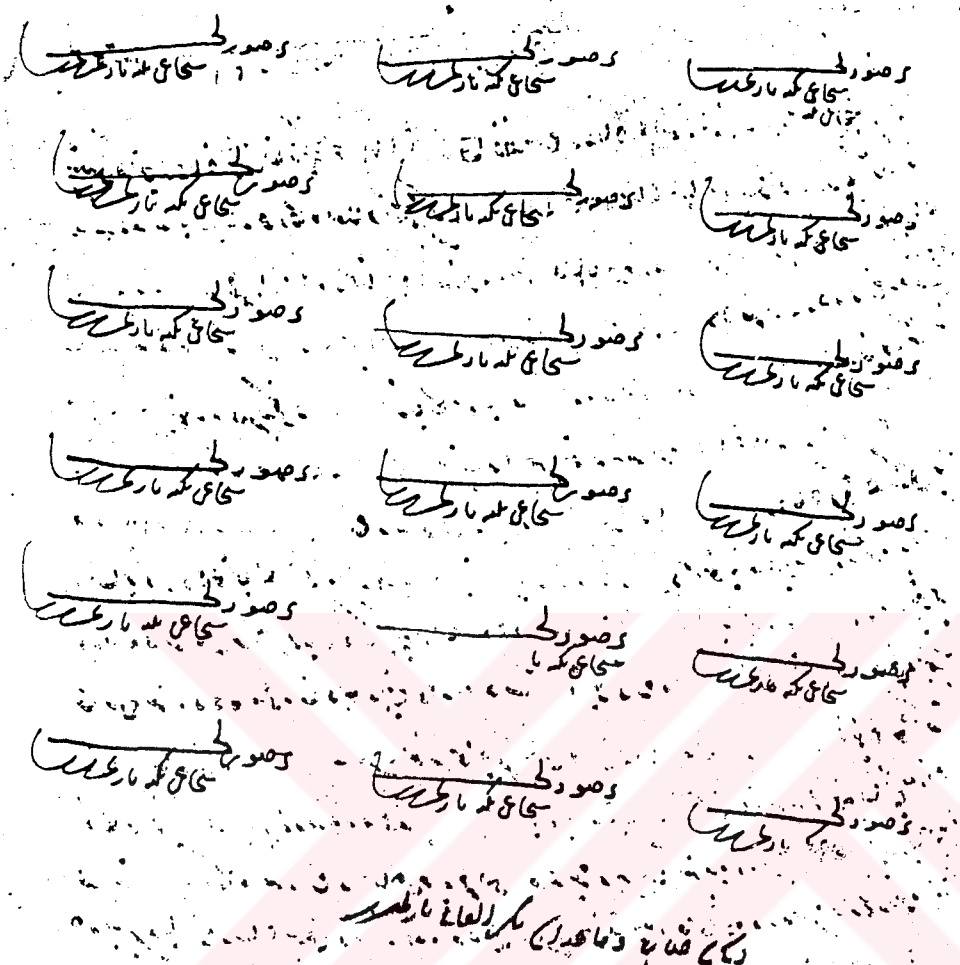

T.C. BAŞBAKANLIK
OSMANLI ARŞİVİ
DAİRE BAŞKANLIĞI
DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

(93)

T.C. BAŞBAKANLIK
DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

T.C. BAŞBAKANLIK
OSMANLI ARŞİVİ
DAİRE BAŞKANLIĞI
DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

T.C. BAŞBAKANLIK
OSMANLI ARŞİVİ
DAİRE BAŞKANLIĞI

(48)

T.C. BAŞBAKANLIK
OSMANLI ARŞİVİ
DAİRE BAŞKANLIĞI
DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ